

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Sosyoloji Anabilim Dalı

**SOKAKLARDA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN TOPLUM
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE SORUNLARININ
BELİRLENMESİ: İSTANBUL FATİH ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA YAHI HASHIM ALRAADI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi RAHEB MOHAMMADI GHANBARLOU

Eş Danışman

Dr. Öğr. Üyesi HIBA GHANEM

İstanbul – 2022

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : MUSTAFA YAHI HASHIM ALRAADI

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : Sokaklarda Çalışan Çocukların Toplum Üzerindeki Etkileri ve Sorunlarının Belirlenmesi: İstanbul Fatih Örneği

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 10.06.2022

Sayfa Sayısı : 105

Tez Danışmanları : 1. Dr. Öğr. Üyesi RAHEB MOHAMMADI GHANBARLOU
2. Dr. Öğr. Üyesi HIBA GHANEM

Dizin Terimleri : Sokakta Çalışan Çocuklar, Sokak Çocuğu, Yoksulluk

Türkçe Özet : Bu araştırmanın amacı sokakta çalışan çocukların toplum üzerindeki etkileri ve karşılaştıkları sorunların belirlenmesidir.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

MUSTAFA YAHI HASHIM ALRAADI

**T. C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

Sosyoloji Anabilim Dalı

**SOKAKLARDA ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN TOPLUM
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE SORUNLARININ
BELİRLENMESİ: İSTANBUL FATİH ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

MUSTAFA YAHI HASHİM ALRAADI

Danışman

Dr.Öğr. Üyesi RAHEB MOHAMMADI GHANBARLOU

Eş Danışman

Dr. Öğr. Üyesi HIBA GHANEM

İstanbul – 2022

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa YAHİ HASHİM ALRAADI

.../.../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mustafa Yahı Hashım ALRAADI'ın “Sokaklarda Çalışan Çocukların Toplum Üzerindeki Etkileri ve Sorunlarının Belirlenmesi: İstanbul Fatih Örneği” adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji anabilim dalı, Sosyoloji bilim dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Raheb MOHAMMADI

GHANBARLOU

(Danışman)

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fikriye Gözde MOCAN

Üye

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Aykut SİĞİN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Sokakta çalışma olgusu hem Türkiye’de hem de dünya da giderek yaygınlaşan toplumsal bir sorun olarak görülmektedir. Sokakta çalışma günümüzde özellikle çocuklar üzerinde görülen ciddi bir sorundur. Özellikle ekonomik durumu iyi olmayan ailelerde bu durum daha çok görülmektedir. Bu nedenle çocuklar sokaklarda çalıştıkları süre içerisinde ciddi tehlike ve risklerle karşı karşıya gelmektedir. Bu araştırmanın amacı sokakta çalışan çocukların toplum üzerindeki etkileri ve karşılaştıkları sorunların belirlenmesidir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, toplam 50 çocuktan oluşan örneklem grubu görüşme tekniği ile araştırılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre sokakta çalışan çocukların toplum açısından ciddi bir sorun olarak nitelendirilmesine ve çocukların ciddi tehlike ve risklerle karşı karşıya oldukları tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda sokakta çalışan çocukların durumlarının düzeltilmesi ve geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sokakta Çalışan Çocuklar, Sokak Çocuğu, Yoksulluk

SUMMARY

The phenomenon of working on the street is seen as an increasingly common social problem both in Turkey and around the world. Working on the street is a serious problem that is especially seen on children today. This is especially common in families with good economic conditions. Therefore, children face serious dangers and risks during their time working on the streets. In this context, the aim of the research is to determine the effects of children working on the street on society and the problems they face. In the study, qualitative research methods were preferred and a total of 50 street children were interviewed. Semi-structured interview form was used in the research and the data were analyzed by content analysis method. According to the results of the research, it was determined that children working on the street are considered a serious problem for society and that children face serious dangers and risks. In line with the results obtained, recommendations have been made to correct and improve the situation of children working on the street.

Keywords: Children Working on the Street, Street Children, Poverty

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk Tanımı.....	6
1.2. Çocuk İşçiliğinin Tarihçesi	8
1.3. Sokakta Çalışan Çocuk Olgusu	12
1.4. Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar.....	15
1.4.1. Fiziksel İstismar	17
1.4.2. Cinsel İstismar.....	19
1.4.3. Duygusal İstismar	20
1.4.4. Sokakta Çalışma ve Suç İlişkisi	21
1.4.5. Madde Kullanımı	22
1.4.6. Marjinalleşme.....	25
1.4.7. Sosyal Riskler	27
1.4.8. Sosyal Tecrit.....	27
1.4.9. Aile Bağlarının Zayıf Olması.....	29

İKİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Problemi	31
2.2. Araştırmanın Sınırlıkları	32
2.3. Veri Toplama Teknikleri.....	32
2.4. Çocuk İşçiliği ve Sokak Çocuklarıyla İlgili Kuramlar.....	33
2.4.1. Geleneksel Sosyolojik Yaklaşım	33
2.4.2. Sosyal Kontrol Teorisi	35
2.4.3. Sosyal öğrenme Kuramı.....	38
2.4.4. Mobing (Baskı) Kuramı	38
2.4.5. Yapısal İşlevselcilik Kuramı	39
2.4.6. Etiketleme Kuramı	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Sokakta Çalışan Çocukların Genel Özellikleri	42
3.1.1. Cinsiyet	42
3.1.2. Yaş	44
3.1.3. Doğum Yeri.....	46
3.1.4. Çocukların Ebeveynlerinin Hayatta Olması.....	46
3.1.5. Çalışan Çocuklarda Ebeveynlerin Eğitim Durumu.....	47
3.1.6. Sokakta Çalışan Çocukların Öğrenim ve Eğitim Durumları	49
3.1.7. Çocukların Okula Devam Etme Durumları.....	52
3.1.8. Çocukların Okula İlişkin Görüşleri.....	53
3.1.9. Sokakta Çalışan Çocukların Okuldan Ayrılma Nedenleri	56

3.2. Çocukların Sokak Ortamında Çalışma Özellikleri.....	57
3.2.1. Çocukların Sokak Ortamında Yaptıkları İş Türleri.....	57
3.2.2. Sokakta Çalışan Çocukların Haftada Ortalama Çalıştıkları Günler.....	59
3.2.3. Çocukların Sokak Ortamlarında Karşılaştıkları Tehlike ve Kazalar.....	60
3.2.4. Çalışan Çocukların Kazanç Durumları	59
3.2.5. Çocukların Kazançlarını Değerlendirme Durumları	64
3.3. Sokakta Çalışan Çocukların Yaptıkları İş Değerlendirme Biçimleri.....	66
3.3.1. Memnuniyet Durumları.....	66
3.3.2. Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnun Olma Nedenleri	68
3.3.3. Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnuniyet Duymama Nedenleri	69
3.3.4. Yaptıkları İş Konusundaki Görüşleri	70
3.3.5. Sokakta Çalışan Çocuklar Açısından Sokakta Çalışmanın Anlamı	70
3.3.6. Çocukların Sorunları Konusundaki Görüşleri.....	72
3.3.7. Çalışma Nedenleri	75
SONUÇ.....	78
ÖNERİLER.....	84
KAYNAKÇA	88
ÖZGEÇMİŞ.....	89

KISALTMALAR

ÇHS	:	Çocuk Hakları Sözleşmesi
TL	:	Türk Lirası
S	:	Sayfa

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sokak Çocuklarının Sigara Kullanma Durumları	25
Tablo 2. Madde Kullanım Durumları	25
Tablo 3. Çocukların Kullandıkları Madde.....	25
Tablo 4. Sokakta çalışan çocukların cinsiyetleri	42
Tablo 5. Sokakta çalışan çocukların cinsiyetlerinin yaş grubuna göre dağılımı	45
Tablo 6. Sokak Ortamında Çalışan Çocukların Doğum Yerleri.....	46
Tablo 7. Sokakta Çalışan Çocukların Ebeveynlerinin hayatta olma dağılımı.....	47
Tablo 8. Sokakta Çalışan Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumları	48
Tablo 9. Sokakta Çalışan Çocukların Babalarının Eğitim Durumları	48
Tablo 10. Çocukların Cinsiyetlerine Göre Öğrenim Durumlarının Dağılımı	51
Tablo 11. Sokakta Çalışan Çocukların Şu Anda Okula Devam Etme Durumları.....	52
Tablo 12. Sokakta Çalışan Çocukların Okuldan Kaçma Nedenlerinin Dağılımı	56
Tablo 13. Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Yaptıkları İş Türleri	58
Tablo 14. Sokakta Çalışan Çocukların Haftada Ortalama Çalıştıkları Günler.....	59
Tablo 15. Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Maruz Kaldıkları Kaza Durumu	61
Tablo 16. Sokakta çalışan çocukların ortalama günlük kazançları	62
Tablo 17. Sokak Ortamında Çalışan Çocukların Kazandıkları Parayı Nasıl Harcadıkları/Kime Verdikleri Durumu	64
Tablo 18. Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnuniyet Durumları	68
Tablo 19. Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sıkıntı Ve Sorunları	73

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması korumasız olan ve çocukluk dönemlerini yaşamak yerine sokaklarda çalışan çocukların sorunları ve durumları üzerine gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili literatürde birçok çalışmalara rastlanmaktadır. Fakat bu kadar çalışmalara rağmen sorun hala devam etmektedir. dolayısıyla bu çalışmayla ilgili sorunun tekrar önemi ve gereken çözüm yollarının alınması bir daha hatırlatılmış olmaktadır.

GİRİŞ

İnsan yaşamının en önemli dönemlerinden biri olan çocukluk, kuşkusuz yaşamın diğer evrelerinin de temelidir. Ancak tarih boyunca bazı çocuklar, her dönem içerisinde farklı nedenlerden dolayı işgücü olarak görülmuş ve çalışma hayatına daha küçük yaşlarda başlamıştır. Çocukların ücret karşılığında iş gücü piyasasında var olması daha çok sanayi devrimiyle birlikte görülmeye başlamıştır. İşverenlerin işgücü maliyetini düşürmek ve ücret giderlerini azaltarak kendi karlılığını artırmak için yaptıkları ekonomik baskılar neticesinde aile fertlerinin büyük bir kısmının çalışmak zorunda kalmasına neden olmuştur. Bu da zaman içerisinde çocukların aile bütçesine katkı sağlamak için çalışmasını hızlandıran bir faktör olmuştur (Zühtü Altan, 2004, s. 207).

Sanayi Devrimi'nin ilk yıllarında fabrikalarda çalışan işçilerin 1/3'ü çocuklardan oluşturulan ortalama günlük çalışma süreleri 18 saate kadar ulaşmıştır (Avşar ve Ögütoğulları, 2012, s.13). Sanayi devrimi ile birlikte 4-5 yaşlarında çocuklar fabrikalarda "bobin taşıma" işlerinde çalışırken 6-7 yaşındakiler "iplik bağlama" ve maden ocaklarında yetişkinlerin giremedikleri yerlere girerek "maden çıkarma" işinde çalışmışlardır (Demir, 2012, s.548). Buradan da anlaşılacağı üzere sanayi devrimi, çocukları küçük yaşta çalışmaya mecbur kıldığından olağan bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hâlbuki bu yaş grubunda bulunan çocukların bu işleri yapmaları hem bedensel hem de ruhsal açıdan ciddi sorunların yaşanmasına neden olabilir. Çünkü bu çocuklar daha kuralları bile bilmezken ciddi bir sorumlulukla çalıştırılmaya başlamıştır.

Sanayi veya üretim zincirinde çalıştırılan çocukların dışında birçok çocuğun da sokakta çalışmaya mecbur olduğunu görmekteyiz. Sokak çocukları terimi ilk olarak 1815'te İngiltere'de kullanılmaya başlamış ve 1979'dan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde popüler hale gelmiştir. Çalışan çocukların yaşlarına, coğrafi konumlarına, davranışlarına ve aile ilişkilerinin türüne göre çeşitli tanımları yapılmıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (UNICEF) 1. maddesine göre sokak çocukları, 18 yaşından küçük olup sokakta yaşayan ve çalışan kişidir. Çoğu kişinin aşına olduğu seyyar satıcılık gibi mesleklere ek olarak, çocuklara çok zararlı ve tehlikeli olan başka sömürü türleri de uygulanmaktadır. Bunlar arasında çocuğun para

için cinsel istismara uğraması, çocuğun uyuşturu satışı ve dağıtımında kullanılması ve çocukların köle olarak tutulması da yer alıyor. Bu çocuklar, kısa ve uzun vadeli haklarından mahrum bırakılmakta ve pek çok açıdan olumsuz etkilenmektedirler; bunların başında eğitim hakkından mahrum bırakılmaları ve tekrar tekrar şiddete maruz kalmaları gelmektedir. Çocuk işçiliği, nesiller arası yoksulluk döngülerini pekiştirmekte, böylece ulusal ekonomiyi zayıflatmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ters düşmektedir.

Sokak çocukları her türlü duygusal ve cinsel istismara açık toplumsal grup olarak görülmektedir. Aslında sokak çocukları sorunu, tüm dünyada uzun süredir var olan ve son yıllarda çeşitli nedenlerle artan bir sosyal sorundur. Kent trajedisi olarak adlandırılan sokak ortamında çalışan çocuk sorunu, başta gelişmekte olan toplumlar olmak üzere çağdaş toplumların metropollerinin çoğunda toplumsal bir söylenti sorunudur. Bu olgunun görülme sıklığı, yayılma bağlamı ve farklı toplumlarda bununla nasıl başa çıkılacağı farklı olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler açısından farklıdır. Çeşitli kuruluşların fenomen üzerine yaptığı araştırmalar, 200 milyondan fazla çocuğun sokakta çalıştığını ve yaşadığını göstermekte ve bu çocukların yarısının Latin Amerika'ya, geri kalanının ise dünyanın diğer bölgelerine dağıldığı tahmin etmektedir. Türkiye'nin büyük şehirlerinde bu konuyla ilgili doğru istatistikler ve bilgiler bulunmamasına rağmen, Türkiye bu fenomenin ortaya çıkmasından ve sonuçlarından başı sıkışık değildir, ancak bu konuda dağınık çalışmalar artan bir eğilime işaret etmektedir.

Sokak ortamında çalışan çocukların özel durumları, bu konunun ihmal edilmesi ileride toplumsal sorun ve zararların oranını artıracak kadar çoktur. Çünkü sokak çocukları kendi başlarına suçlu ve suçlu olmasalar da, sosyal kurumlardan kaçınmak da dahil olmak üzere yaşam koşulları eğitim ve destek onları her türlü sosyal sapmaya karşı en duyarlı ve erişilebilir kılacak şekildedir. Yani sokaktaki çocukların ihmal edilmesi ve anormal yaşam koşullarına müdahale edilmemesi toplumsal zararları ve sapmaları yeniden üretecektir. Sokak alt kültüründe ve sosyalleşme kurumlarının destek ve bakım eksikliğinde, yiyecek, barınak, güvenlik ve sevgi ararken eski suçluların tuzağına yakalanırlar. Sefil yaşam koşulları öyledir ki, toplumun normlarına ve değerlerine herhangi bir bağlılık onları zayıflatır ve yetişkinlerden ve sosyal kurumlardan tiksindirmeleri sorunu onlar için sadece kendilerine zarar veren koşullar

yaratmaz, aynı zamanda suç için gerekli zeminleri sağlayarak. bu çocukları suç teşkil eden ve anormal faaliyetlerde bulunan (dilenme, alım satım, uyuşturucu satar, cinsel istismar vb.) çetelere yöneltir ve toplumun sağlık ve güvenliğini tehlikeye sokar. Aslında sokak çocukları, sefil yaşam koşullarına müdahale etmezlerse, kriminal ekonomiye ve orduya çirak sağlayan kurbanlardır.

Sokak çocukları olgusunun yaygın ve endişe verici bir küresel olgu olduğu söylenebilir. Sokak ortamlarında çalışan çocukların sorunu, Türkiye’de en karmaşık toplumsal sorunlardan biridir ve bu nedenle bu meseleyle uğraşmak toplumdaki eşitsizlik açısından günümüzün acı verici tezahürlerinden biridir. Bu nedenle devlet ve sivil toplum kuruluşlarının müdahalesi durumlarını iyileştirmek için gerekli görünmektedir. Bu alandaki en önemli sorun sokak ortamında çalışan çocuk tanımıdır. Öte yandan, geçimlerini sağlamak için çocuklarını kayıt dışı çalışma ağına gönderen yoksul ve çoğunlukla dışlanmış ailelerin geçim sorunları bulunmaktadır.

Bu sorun Türkiye’de en çok büyük şehirlerinde görülmekte ve her geçen gün sayısı daha da artmaktadır. Türkiye’de sokakta çalışmakla meşgul olan çocukların meselesi devlet, üniversiteler ve STK’lar tarafından ihmal edilmiş bir meseledir. Günümüzde çöp karıştırmak, simit satmak, ayakkabı boyacılığı yapmak, kavşaklarda ve caddelerde araba camı silmekle meşgul olan ve kimi durumlarda çocuk olduklarını hatırlayak oyuna veya bir köşeye saklanıp uykuya dalan bu çocuklar; bu durumlara tanıklık eden insanlarda üzüntü, acıma, isyan ve öfke duygularını harekete geçirebilmektedir. Söz konusu çocukların kimler olduğu ve hangi nedenlerle sokakta buldukları yeterli bir şekilde araştırılmadığı gibi, bu çocukları koruma altına alan ciddi yasalar ve hizmet kuruluşları da bulunmamaktadır (Zeytinoğlu, 1999).

Çocukların erken yaştan itibaren çalışma hayatına atılmasına neden olan çok faktör bulunmaktadır. Bunların başında göç gelmektedir. Büyük şehirlere uyum sağlamaya çalışan aileler bu nedenle marjinal sektörlerde çalışabilmektedir. Çocukların erken yaşta çalışmasında etkili olan bir diğer unsur ise işverenin çocuğu ucuz iş gücü olarak görmesi ve farklı sektörlerde değerlendirilebilir olmasıdır (Fişek, 1995).

Sokak ortamında çalışan çocuklar hayatın her alanında kendilerini eksik ve yarım hissedebilmektedir. Yaşlıları gibi sokaklarda oyun oynamak ve okula gitmek yerine hayata tutunmak ve ev ekonomisine katkı sağlamak için bu yaşantılarından

feragat ederek çalışmak zorunda kalabilmektedir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında çocuk işçi statüsünün giderek yaygınlaşması ve çocukların para kazanmak için sokaklarda çalıştırılabilir görülmesi toplumsal bir sorunun temelini atmış ve gerçek yerleri eğitim kurumları olması gerekirken onlar sokaklarda çalışmak zorunda bırakılmıştır. Bazen aile baskısı, göç, istismar gibi farklı nedenlerden dolayı sokakta çalışmak zorunda kalan çocukların neden bu şekilde yaşam sürdürdüklerinin belirlenmesi ve çalışırken karşılaşılan sorunların tespit edilmesi öncelikli olarak toplumsal düzen açısından oldukça önemlidir. Ayrıca turizm bölgelerinde bulunan ailelerin çocuklarını çalıştırma arzusu ve sokak işçiliğine yönlendirmesi günümüzde en çok karşılaşılan sorunlar arasında yer almaktadır. Özellikle turistik mekânların çok fazla olması buna bağlı olarak da kazanç kapısı olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kanun koyucuların bu nedenleri tespit ederek sokakta çalışan çocuklar için uygun sosyal politikalar geliştirmeleri ve çocukların korunması açısından oldukça önemlidir.

Sokak çocukları sorununu çözmek için eşgüdümlü bir politika izlenmesi, sosyal yardım, belediye ve kolluk kuvvetleri gibi sorumlu kurumlar arasında koordinasyonun oluşturulması gerekmektedir. Her bir kurumun konuyla ilgili hukuki sorumluluğu netleştirilirse ve bu kurumların işleyiş şekli üst kurumlar aracılığıyla izlenirse, bu olguyla başa çıkmak için daha etkin bir dizi önlem oluşturulacaktır. Bu bağlamda temel konulardan biri, yasal ve yasadışı çalışma arasındaki sınır olan sokak ortamında çalışan çocuk kavramının yasal olarak netleştirilmesidir. Ancak her şeyden önce demografik, ekonomik, kültürel ve sosyal boyutlarıyla sokak çocukları sorunu anlaşılmadan sorunun ortadan kaldırılması, kontrol edilmesi ve önlem alınması da zorlaşmaktadır. Dolayısıyla sokak çocukları sorununu farklı boyutlardan ele alan araştırmaların yapılması önem arz etmektedir.

Konuya sosyolojik perspektifle yaklaşan bu araştırmanın amacı, sokakta çalışan çocukları çeşitli boyutlarıyla ele almaktır. Bu sorunun ortaya çıkışını etkileyen faktörlerle birlikte toplum ve çocuklar açısından meydana gelen sonuçların da tartışılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda günümüze kadar yapılan ilgili araştırmalar ve sonuçlarını gözden geçirerek, sorunun ortaya çıkmasında ve kalıcılığında etkili olan faktörler tartışılmıştır. Ayrıca nitel araştırma yöntemi ve görüşme tekniği ile İstanbul Fatih ilçesinde sokakta çalışan küçük yaş grubu çocukları çalışmaya sevk eden

nedenler ve çocukların bu şekilde çalışma hayatına katılmalarında karşı karşıya kaldıkları sorunlar araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk Tanımı

Sokak çocukları ile ilgili genel bir tanımlama yapmadan önce çocuk kavramını incelemekte fayda vardır. Çocuğun tanımı yapılırken genelde yaş kriteri kullanılmaktadır. Bu şekilde yaş grupları arasındaki etkileşim ile çocukluk daha anlaşılır bir şekilde anlatılabilir hale gelmektedir. Çünkü çocukluk biyolojik, psikolojik bir durum olduğu kadar aynı zamanda toplumsal bir kavramdır (Basargan, Kümbül, 2001 s. 141).

Genel olarak, "çocukluk" kavramının kökeni tarihseldir. Tarih boyunca farklı sosyal grupların anlamları ve biçimleri değiştiği gibi, çocukluk anlamı ve biçimi de değişmiştir. Avrupa toplumlarında yeni epistemolojik ve antropolojik temellerin oluşmasından önce günümüzde kullanılan anlamıyla çocukluk kavramı yoktu. Uzmanlaşma ve yetişkinlik ile ilgili çalışmalar ve genel olarak bilgi edinme ihtiyacı, çocukluk kavramının anlamını da biyolojik bir olgudan toplumsal bir olguya dönüştürmüştür. Genel olarak, burjuvazinin ortaya çıkışı ve sanayileşme, bu anlam değişikliğini tamamlamaya ve hızlandırmaya yardımcı olmuştur. Çünkü sanayileşme, üretimde öğrenmeyi gerektiren özel bir beceri veya bilgiyi uygulamayı amaçlıyordu. Diğer taraftan işçi sınıfının aksine burjuva sınıfının çocukları eğitim için daha fazla boş zaman sahipti ve zenginlikten yararlanarak çalışmak zorunda değildi. Dolayısıyla Avrupa'da çocukluk kavramının oluşumunu burjuvazinin bir ürünü olarak görmek mantıksız değildir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yirmi yılda, özellikle Avrupa ülkelerinde insan hakları, cinsel, etnik, ırksal ve dini azınlıkların hak talepleri gündeme geldiğinde, yavaş yavaş yaş grupları tartışması da ortaya çıktı ve yetişkinler, yaşlılar ve çocukluk sorunu akademik ve politikada ele alındı. Çocukların toplumdaki rolü ve sosyal statüsünün görünmeye başlamasında birkaç faktörün etkili olduğu söylenebilir; II. Dünya Savaşı'nda çocukların askeri istismarı, cinsel istismarı, çocuk ticareti, zorla çalıştırma ve organ satışı, sokak ve evsiz çocuklar vs. bu durumun gündeme gelmesinin önünü açtı. Savaş sonrası hükümetler ve refah toplumlarında öne çıkan sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinin artırılması, özellikle kuzey ve batı Avrupa ve

Kuzey Amerika'daki modern toplumlarda çocukluk ile ilgili bakış açılarını değiştirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde de görece sağlık hizmetlerinin artması ve bazı yoksul ülkelerde çocuk ölümlerinin görece olarak azalması da genç nüfusun artmasına ve bu toplulukların nüfus piramidi yapısının genişlemesine yol açmıştır. Aynı zamanda yoksulluk, iş arama, doğal afetler, savaş ve katliam gibi toplumsal rahatsızlıklar nedeniyle artan göç hızıyla birlikte çocukların güvenli olmayan coğrafyalardan gelişmiş ve güvenli toplumlara yaygın biçimde göç etmesi bu konuya ilgiyi yoğunlaştırmıştır.

Aile yapısındaki değişiklikler de çocukluğa ilginin artmasının önünü açan diğer bir faktördür. Modern dünyada kadının eğitimi ve istihdamı ile aile geniş bir biçimden çekirdek aileye dönüşmüştür. Çekirdek aile sadece anne-babalar ve çocuklardan oluşuyordu. Bu aile tipi kapitalizmin gelişimi, teknoloji, kentsel gelişim, hizmet çeşitliliği ve sosyal mesleklerle doğrudan ilişkiliydi. Bu yapıda çocuklar ebeveynlerden daha merkezi bir rol oynar ve daha fazla ilgi görür. Bu arada, kadınların işgücü piyasasındaki artan payı ve anaokulu, okul, oyun merkezi ve bakımevi gibi anne rolüne alternatif kurumların ortaya çıkmasıyla çocukluk konusu giderek kadınların odağında olan bir konudan çıkmış, hükümetler ve sosyal kurumların ilgilendiği bir alana dönüşmüştür.

Sonuç itibarıyla genel bir tanıma gidilmesi oldukça güç olsa da çocuk, sözlük anlamı olarak hayatın doğuştan ergenlik dönemine kadar olan bir dönemi ifade etmektedir. Geniş anlamdaki tarife göre; "kendisinin ve ailesinin gereksinimlerinin karşılanması açısından çalışma sorumluluğu bulunmayan, devletin ve ailesinin gereken desteği sağladığı, güvenli bir geleceğe sahip olması bakımından ihtiyaç duyulan ve yeterli eğitimin verildiği dönemin yaşında bulunan insan çocuk kabul edilmektedir" (Karabulut, 1996, s.16). Konuşma dilindeki çocuk kavramı ise, belirli bir yaşa ulaşmakla ya da reşit olmakla veya okulu bitirmekle, çıraklık eğitimine başlamakla ya da herhangi bir dış olayla bitmektedir. Bu ölçütler ışığında, günlük hayatta çocukluk 13-18 yaşları arasında sona ermektedir (Akyüz, 2000, s. 66). ÇHS'nin ilk maddesi de çocuğu tanımlamıştır. Bu tanımlamaya göre "çocuklara yönelik yasalar kapsamında daha önce rüşt yaşına ulaşmadıkça 18 yaşına kadar her insan, çocuk sayılır" Bu tanımlama biçimi Türk Medeni Kanunu'nda kullanılan "küçük" kavramı kapsamındadır.

1.2. Çocuk İşçiliğinin Tarihçesi

Sokak çocukları olgusu küresel ve endişe verici bir olgudur. Dünyada sokak çocuğu olmayan neredeyse hiçbir şehir veya ülke yoktur. Bu sorun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunudur. Ancak bugün Latin Amerika, Asya ve Afrika'nın fakir ülkelerinde daha yaygındır. Yoksulluk, ailenin parçalanması, anne ve babanın hastalanması ve ölümü, çocuk istismarı ve ihmali ya da aileden ayrılma ve sosyal gelişme eksikliği, bir çocuğun sokakta yaşamasının ortak nedenleridir.

17. yüzyılın sonlarında ve 18. yüzyılın başlarında, endüstriyel makineler yavaş yavaş kol emeğinin yerini aldı ve yeni anlamda fabrika önce İngiltere'de, sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde ve dünyanın başka yerlerinde gelişti. Bu sanayileşme sürecinde fabrika sahipleri, endüstrinin çarkını hareket ettirecek yeni bir iş gücü keşfettiler: çocuklar.

Bunun nedeni, çoğu durumda makineleri çalıştırmanın mutlaka yetişkinlerin gücünü gerektirmemesiydi, bu da çocukların da işe alınabileceği anlamına geliyordu. Ayrıca, çocukları yetişkinlerden daha az parayla işe almak daha kolaydı. Sonuç olarak, çocuk işçiliği, 18. yüzyılın ortalarından itibaren Batı ülkelerinde büyük bir sorun haline geldi. Çocuk işçiliği, özellikle tarımda, dünya tarihi boyunca yaygın bir olgu olmasına rağmen, Sanayi Devrimi sırasında fabrikalarda çocuklar için çalışma koşulları daha zordu; Bu, bir fabrikada çalışan bir çocuğun cüzi bir ücret karşılığında haftada altı gün, günde 12 ila 18 saat çalışmak zorunda kalabileceği anlamına gelir. Hatta bazı çocuklar madenlerde yeraltında çalıştı. Bu çocuklar oyun oynamadıkları veya okula gitmedikleri zaman çok hasta oldular.

1810'a gelindiğinde, çoğu yoksul ailelerden gelen yaklaşık iki milyon okul çağındaki çocuk haftada 50-70 saat çalışıyordu. Çocuklarını fabrikalarda çalışmaya göndermeye gücü yetmeyen aileler için yaygındı. ABD'nin Massachusetts eyaletindeki bir cam fabrikasına, on iki yaşın altındaki erkek çocukların geceliği 40 sent ile 1,1 dolar arasında sıcak cam taşımalarını önlemek için dikenli tel çekildi.

Batı'daki bu vahşet işçi gruplarını, kiliseyi, öğretmenleri ve birçok insanı kızdırdı. İngiliz yazar Charles Dickens tarafından kaleme alınan Oliver Twist (1839-1837), İngiltere'de ve Batı'da bu alanda kamuoyunun bilinçlendirilmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. İngiltere, çocuk işçiliği için yasa çıkaran ilk ülke oldu. 1802 ve 1878

arasında, çocuk işçiliğini azaltmak, çalışma koşullarını iyileştirmek ve çocuk işçiliği için asgari yaşı artırmak için kademeli olarak yasalar çıkarıldı.

Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk işçiliğine karşı yasa çıkarmak biraz daha uzun sürdü, ancak 1899'da 28 eyalet çocuk işçiliği yasalarını çıkarmıştı. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir sonraki adım, çocuk işçiliğine karşı ulusal bir yasa çıkarmaktı. Bu hedefi takiben, ABD Kongresi 1918 ve 1922'de iki yasa çıkardı, ancak ABD Yüksek Mahkemesi her ikisinin de anayasaya aykırı olduğuna karar verdi. 1924'teki başka bir girişimde, Kongre, ABD Anayasasında çocuk işçiliğini yasaklamak için bir değişiklik çağrısında bulundu, ancak eyaletler tarafından onaylanmadı (Bkz. "Çocuk İşçiliğinin Tarihi", Milton Fried).

Sonunda, 1938'de ABD Kongresi, okul aylarında asgari çalışma yaşını 16 yıl, tatiller için 14 yıl ve tehlikeli işler için 18 yıl olarak ilan eden Adil Çalışma Standartları Yasasını kabul etti. Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nde bu yasanın güncellenmiş bir versiyonu, çocukları zorla çalıştırmamanın kötülüklerinden büyük ölçüde korumuştur. Ancak bugün bile birçok ülkede çocuk işçiliğinin bazı biçimleri, özellikle göçmen işçilerin çocuklarının çalışmaları yasal kontrol dışındadır ve hatta Batı'da bu gruplardan çocuklar okul saatleri dışında çalıştırılabilir. 1999'da dünya çapında 160'tan fazla ülke, Birleşmiş Milletler'in bir parçası olarak 2000 yılında başlayan ve en uygunsuz biçimlerdeki çocuk işçiliğini durdurmak için Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) adlı bir örgütün kurulmasına yönelik bir anlaşmayı onayladı.

Kıtalarda çocuk işçiliğinin sürekliliği: Çocuk işçiliğinin yaklaşık yarısı, 72,1 milyonu Afrika'da, 62,1 milyonu Asya-Pasifik'te, 10,7 milyonu Amerika'da, 1,2 milyonu Arap dünyasında ve 5 milyonu Avrupa'da gerçekleşmektedir. Diğer bir deyişle, her 5 Afrikalı çocuktan 1'i (kıtadaki çocuk nüfusunun %19,6'sı) "çalışan çocuk" iken, Arap dünyasında %2,9 (35 çocuktan 1), Avrupa ve Orta Asya'da ise yüzde 4,1'dir (25 çocuktan 1'i), Amerika'da yüzde 5,3 (19'da 1) ve Asya ve Pasifik'te yüzde 7,4 (14 çocuktan 1).

Çocuk işçiliğinin tüm biçimleri ciddi bir muhalefetle karşı karşıya kalsa da, gelişmekte olan ekonomilere sahip bazı ülkeler çocuk işçiliğinin evrensel olarak yasaklanması konusunda temkinli davranmaktadır. Bu görüşe göre, yoksul ülkelerdeki bu tür yasaklar uygulamada etkisiz kalmakta ve yoksul ailelerin ve çocuklarının olumsuz tepkisine neden olmaktadır. Bazı bilim adamları, bu tür genel yasakları,

yüzyıllar boyunca rasyonel olarak oluşturulmuş aile sistemine ataerkil müdahale olarak görüyorlar.

Çocuk işçiliğine yönelik genel yasağın bazı karşıtları, çocuk işçiliğinin birçok biçimde ortaya çıktığını iddia etmektedir - bunlardan biri okuldan sonra evlere gazete dağıtmak kolay, diğeri ise korkunç çocuk seks işçiliği - çocuk işçiliğine karşı tek tip politikalar benimsemek önlemek çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerini önlemeye odaklanmaktadır. Sosyolojik açıdan bakıldığında, çocukluk kavramı esasen modern çağın bir ürünüdür. Sanayi Devrimi ve Kapitalizmin büyümesinden sonra birçok sosyal filozofun, sosyoloğun, sosyal ve politik teorisyenlerin metinlerinde çocuk hakları düşünülmüş ve sömürülmüş olsa da günümüzde sosyologların odak noktası olarak çocukluk ve çocuklar, gazeteciler, sosyal aktivistler, feminist hareketler ve kaçan insan hakları ortaya çıkmaktadır.

Çocuk sosyolojisi araştırmacısı William Corsaro, "18 yıl öncesine kadar sosyolojide çocuk ve çocuk çalışmalarına yer yoktu" diye yazıyor. Ama şimdi bu konu birçok sosyolog tarafından çokça ilgi gördü (Corsaro, 2005, s.5). Jane Cortrop, "Çocuklar ihmal edildikleri kadar marjinalleştirildiler" diye yazmaktadır. Aslında çocuklar, ikincil ve baskın konumları nedeniyle sosyolojik teoriler ve kavramsallaştırmalarda her zaman marjinalleştirildiler. Bu, çocukların oynamak istedikleri rolü oynamak zorunda olan ve olduklarından daha azını oynamak zorunda olan geleceğin yetişkinleri olarak görüldüğü anlamına gelir. Aslında çocukların ihtiyaçları ve ilgileri yetişkinler için her zaman bir tehlike işareti ve ele alınması gereken sosyal bir konu olarak görülmüştür (Cortrop, 1993).

Bu arada, bunun için bir dizi nedene işaret edebiliriz:

1) II. Dünya Savaşı sonrası gelişmeler, Birleşmiş Milletler ve çeşitli komisyonları da dâhil olmak üzere uluslararası kuruluşların, savaşta savunmasız, özellikle kadınlar ve çocuklar, yaralı çocuklar, savaşta çocukların askeri istismarı, satılık çocuk ticareti kategorisine dikkati. Seks ve iş piyasası ve hatta vücut parçaları, artan sokak çocukları ve evsizler vb.

2) İnsan hakları ve adalet aktivistleri arasında kadın ve feminist sivil hareketlerin büyümesi ve ana odak noktaları aile, evlilik ilişkileri, çocuk eğitimi, evlilik ve

boşanma, aile patolojisi ve son olarak çocuk kategorisidir ve bazı ideolojik yapılarda, çocukluk annelik ve kadınlığın bir ürünüdür.

3) Sosyolojinin çeşitli alanlarında özellikle Batı'da kadınların artan varlığı, konuların ve çocukların tasarlanması ve takibi ile sosyolojik teorilerin bu konuda çalışılması ve eleştirilmesi ile ilgili araştırma ve çalışmaların yapılması da önemli bir rol oynamıştır. Corsaro'ya göre, sosyologların kadınlar ve azınlıklar gibi diğer tahakküm altındaki gruplara dikkati çocuklara da çekti.

4) Hükümet ve refah toplumunun yapısının ve gelişiminin büyümesi ve bir yandan hizmetlerin ve sosyal güvenliğin ve sağlığın artması ve çocuk ölüm oranlarının azalması ve ortalama yaşam süresinin ve yaşam süresinin artması, diğer yandan modern toplumlar, özellikle Kuzey ve Kuzey ve Batı Avrupa ve Amerika, doğum oranındaki düşüşle Kuzey ile karşı karşıya geldi. Aynı zamanda, yaşlanma olgusu bu toplumlarda en önemli demografik ve sosyal sorunlardan biri haline geldi. Ayrıca bu toplumlardaki nüfus artış hızının negatif veya çok düşük olması nedeniyle bu insan topluluklarının dinamizmi ve bekası konusu ön plana çıkmış ve bu nedenle bu toplumlarda medeniyetin devamı için beşeri ve kültürel sermaye olarak çocuklar odak noktası olmuştur.

5) Gelişmekte olan ülkelerde göreceli sağlık hizmetlerinin artması ve bazı yoksul ülkelerde çocuk ölümlerinin görece olarak azalması da genç nüfusun artmasına ve bu toplulukların nüfus piramidi yapısının genişlemesine neden olmuştur. Aynı zamanda yoksulluk, iş arama, doğal afetler, savaş ve katliam gibi toplumsal rahatsızlıklar nedeniyle göç oranlarının artmasıyla çocukların güvenli olmayan coğrafyalardan gelişmiş ve güvenli toplumlara göçüne zemin hazırlamış ve bu konuya ilgiyi yoğunlaştırmıştır.

6) Aile yapısındaki değişiklikler de çocukluğa ilginin artmasına neden olan diğer faktörlerdir. Aile, ana-baba, gelin, oğul ve torun, anne-dede, anne-baba vb. varlığı ile büyük ölçüde insanı ve toplum ekonomisini toprağa bağımlı olmaktan kopararak, değişmiş ve çekirdek bir biçimde işlev görmüştür. Modern Dünya. Çekirdek ailede sadece ebeveynler karı koca ve çocuk olarak yaşarlar ve bu durum kapitalizmin gelişimi, teknoloji, kentsel gelişim, hizmet çeşitliliği ve sosyal mesleklerle doğrudan ilişkilidir. Bu yapıda çocuklar, ebeveynlerden daha merkezi bir role sahiptir ve daha fazla ilgi gösterilir. Diğer bir deyişle, yaş ile yaşlılık arasındaki ilişki yaşlılık yerine

azınlık durumuna kaymaktadır. Bu arada, kadınların işgücü piyasasındaki artan varlığı ve anaokulu, okul, oyun merkezi ve eğlence gibi alternatif anne rolü kurumlarının çocuklara bakma ihtiyacı, çocukluk konusu daha fazla gündeme geldi.

7) Evlilik dışı doğan çocukların ve evsizliğin ortaya çıkmasının, çocukluk dönemini öncelik haline getirdiğini de belirtmek gerekir. Ulrich Beck, ikinci evresinde modern toplum ve moderniteden kaynaklanan değişimlerle birlikte, küreselleşmeye karşı bireyselleşmenin o kadar genişlediğine inanmaktadır ki, aile yapısında baba, anne, kız kardeş ve erkek kardeşlerini seçen ebeveynler değil çocuklardır. Ayrıca, özellikle ikinci el ailelerde, çocuğun ebeveynlerinin her birinin önceki evliliklerinden yeni bir aile ağı oluşturan çocuklara sahip olduğu durumlarda harekete geçme hakları vardır (Beck, 2006).

8) Fütürizm ve projeksiyon bilgisinin gelişimi ve bilimsel ve sosyal gelişmelerin bilimsel tahmini, birçok güç ve zenginlik kurumu tarafından düzen, istikrar ve piyasa gelişmeleri ve ilgili ilişkileri tahmin etmek ve sağlamak için hızla kullanılan bir başka stratejik bilimdir. Bu arada sosyoloji gibi alanlarda geleceğin sorunsallarına katkı sağlamak, gelecekte etkili faktörler olarak kabul edilebilecek kategorilere de dikkat çekmiştir. Bu kategorilerden biri, fütürist bir konu olarak çocukluk konusunu ve günümüz toplumlarında çocukların durumunu ele almaktı.

1.3. Sokakta Çalışan Çocuk Olgusu

Sokakta çalışan çocuk, herhangi bir nedenden dolayı genellikle kendisinin ya da ailesinin ekonomik ihtiyaçlarını sokakta çalışarak karşılayan çocuktur (Ajayi ve Torimiro, 2004, s.185; Özcebe, 2001, s.287; Moore, 2000, s.538). Söz konusu çocuklar balon, simit, su satıp, hamallık yapıp, ayakkabı boyayıp, çiçek satıcılığı, çöp toplayıcılığı yapmakta, sık sık iş değiştirmektedirler. Sokak ortamında çalışan çocuklar uzun müddet çalışmakta olup, bir gurubu asgari ücretin üstünde de olsa çoğu zaman elde edilen gelir çok azdır, ağır yük taşımakta, yetersiz beslenmekte ve çeşitli kazalara uğramaktadırlar. Ayrıca çocukların çalıştıkları ortamlar tehlikeli olabilmektedir. Daha somut olarak çocuklar, fiziksel ve cinsel istismara açık koşullar ve ortamda çalışmaktadırlar. Sokak ortamında çalışan çocuklar polisler ve zabıtalarla sık sık karşılaşmakta, çeşitli bireylerden kötü muamele görmekte, sokak çetelerine dâhil olmakta, zararlı maddelere alışabilmektedir. Tehlikeli sokak ortamlarında çalışan

çocuklar sık sık okulu terk etmek mecburiyetinde kalmakta, aileleri ile çatışmaları arttığında evi terk etmekte, zamanlarının büyük bir kısmını sokak ortamlarında geçirmektedirler. Bu alanda yapılan bazı çalışmalar ailesi ve okulu ile ilişkisi kesilerek sokak çocuğuna dönüşmeye aday dikkate değer sayıda çalışan çocuğun olduğunu ortaya koymuştur (Karabulut, 1996, s.18). Başka bir sorunlu durum ise sokakta çalışan çocuklar gelecekte onları koruyabilecek herhangi bir meslek öğrenemediği nedeniyle sanayi ya da hizmet sektöründe çalışan çocuklara göre mesleki açıdan da dezavantajlı duruma düşmektedirler.

Sokak ortamında çalışmaya başlamadan önce bütün sokak çocukları aşamalı bir şekilde sokakta çok zaman geçirmeye başlarlar. Bu durum bir ya da iki gece evden ayrılmalarla başlar. Belli bir zaman içinde sokakta geçirdikleri zaman evde geçirdikleri zamandan daha fazla olmaya başlar ve neticede aile bağları iyice zayıf hale gelir (Arnas, 2004, s. 8). Genellikle çalışan çocuklar bazı ortak özellikler taşımaktadırlar. Nitekim çalışan çocuklar (İlik ve diğerleri, 1994, s.4):

- Çoğunlukla az gelirlilerden gelmektedir,
- Genelde hane halkı sayısı fazladır,
- Çalışmalarının sebebi yoksulluktur,
- Günlük çalışma süreleri daha uzundur,
- Beslenme konusunda problemler vardır,
- Kötü ve sağlıksız şartlarda çalışmaktadırlar,
- Sağlık problemleri bulunmaktadır,

Bilgin (2009), Türkiye'nin Diyarbakır şehrinde sokakta çalışan çocuklar üzerine gerçekleştirdiği araştırmaya göre, çocukların yaş dilimleri dikkate alındığında, 11–14 arası yaş grubunun en yüksek değeri aldığı (%70,5) ve bu grubu oransal olarak 15–18 yaş dilimleri aralığının (%24,8) takip ettiği belirlenmiştir. 7–10 arası yaş grubuna dâhil çocukların evren içerisindeki oranı ise %4,5 olarak gerçekleşmiştir. Tüm bu oransal veriler, bu çocukların çoğunun ilköğretimin birinci kademesinin ikinci, üçüncü, dördüncü sınıflarında okuyan/okuması gereken bir dönemde sokakta çalışmaya başladıklarını göstermektedir. Aynı şekilde araştırma bulgularına göre, çocukların çalışmaya başlama yaşının 8 yaşında en yüksek değeri (%21,8) aldığı görülmektedir.

Bu oransal yoğunluğu, sırasıyla 7 ve 10 yaşlardaki çocuk oranı (%17) izlemektedir. Sokak ortamında çalışan çocukların sokakta çalışmaya başlama yaşını 5 yaş olarak belirtenlerin oranı (%6,3) da yüksektir.

Sokak ortamında çalışan çocukların çalışma sebepleri, problemleri ve çözüm yolları çok boyutlu bir durum olup, mağdur oldukları ülkenin temel problemlerinden ve bu problemlerin çözümü istikametindeki politik uygulamalardan soyutlamak mümkün değildir. Gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik, düşük ücretler, hızlı nüfus artışı, işsizlik, çarpık kentleşme, göç, yetersiz eğitim vb. olumsuz durumlar çocukların erken yaşta çalışma yaşamına atılmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca ailelerin geleneksel değer ve normları da çocukların çalışmalarında ciddi bir faktör olabilmektedir. Adı geçen temel sorunların aşılması istikametinde iktisadi ve toplumsal politikalar uygulanmadıkça; diğer bir ifadeyle yoksulluk ve geleneksel değerler devam ettikçe, eğitim sistemine olan beklentiler azaldıkça, çocukların çalışmasının ortadan kaldırılması, çalışma hayatının güç ve tehlikeli şartlarında çalışmanın engellenmesinde başarı sağlanması zor görünmektedir (McKechnie ve Hobbs, 1999, s.88; Karabulut, 1996, s.30-31; Bakırcı, 2004, s.5).

Türkiye özelinde çocukların çalışma hayatında yer alması, giderek artan bir problem yumağı meydana getirmektedir. Satın alma gücünün düşmesi karşısında, toplumun dikkate değer bir kesimi, çözüm yolunu çocuklarının belli bir oranda çalışma hayatına katılmasında bulmaktadır (Fişek, 1994, s.25). Fiziksel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşayan aileler çocuklarını çalışma hayatına sevk etmektedirler. Gelir dağılımı ile ilgili Türkiye’de ortaya çıkan eşitsizlik durumu, meselenin dünya çapındaki konumu ve bunların tamamının bir neticesi olarak istihdam alanındaki yetersizlikler ile birlikte küçük yaşlardaki çocukların çalıştırılması beğenilmeyen bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de ekonomik alan dâhilinde çocuk tanımlanan kişilerin istihdam edilmesi kendisi ile birlikte ülkeyi iki başlı bir probleme sevk etmiştir. Her ülkenin ekonomi kurumunda temel eğitimi almadan belirli bir yaş sınırına erişmemiş çocuk nüfusun istihdamı öncelikle problemin kendisi olup insan hak ve özgürlükleri, sosyal devlet anlayışı ve hukukun içeriğine aykırılık göstermektedir. Fakat mademki çocuk çalıştırılmasını tamamen ortadan kaldırmak için çocukların bedensel, psikolojik, zihinsel ve sosyal gelişimlerini minimum derecede zedeleyecek şartlarda çalışma hakları vardır. Bu defa da karşımıza çalışan bu çocukların çalışma

şartlarıyla ilgili ikincil derecede problem yumağı çıkmaktadır. İlk problem, ülkede genel ekonomik yapının itici etkileriyle meydana gelen sorundur. Bu durumun ekonominin genel yapısını düzenlemeden tek başına ve alınan belli önlemlerle çözülebileceğini sanmak pek mantıklı değildir (Küçükkalay ve diğerleri, 2000, s. 108–109).

Çalışan çocukların düzenli ve tutarlı bir şekilde çalışan çocuklar olduğu söylenir, bu da onları genellikle okula gitmekten ve çocukluk deneyimlerinden mahrum bırakır, zihinsel ve fiziksel sağlıklarını tehdit eder. Çocuk işçiliği, birçok ülkede ve uluslararası kuruluşta sömürücü bir faaliyet olarak kabul edilmektedir.

Çocuk işçiliği çok yaygındır ve bir fabrikada çalışmayı, madencilikte, fuhuşta, tarımda, ebeveyn işlerine yardım etmeyi, kişisel bir işe sahip olmayı (yemek satmak gibi) veya geleneksel olmayan işleri içerebilir. Çocuk işçiliğinin en kabul edilemez biçimleri, çocukların askerde kullanılması ve çocuk fahişeliğidir. Daha az tartışmalı ve genellikle yasal (bazı kısıtlamalarla birlikte) okul tatillerinde çiftlik işlerini (mevsimlik çalışma), okul saatleri dışındaki işleri ve oyunculuk yapan veya şarkı söyleyen çocukları içerir.

1.4. Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar

Çocuklar genellikle tarımda, sanayide, ev işlerinde, hizmet sektöründe ve sokak ortamlarında çalışmaktadırlar. Çocukların çalışmalarının onların yaşamları üzerinde ciddi olumsuz tesirleri bulunmaktadır. Şiddet ve cinsel istismar çalışan çocukların mağduru oldukları en korkutucu ve ciddi tehlikedir (ILO, 1995, s. 14). Sokak ortamında çalışan çocuklar çalıştıkları çevre bakımından düşünüldüğünde bu vaziyet kaçınılmaz görünmektedir. Çalışan çocuklar içinde en çok istismara uğrayan ve zor şartlarda bulunanlar sokak ortamlarında çalışan çocuklardır. Sokak ortamında çalışan çocuklar, üretim, tarım ya da hizmet sektöründeki çocuklara kıyasla dışarıdan gelebilecek risklere ve her türden istismara daha açık durumdadırlar.

Çocuk istismarı denilince, genellikle çocuğun gelişiminin engellendiği ve önüne geçildiği her türlü davranıştır. İstismar olgusunda beliren temel kavram çocuğun kullanılması eylemidir. Konuyla ilgili tanımların fazlalığı dolayısıyla ortak bir tanımlamaya olan ihtiyaç nedeniyle Dünya Sağlık Örgütü 1985'te toplanmış ve istismarı şu şekilde tanımlamıştır: “Çocuğun sağlığını, bedensel gelişimini, psiko-

sosyal gelişimini olumsuz etkileyen, bir yetişkin toplumu ve ülkesi tarafından bilerek ya da bilmeyerek yapılan davranışlar çocuk istismarı olarak kabul edilir” (Polat, 1997, s. 5-10).

Çocuk istismarı olgusu karmaşık sebepleri ve acı neticeleri olan, hukuki, tıbbi, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı ağır bir problemdir (Ziyalar, 1999, s. 32). Çalışan çocuklar çalıştıkları ortamlarda duygusal, cinsel, fiziksel ve ekonomik olarak istismar edilebilmektedirler.

Sokak ortamında çalışan çocukların maddi yoksunluk, çocukluk evresini tam anlamıyla yaşayamama, sağlıksız koşullarda çalışma, çalışma ortamlarında sağlık konusu, eğitim, eğlenme-dinlenme, sağlıklı beslenme gibi imkânlardan mahrum kalma, fiziksel kapasitelerini zorlayan işleri yapma, kaza ve yaralanma durumlarına açık olma, aile kontrolünden uzakta kalma ve bu sebeple madde, alkol kullanımı, suç gibi sapma davranışlarına ve fiziksel, cinsel, duygusal istismara karşı korumasız olmanın yanında eğitime devam edememe gibi tehlikelerle de karşı karşıya oldukları bilenen bir hakikattir. Sokaklar özellikle büyük şehirler çocuklar için güvenli ortamlar değildir ve istismara uğrama ihtimali yüksektir. Çocukların sokak ortamında karşılaşılabileceği istismar bedensel, cinsel ve duygusal olabilir.

Sokak ortamında çalışan çocuklar her şeyden daha çok fiziksel istismara açık durumdadırlar. Fiziksel istismar, kaza dışı yaralanma durumu olarak tanımlanabilir ve yaygınlık bakımından en çok yaşanan istismar tipidir (Polat, 2004, s. 87). Sokak ortamında çalışan çocuklar fiziksel istismara ailesi tarafından maruz kalabileceği gibi çalışma esnasında yaşlıları, sokak çocukları, sokaktaki yetişkinler, polis ve zabıta tarafında da maruz kalılabilmektedir. Fiziki istismara maruz kalmış çocuklarda sosyal işlevsellik alanında birçok eksiklik fark edilmektedir; söz konusu çocuklar yakın ilişki kurmakta zorluk çekip, daha çatışmalı, duygusal yoğunluğu az, yoğun öfke ve istismar davranışı içeren ilişkiler kurabilmektedir. Bilgin (2009) tarafından yapılan bir araştırmada sokak ortamında çalışan çocukların büyük oranının (%79,2) sokakta çalıştıkları zaman zarfında farklı birey ve gruplarca fiziki şiddete uğradıkları saptanmıştır.

Çocuk ve gençlerin istismarı; “0-18 yaş dilimi esnasında bulunan çocuk ve gence bakmak ile sorumlu olan kişilerin, kuruluşların, kurumların, kaza dışında kasıtlı olarak ya da kasıtlı olmadan, hatalı, kötü, eksik, olumsuz davranmaları” (Könkel, 2001,

s.309) veya çocuğa gelebilecek zararların önüne geçilmesi sonucu oluşan durumlardır (Altuntas, 2003).

1.4.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel şiddet; sert ve katı davranış biçimi, kaba kuvvet kullanma, muhalif görüşte olanlara karşı kaba kuvvet kullanma, sertlik anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile şiddet; bireye güç ya da baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak olarak da tanımlanabilir. UNICEF'in 1986 yılındaki raporunda ise fiziksel istismar; kaza olmayan, çocuğa acı veren, yasaklanmış, gelişme ve işlevselliğinde devamlı olarak zarara yol açabilecek şiddet hareketlerinin yapılması olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 1998).

Fiziksel istismar; çoğu zamanda ailede vuku bulan, şiddeti, boyutları, süresi kesin bilinmeyen, öznel olarak değerlendirilen bir olaydır. Bu nedenle genel nüfus içindeki yaygınlığını, yaşam boyu yaygınlık oranını saptamak, araştırma yapmak, veri oluşturmak zor olduğundan dolayı ülkemizde çocuk ve gençlerin fiziksel istismarı ve ihmaliyle ilgili olarak ortaya çıkan sorunlar konusunda yeterli sayısal veriler olmadığı gibi, bu alanda yapılan bilimsel araştırma, çalışma sayısı da çok azdır (Könkel, 2001, s. 312). Yapılan (az sayıdaki) araştırmaya göre ise fiziksel istismar, daha çok çalışan çocuklara uygulanmaktadır.

Çocuğa karşı fiziksel istismarı uygulayanlar genellikle; ev, okul, işyeri kadar yakın çevresinde bulunan erişkinlerdir. Aile içi şiddet çocuğa anne, baba ya da evdeki diğer büyükler tarafından, okulda şiddet ise öğretmenler ve diğer görevliler ya da diğer öğrenciler tarafından uygulanmaktadır.

Sokak çocukları olgusu hakkında toplumun bilinçlenmesi gereklidir çünkü sokak çocukları dalgası kısa sürede çocukluktan çıkıp sokak gençliğine dönüşür ve sokak gençliği bomba gibidir. Sokak çocuğu toplumdaki bir grup çocuktur. Duruma göre bazıları ergenlik ve kriz geçirmektedir. Ebeveynlerden daha ciddi bir desteğe ihtiyaçları olup, ancak çeşitli nedenlerle ebeveyn desteğinden mahrum kaldıkları için sokakta bırakılıyor ve her türlü savunmasızlığa kapılıyorlar.

UNICEF'e göre sokak ortamında çalışan çocuklar, büyüyen aile ayrılığının acı gerçeğiyle karşı karşıya ve sağlık ve eğitim gibi temel olanaklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Şiddetli yoksulluk ve deneyime sahip sokak çocukları,

sağlıkları üzerinde yıkıcı etkisi olan bir dizi riskle karşı karşıyadır. Açlık ve yetersiz beslenme, sağlık sorunları, zihinsel sağlık eksikliği, gelişimsel gecikmeler, psikolojik sorunlar ve akademik başarı eksikliği ile karşı karşıyadırlar. Evsizliğin bu sonuçları, diğer sonuçlarıyla birlikte, çocukların beslenme ihtiyaçlarını karşılamayan bir zincir oluşturur. Büyüme etkilenir ve sonuç olarak fiziksel sağlık tehlikeye girer ve bu, zihinsel sağlığı ciddi şekilde etkiler, konsantre olma yeteneğinin azalmasına ve sonuç olarak sosyal işlevsellik ciddi şekilde bozulmasına neden olur.

Çocuklara yönelik cinsel istismarın seks turizmi, çocuk pornografisi, çocuk kaçakçılığı ve çocuklara karşı suçlar ve ahlaksızlık eylemleri gibi birçok örneği bulunmaktadır. Çocuklar her zaman toplumda en savunmasız olanlardır. Yaş ve yeterli becerilerin olmaması gibi çeşitli nedenlerle kendilerini tam olarak koruyamamakta ve destekleyememekte ve başta ebeveynleri olmak üzere yetişkinlerin desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Ebeveynlerin yetersiz ve yetkin olması durumunda, çeşitli çocuk istismarı türleri de dâhil olmak üzere çoğu sorun ve sıkıntı, ailede ve daha güçlü olan ebeveynler tarafından ortaya çıkar. Çocuklar çoğu zaman haklarının farkında değildirler ve aile içinde her türlü istismardan kendilerini koruyamazlar. Çocuk istismarı, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan tüm toplumları etkileyen önemli bir sosyal sorundur ve gelecekteki çocuklar ve yetişkinler üzerinde kısa ve uzun vadeli, bazen onarılamaz birçok etkiye sahiptir. Bu nedenle çocuk istismarının (fiziksel, cinsel, ihmal ve duygusal ihmal) önlenmesi ilkedir ve çocuk istismarını önlemeye yönelik tüm programlar geliştirilirken yasal, eğitici ve destekleyici yönleri dikkate alınmalıdır.

Sokaklarda çalışan çocuklar yetersiz beslenme, enfeksiyon, cinsel ve fiziksel istismar, uyuşturucu bağımlılığı veya trajik ölüm riski altındadır. UNICEF'e göre Uluslararası Çalışma Örgütü, dünya çapında yaklaşık 1 milyon çocuğun cinsel istismara uğradığını ve üçüncü dünya ülkelerinde her yıl bir milyon iki yüz bin çocuğun insan kaçakçılığı grupları tarafından kaçırıldığını tahmin etmektedir. Evsiz çocuklar, tanı yaşına gelmeden ve ihtiyaçlarını kendi başlarına karşılayamayacak duruma gelmeden önce desteklenir ve bakıma alınır. Etkili bir şekilde, evsiz olmaları, ebeveynlerinin ölümü, yasal vasilerinin olmaması ve ebeveynlerden biri veya her ikisi için sorun yaratması nedeniyle aile tarafından mahrum bırakılmakta ve aile ortamında yaşayamamaktadırlar.

1.4.2. Cinsel İstismar

Kız veya erkek çocuğun/gencin bir yetişkin tarafından cinsel nesne ve doyum amacıyla kullanılmasıdır. Röntgencilik ve teşhircilikten başlayıp, elleme, okşama, öpme, ırza geçmeye kadar geniş yelpaze içindeki bütün cinsel içerikli davranışlar cinsel istismar kapsamındadır (Könkel, 2001, s. 316).

Cinsel istismarı yapan kişi, çocukla akrabalığının olup olmamasına göre isimlendirilmekte ve değerlendirilmektedir. Biyolojik akrabalığı olan aile bireyleri arasındaki ilişkiler 'Ensest', aile dışındaki bir kişi tarafından yapılırsa, 'pedofil' denilmektedir. Yani cinsel istismar; anne, baba, üvey anne, üvey baba, kardeş, amca, dayı vb. akraba tarafından yapılabileceği gibi, öğretmen, komşu veya herhangi bir yabancı kişi tarafından da yapılmış olabilir (Erkan, 2004, s.10).

Bu istismar türünün daha çok maddi seviyesi yüksek kesimlerde görülmesi ve aile içerisindeki istismarın daha çok baba, amca, dayı gibi erkek yakınlar tarafından gerçekleştirilmiş olması da konunun sosyolojik olarak farklı bir boyutunu oluşturmaktadır. Hukuken ise, cinsel istismar ve tecavüz Türk Ceza Kanunu'nun 435. maddesine göre; çocuğun yaşı, rızasının olup-olmaması ve süresi gibi değişen etkilerle değerlendirilmekte, cezai işlem ona göre uygulanmaktadır.

Konuya sokakta çalışan çocuklar açısından bakıldığında ise, sokaklarda zaman geçirdiklerinden dolayı hem tabiat koşullarından kaynaklanan hem de sosyal ve fiziksel tehlikelere açık oldukları görülmektedir. Ayrıca toplum tarafından sömürüye uğrayabilmekte, akranları ve yetişkinler tarafından taciz edilebilmektedir. Sokak çocukları için arkadaş olacağı kişiler ve aralarındaki güven bu sebeple büyük önem taşımaktadır.

Cinsel saldırıya uğrayan çocuk ve gençte ortaya çıkan etki ve tepkiler; saldırıyı yapan kişinin yakınlık derecesine, saldırının sınırlarına, şiddetine, süresine göre değişebilmektedir. Saldırıya uğrayan çocukta; utanma, korku, suçluluk ve aşağılık duygusu oluşmakta kimsenin kendini anlamamasına, yardım etmemesine, kurtarmamasına öfkelenmekte, hırçınlaşmaktadır. Ayrıca, cinsel sapmalar ve cinsel istismarı yapma eğilimleri de gözlenebilmektedir (Güven, 1998. s. 82.).

Cinsel taciz, fiziksel zararın yanı sıra, çocuğun psikolojisi üzerinde birçok yıkıcı etkiye sahiptir. Bazen suçluluk duygusuyla kendilerine zarar verirler, eşcinsellere karşı

olumsuz bir tavır sergilerler ve onlarla iletişim kurmakta zorlanırlar. Bu çocuklar kendilerini farklı ve aşağı görürler. Bu durumda çocuklar aniden çocukluktan yetişkinlik dünyasına girerler, diğer çocuklar gibi neşe ve mutlulukla oynayamazlar, onların dünyası diğer çocukların dünyasından tamamen farklıdır. Cinsel istismardan kaynaklanan öfke çocukta olumsuz duygular yaratarak çocuğun uygunsuz davranmasına, suçlu olmasına ya da tüm ilişkilerinde mağdur rolü oynamasına neden olur. Volf &, Mery Androo, çalışması cinsel istismara uğrayan çocuklar üzerinde, çocuk mağdurların travma sonrası stres bozukluğu sahiplerinin sırasıyla %10 ve %41'ini oluşturduğunu ve cinsel istismarın sapkın cinsel davranış riskini ve artan suç oranlarını artırdığını göstermektedir.

1.4.3. Duygusal İstismar

Çalışan çocukların tarihi, çocukların kömür madenlerinde, fabrikalarda ve hatta temizlikçi olarak çalışmaya zorlandıkları Sanayi Devrimi'ne kadar uzanmaktadır. Bugün, UNICEF'e göre, dünya çapında toplam 150 milyon çocuk istihdam edilmektedir. Bu uygulama madenlerde, seramik ve cam fabrikalarında, hazır giyim ve halı endüstrilerinde ve havai fişeklerde yaygın olarak görülmektedir. Bu sömürü biçimi, çocukları, gelecekteki gelişimleri için gerekli olan temel eğitim haklarından mahrum eder. Bu vahşeti önlemek için, bu olgunun nedenlerine ve zararlı etkilerine derinlemesine bakmalıyız.

Çocuk ve genç bakımıyla yükümlü olan bireylerin, kurumların, kuruluşların bilerek ya da farkında olmadan, sürekli bir biçimde aşırı baskıcı, ilgili ya da ilgisiz bir tarzda davranarak; onların fiziksel, ruhsal, sosyal gelişimini engelleyen, bozan, eğitimine fırsat vermeyen bir ortama neden olmalarıdır. Aslında duygusal istismar, sınırları ve kapsamının tanımlanması çok güç olan, istismar türlerinin tamamı içinde yer alan, oldukça yaygın istismar türlerinden biridir (Könkel, 2001, s. 311).

Sürekli çocuğu aşağılama, alay etme, çocuktan kapasitesi üstünde bir beklenti içinde olma, bağımlı kılma, aşırı otorite, aşırı koruma, çocuğun davranışlarıyla uyumsuz cezalandırma ve iz bırakmasa da yüze şiddet uygulama, giyim, beslenme, tıbbi ihtiyaçlar, duygusal ihtiyaçlar veya en uygun yaşam şartları için gerekli ilgiyi göstermeme gibi eylemler “Çocuk İhmali” kapsamında duygusal istismar olarak değerlendirilebilir.

Duygusal istismar; (sokak çocukları bağlamında değerlendirilebilen) çalışan çocuklar da daha çok görülebilmektedir. İş aracına ya da tezgâhına el konulan çocuk, çeşitli zahmetlere katlanmak zorunda kalmakta her an baskı altında bulunmaktan dolayı psikolojik yapısında derin yaralar oluşabilmektedir (Yılmaz, 1998, s. 17).

‘Çocuk iş gücü istismarını da istismar türleri içerisinde değerlendirebiliriz. Çocuğun herhangi bir işte çalışması, dilendirilmesi-dilenen kişinin yanında bulundurulması da farklı bir istismar konusu/başlığı olarak değerlendirilebilir (Karataş, 1993, s. 86). Fiziksel, cinsel ve duygusal istismara maruz kalan çocukların sokağa düşme ihtimalinin yüksek olması nedeni ile bu konu, araştırmacı ve ailelere iletişim noktasında bilgi verenler için önem taşımaktadır. Çünkü sokağı mesken edinenlerden daha kötü şartlar içerisinde ailesiyle hayatını devam ettirmekte olan çok sayıda çocuk vardır. Bu çocukların sokağa olan bağımlılıklarının artmaması ise aile içi uyum ve istismar türlerine uğramamış olma gibi faktörler dolayısıyladır.

1.4.4. Sokakta Çalışma ve Suç İlişkisi

Yasal bir olgu olarak suç, yasalara uygun olmayan insan davranışlarıdır ve suç örgütleri bakımından sokak ortamında çalışan çocuklar ciddi bir potansiyel niteliği taşımaktadır. Uyuşturucu maddeleri satan, çocukları bu suçlarla yetiştirip kullanan, çocukları cinsel bir obje olarak faydalanan birey ya da örgütlerin en önemli amaç gruplarından biri de sokak ortamında çalışan çocuklar olmaktadır.

Belirli meslek ya da bir zanaat sahibi olamama durumu, toplum ve grup içinde belirli statü kazanamama durumu, çocuk ya da gençleri ilerisinin kolaylıkla işsiz kalabilen, başarısız erişkin grubunu oluşturmalarına ve suç eylemlerine kolaylıkla yönelebilecekleri koşulları elverişli kılmalarına neden olmaktadır (Yavuzer, 1998: 239).

Çocuklar sokak ortamlarında maruz kaldıkları istismara karşı çoğu defa kendi başlarına mücadele edememektedirler. Bu yüzden, söz konusu olumsuz koşullara karşı kendi akraba ve arkadaş gruplarıyla dayanışma içine girmektedirler. Bu durum çocukları gruplaşmaya hatta çeteleşmeye götürebilir. Çocuklar yasal korunmadan yararlanmak yerine sokak kanunlarıyla korunmaya çalışmaktadırlar (Yörükoğlu, 1997: 214). Çocuk suçluluğu konusunda yapılan araştırmalar ve tanımlamalar özellikle sokağın sorumsuz ve sınırsız özgürlüğünün sağladığı hareket etme

rahatlığının, çocuğun sokağa hızla teslimini kolaylaştırdığı noktasında hemfikirdir. Aynı şekilde sokaktaki çocuklar suç örgütlerinin de kurumayan ucuz kaynağı haline gelmektedirler (Güngör, 2008: 42). Sokaklarda para kazanma mücadelesinde olan çocuklar yaşadıkları ihmal, istismar, başıboşluk sonucunda kendilerini korumak ve var olmak adına suça yönelebilmektedirler.

Türkiye’de ve dünyanın birçok ülkesinde ‘sokak çocuğu’ denildiği vakit ‘suçta beraberinde akla gelebilmektedir. Bu çocukların suç işleme nedenlerini ise; aileden uzak olmalarından dolayı temel ihtiyaçlarını karşılamak, kendi güvenliklerini sağlayabilmek için işlenen suçlar oluşturabilmektedir. Çocukların bıçak taşımaları kendilerini korumak içindir. Hayatı günlük yaşadıkları, gelecek düşünceleri olmadığından dolayı ihtiyaçlarından fazlası için değil, günlük yaşamı devam ettirebilmek için suç işleyebilmektedir. Bu nedenle denilebilir ki; eğer bir sokak çocuğu, suçu devamlı işliyorsa onun başkaları tarafından kullanılmış olma ihtimali yüksektir. Günümüzde sokak çocuklarında suç işlemenin yaygınlığı ve örgütlü suç niteliğindeki eylemlere bu bağlamda bakıldığında ise, giderek artan bir grafik görmesi muhtemeldir. Bu durum onların başkaları tarafından kullanıldığının bir ifadesidir.

Bu sosyo-ekonomik sorunu sona erdirmek için hükümet, yetişkinler arasında yoksulluk ve işsizliği içeren olgunun temel nedenlerini ele almalı ve sorunu kontrol altına almak için adımlar atmalıdır. Toplumun daha zayıf ve daha az okuryazar kesimlerinin eğitimin yararları konusunda bilinçlendirilmesi, çocuklarını okula göndermeleri ve gerekli eğitim ve öğretimi almaları durumunda bunu yapabileceklerinin bilincine varmaları için adımlar atılmalıdır. Gelecekte çocuklar, uygun iş bulma becerisine sahip ve böylece toplumun ekonomik büyümesine katkıda bulunabilecek vasıflı insanlar olacaklardır. Küçük çocukların toplumda çalışması için istihdamı ortadan kaldırılmalıdır. Toplumun üyeleri olarak, çocukları bu uğursuz toplumsal olgudan kurtarmaya, onlara mutluluk ve sağlıklı bir yaşam verilmelidir.

1.4.5. Madde Kullanımı

Sokak çocukları denildiği zaman çoğu durumda alkolik, tinerci, madde bağımlısı çocuklar akla gelmektedir. Türkiye’de madde bağımlılığı giderek artmaktadır. Özellikle sokak çocukları arasında yaygın olan madde kullanımını daha çok ön plana çıkarmaktadır.

Sokak çocukları; sokaktaki şiddete karşı gelebilmek, dayak yedikleri zaman acı hissetmemek, soğuğa dayanabilmek, yaşadığı güçlüklerle karşı fiziksel ve duygusal güç kazanmak, kısacası kendilerini cesur ve güçlü hissedebilmek, halüsinasyonlar görüp, iyi şeyler hayal edebilmek ve utanma duyguları ortadan kalktığı için, kolaylıkla diğer insanlardan yiyecek isteyip, dilenebilmek ve özgürce konuşabilmek için, uçucu maddelere ihtiyaç duyarlar.

Uçucu maddeler, bireyin kendinde davranış ve duygularında değişiklikler oluşturmak nedeniyle kullandığı, fakat aynı etkiyi yeniden sağlamak için, tedrici olarak dozunu arttırmak zorunda kaldığı, kullanma durumu olmadığı zamanlar, bedensel veya psikolojik sorunlar yaşadığı ve kullanımının içişinin bedeninde, davranışlarında ya da insan ilişkilerinde zorluklar yarattığı maddelere "bağımlılık getiren maddeler", bu tabloya da "madde bağımlılığı" denilmektedir (ATK).

Uçucu maddeler "kolaylıkla gaz şeklinde buharlaşabilen maddeleri içermektedir." Uçucu madde olarak sıralanan maddeler şunlardır: Sıvı yapıştırıcılar, leke çıkarıcılar, vernik ve boya solventleri, temizlik maddeleri, kozmetikler, otomobil maddeleri, yangın söndürücüleri, mürekkepler, aerosol gazlar ve çakmak gazları, uçucu nitrikleri ve anestezi gazları uçucu madde olarak adlandırılır. Sigara ve alkolde olduğu gibi uçucu maddeler de ağır bağımlılık yapıcı maddelere geçişte "geçit / geçici madde" olma potansiyeline sahiptir (Duman, 2001, s. 86).

Adli Tıp Kurumu Başkanlığı'na göre uçucu madde kullanımı sokak çocukları arasında yaygın olarak gözlenmektedir. Bunun başta gelen sebepleri şunlardır:

1-Uçucu maddeler kolay temin edilmektedir, ucuz ve bol çeşitlidir.

2-Akran ve yaş gruplarının etkisiyle, bu tür maddeye yönelik merak ve deneme temayüllerinin varlığı.

3-Gençlerin zayıf arkadaşlık ilişkileri ve sokaktaki tehlikelere karşı kendilerine dayanak sağlamak istemeleri.

Madde bağımlıları genelde, genetik olarak yatkın olmadıkları durumda yaşadıkları ortamın tesiri ve şahsi bilinçsizlik dolayısıyla bağımlı hale gelirler; onların kişilik özellikleri de bağımlılığın sebebi olarak değil, neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu özellikler (Kasatura, 1998, s.125);

- Algılama, düşünme, sonuca, varma, senteze gitme gibi zihinsel işlevlerde yetersizlik.
- Günlük hayatta karşılaşılan küçük sorunların bile üstesinden gelememe. Olumsuz savunmalar kullanarak gerçek dışı veya geçici çözümler üretmek. Madde kullanımı gibi hayali cennet ortamı oluşturmak.
- Toplumda geçerli sayılan değerler ve inançlara karşı çıkmama ve küçümseme durumu.
- Çevreye uyumlu olabilmek için gayret etme.
- Aile bireyleriyle iletişimsizlik durumu.
- Davranışlarda bir kontrol kurulmadığı nedeniyle, içgüdülerin ve nefsanî isteklerin düşünce ve davranışlarına hâkim olması. Kontrolsüz coşkular. Otokontrol seviyesinin düşük olması.
- Görev şuurunun olmamasından dolayı, sorumluluktan kaçma.
- Devamlı sıkıntı, korku ve kaygı hisleri içinde yaşama.
- Grup baskısından kolayca etkilenme veya grup liderinin etkisi altında kalma.
- Kendilerini çoğunluktan üstün görme ve çete oluşturma
- Geçerli ve gerçekçi sosyal münasebetler kuramama.

Sokak çocukları hakkında yapılan araştırmalarda çocukların madde bağımlılığı hakkında da bazı verilere ulaşılmıştır. Friedrich Ebert Vakfı önderliğinde Prof. Dr. Ersin Konanç tarafından Ankara'da 1988 yılında yapılan araştırmada; sokakta yapılan araştırmada çocukların %25,3'ünde madde kullanım şekilleri şöyle gerçekleşmiştir. Bu çocukların %42'si sigara, %6,4'ü alkol ve %4,7'sinin esrar kullandıkları ortaya çıkmıştır (Konan, 1992, s.20).

Sibel Yılmaz tarafından 1998 yılında yapılan anket çalışmasında da sokak çocuklarıyla, madde bağımlılığı arasındaki ilişki daha net ortaya çıkmaktadır. Çalışma, İstanbul İl sınırları içinde ulaşılan 60 sokak çocuğu ile gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 1998, s.100).

Tablo 1. Sokak Çocuklarının Sigara Kullanma Durumları

Sigara Kullanım Durumları	Sayı	%
Sigara Kullanan Sokak Çocukları	60	%100
Sigara Kullanmayan Sokak Çocukları	60	%0,00
Toplam	60	100

Sokak çocuklarıyla ilgili olarak yapılan diğer çalışmalarda da sigara kullanım oranı genelde %100 olarak çıkmaktadır (Yılmaz, 1998, s.100).

Tablo 2. Madde Kullanım Durumları

Madde Kullanım Durumları	Sayı	%
Madde Kullanan Sokak Çocukları	55	%91,7
Madde Kullanmayan Sokak Çocukları	5	%8,3
Toplam	60	100

Kaynak: Yılmaz; 1998, s.101

Tablo 3. Çocukların Kullandıkları Madde

Kullanılan Madde	Sayı	%
Tiner	36	%65,5
Bally	5	%9,1
Tiner-Bally	13	23,6
Tiner-Bally- Hap	1	%1,8
Toplam	55	100

Kaynak: Yılmaz; 1998, s.101

Görüldüğü gibi çocukların %91,7'si madde kullanmaktadır. Uçucu madde kullanımı sokak çocuklarında hakikatlerden kaçma ve kendini bir süreliğine iyi hissetmeye yardım ediyorsa da ileri zamanlarda bağımlılık durumuna gelen bu çocuklar, gittikçe yoğun rahatlama ve kaçma isteği duymaya başlarlar. Böylesi bir durumda da çocuğun yapacağı tek şey, aldığı maddelerden daha fazlasını almak ya da kullandığından daha da etkili bir madde bulmaktır. Bu durum, sokak çocuklarının kısıtlı imkânları neticesinde intihar, kendine zarar verme ve suçluluğa itebilmektedir (Uluğtekin, 1996, s.20).

1.4.6. Marjinalleşme

Sokak ortamında çalışan çocuklar konumları gereğince sokak ortamında faaliyetlerini sürdürebilmek için, yaşamlarını diğer çocuklardan daha farklı marjinal olarak, kendi kuralları içinde sürdürürler. Öncelikle sokak çocukları, büyük şehirlerde

tek başlarına yaşamının tehlikelerinden korunmak için, belli gruplar oluşturarak güç birliğine giderler. Bu güç birliği içinde grubun kendine özgü kuralları, hayatlarına yön vermektedir (bkz. Umut çocukları Derneği). Bu yapıya da genellikle "sokak kanunları" adı verilmektedir. Bu çocuklar grup içerisinde birbirlerine gerçek isimleriyle değil lakaplarla Kara Murat, Adanalı, Karga gibi hitap ederler. Aralarında kavga ettiklerinde bir yaralanma olursa bunu emniyete aksettirmeden kendi aralarında çözerler. Aynı şekilde tedavilerini de kendi yöntemleriyle yaparlar. 1994 yılında yapılan bir ankete göre, sokakta çalışan çocuklar arasında yaptıkları işlerde hemşerilik dayanışmasına rastlanmıştır. 905 çalışan çocuk üzerinde yapılan anketin sonuçlarına göre; sokaklarda midye satan çocukların %90'nını Mardinlilerin oluşturduğu, tartıcılık yapanların %35'ini sadece Siirtlilerin yaptığı, ayakkabı boyacılığında ilk sırayı ise Ağrılıların aldığı gözlemlenmiştir (Karatay, 2001, s. 482).

Sokakta çalışan çocuklar kazandıkları gelirlerini koruyacak güvenli bir yer bulamadıklarından, çoğu zaman günübürlük harcarlar (Burkovik, 2000, s.8). Geleceklerini de bir o kadar düşünmediklerinden, günübürlük yaşama devam ederler. Sokak ortamlarında hayatlarını sürdüren çocuklar, aldatılmamak ve yaşamlarını devam ettirebilmek için, her zaman dikkatli ve tedirgin olmak zorundadırlar. Aile ve toplum tarafından yüzüstü bırakıldıklarını düşündüklerinden bütün yetişkinlere kuşkuyla bakarlar. Aileleri ve toplumsal sistem ne onlarla ilgilendiği ne onları koruduğu için, hiç kimseye hiçbir şey borçlu olmadıklarını hissederek yaşarlar.

Sokak çocukları ve sokakta çalışan çocuklar yanlarında kendilerini tanıtıcı belgeler ve nüfus cüzdanlarını pek taşımazlar. Bu ise çocuklar açısından önemli bir risktir (Bilgin, 2001, s.449). Normal koşullarda çocuklarla polis arasında barışçı bir ilişki bulunmaktadır. Ancak, her hangi bir suç olayı meydana geldiğinde, kimliksiz olmaları sebebiyle polis, bu çocukları gözaltına alabilmektedir. Yakın geçmişte de Üzeyir Garip cinayetinde sokakta çalışan bir çocuk, olay yerinde olması dolayısıyla gözaltına alınıp, direkt cinayet zanlısı olarak topluma yansımıştır.

Hırsızlık ve benzeri suçlar işlendiği zaman polis potansiyel suçlu olarak bu çocukları karakola götürmekte ve çocuklar, genelde veya bazen kötü muamele ve dayığa maruz kalabilmektedir (Atauz, 1994). Bu çocukları bekleyen bir diğer tehlikede halkın takındığı ön yargıdır. İngiltere'de 1970'lerden bu yana yapılan

araştırmalar, potansiyel suçlu gibi görülen çocuklara karşı diğer halk kesimlerinden gelen şiddet ve ön yargıyı arttırdığını göstermiştir (Henderson, 1998 s.141).

Sokak çocukları, sokakta yaşayabilmek için, yaş itibarıyla, aile arka planları ve sokaklarda olma sebepleri ile ilgili yalanlar söylemektedirler. Nitekim yabancılarla muhatap olduklarında çocuksu imajlarını kullanarak yiyecek elde etme konusunda çok başarılıdırlar. Aynı zamanda sokak çocukları kendilerine korku imajı vererek (agresiflik, külhanbeyliği, kabadayılık) dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korunmaya çalışırlar (Burkovik, 2000, s. 8).

1.4.7. Sosyal Riskler

Sokak çocukları ve çalışan çocuklar, sokağa kendilerinden çıkmamaktadır. Başa çıkamayacakları bazı sosyal sorunların bir neticesi olarak, kendilerini sokağa atmakta ve orada bir nebze olsun özgürlük aramaktadırlar (Ulugteki, 1996, s. 9). Ancak, sokaklar, çocuklar için normal koşullardaki çocukların hayat şartlarından farklı, çok yönlü riskler ve tehlikeler taşımaktadır (Polat, 2002, s. 65).

Sokak ortamında çalışan çocukları sokakta pek çok tehlike beklemektedir. Bu tehlikeleri sıralayacak olursak; fiziksel cinsel istismar, şiddet, suç işlemeye zorlanma, yanma yaralanma, kaçırılma, öldürölme, kronik tehlikeli bulaşıcı hastalıklar, kazalar, fuhuş, madde bağımlılığı, organlarının çalınma riski, eğitimsiz kalma, yetersiz beslenme, hijyenik olmayan koşullar, ağır iklim koşulları, tehlikeli hayvanlar ve böcekler, bulaşıcı hastalıklar, organize suç örgütleri, pornografi, alkolikler, bedensel ve psikolojik gelişim bozukluğu.

1.4.8. Sosyal Tecrit

Sosyal gelişme, diğer kişileri anlama, takdir etme, saygı duyma, yardım alma ve yardım etme, birlikte çalışma türünden yeteneklerin geliştirilmesi; kendini anlatabilme, diğerlerini dinleme, davranışlarını denetleyebilme ve başka bireylerin davranışlarını yorumlayabilme kabiliyeti, geleceğe dair dostluk kurabilme gibi becerilerin elde edilmesi sürecidir (Bulut, 1997, s.47).

Maslow'un Motivasyon teorisine göre de insanların beş çeşit ihtiyacı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; fiziksel, güvenlik, sosyal, saygınlık ve kişisel bütünlüktür. Bu sıralamaya göre ihtiyaçlardan birincisi karşılanmadan, ikincisine

geçilemez. Yani temel ihtiyaçlar karşılanmadan güvenlik ihtiyacına geçilemez (Sabuncuoğlu, 1998, s. 112). Sokak çocuklarının temel fizyolojik ihtiyaçlarının tam olarak karşılanmadığını düşünürsek, kendilerinin toplumun en mağdur kesimi olduğunu söyleyebiliriz.

Sokak çocukları, kendilerinin toplum ve aile fertleri tarafından yüzüstü bırakıldıklarını düşündüklerinden, toplumsal yaşamdan ve insanlarla ilişki kurmaktan çekinirler. Gereksinimlere, insanlarla konuşmaya girmek istemezler. Devamlı olarak çevrelerinden bir tehlike geleceği gibi tetikte durup, insanlara şüphe ile bakarlar. Bu sebeple, kendi aralarında gruplar kurarak, kendilerini bir nevi güvence altına almaya çalışırlar.

Sokakta çalışan çocuklar uzun ve yoğun çalışmaları neticesinde, bazen günde 12 saat ve daha fazla, hafta tatili yapmadan çalıştıklarından, yeteri kadar dinlenememekte ve kendilerine boş zaman ayıramamaktadırlar (Acar, 1994, s. 15). Bunun neticesinde ise toplumdan soyutlanmış olurlar. Ayrıca, fiziksel güçleri ile uygun olmayan ortamlarda çalışan çocukların ruhsal yönden gelişmeleri risk altındadır. Gerek bedensel, gerekse sosyal olarak akranlarının yaptığı şeyleri yapamamak, ergenin ruh sağlığını bozar, aşağılık duygularına sebep olur. Bunlarla birlikte, yorgunluktan kaynaklanan baş, sırt, karın ağrısı veya uykusuzluk, çocukta depresyon yapabilir (Bulut, 1997, s. 62).

Sokak ortamında çalışan çocuklar, eğitimden uzak olmaları sebebiyle temel eğitimlerini de alamamaktadırlar. Bu ise bu çocukların zekâ gelişimlerini olumsuz yönde etkilemekte ve bilgisiz kalmalarına sebebiyet vermektedir. Bu konuda Filipinlerde Manila Üniversitesi tarafından çöp ayıran çocuklar üzerine yapılan araştırmada şu sonuçlar çıkmıştır: "Çalışan çocukların ortalama zeka düzeyleri, 7-13 yaş grubundaki Filipinli çocukların ortalama zeka düzeylerine göre geridir ve aralarındaki yaş farkı ilerledikçe artmaktadır. Özellikle anlatım kolaylığı, sorun çözme, yeni bilgileri kavrama, ortak çalışmaya uyum ve çocuğun okuldaki durumunu belirleyen tüm özellikler, bu gerilikten payını almıştır. Test sonuçlarıyla ilgili çözümlenmeler, entelektüel gelişme olanakları bakımından kısırlı bir ortam ve belki de, yetersiz beslenme ve kurşun zehirlenmesi gibi fiziksel faktörlerle de desteklenen tek düze ve tekrarlayıcı çalışmanın, çocukları hayatları boyunca etkilediği görülmektedir" (Boydin, 1995 s. 26).

Sokak çocuklarının aynı zamanda yalnız, savunmasız, ekonomik açıdan yetersiz olmaları ve yaşlarına uygun gelişmelerini destekleyecek nitelikte imkânlardan mahrum olmaları sebebiyle, sosyal gelişmeleri bundan olumsuz etkilenmektedir (Acar, 1999, s. 15).

1.4.9. Aile Bağlarının Zayıf Olması

Sosyal bir kurum olarak aile, insanın ilk sosyal bağının özünü oluşturur ve bir takım insani ihtiyaçları sağlayarak özel rol ve işlevlerden sorumludur. Çağımızın kaçınılmaz bir ihtiyacı olan aile üyelerinin katılımı, farklı düşünce, duygu ve davranış düzeylerinde tüm insani boyutları kapsamakta ve aile hedeflerine ulaşılmasında önemlidir. Katılım süreci farklı yaklaşımlarla açıklanabilir, ancak sosyal eylemin sistematik doğası, kültürel koşulları ve aile üyelerinin katılımının önündeki engelleri incelemek için Parsons teorisinden yararlanmayı mümkün kılar.

En temel sosyal kurum olarak aile, üyeleri üzerinde en derin psikolojik etkileri yaratabilir ve karşılığında toplumda büyük değişikliklerin kaynağı olabilir, toplum da aile içindeki sosyal değişimi yönlendirebilir. Örneğin, tiranlık ruhunun kurumsal bünyesinin tamamına hakim olduğu bir toplumda, tiranlığın bu yüzü evde de kendini gösterir ve tersine, aile ilişkilerine tiranlık ve izolasyon eşlik eden insanlar, sosyal ilişkilerini başkalarıyla kurarlar. Böyle bir desenin temelini çizerler.

Sokak ortamında çalışan çocukların, genel olarak aile ilişkileri de zayıftır. Aile ilişkileri açısından sokak çocuklarını sınıflandırdığımızda; ailesiyle sürekli ilişkisi olan çocuklar, aileleriyle sınırlı ilişkisi olan çocuklar ve hiç ilişkisi olmayanlar olarak üç farklı ilişkiye rastlayabiliriz.

1. Aileleriyle Sürekli İlişkisi Olan Çocuklar: Bu çocuklar, ailelerinin ekonomik yetersizlikleri sebebiyle sokaklarda mal veya hizmet satarak, ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan çocuklardır. Çoğunlukla aileleri ile birlikte yaşarlar ve akşamları geç de olsa evlerine dönerler (Uluğtekin, 1996, s. 116). Bu çocukları, diğer çocuklardan ayıran en önemli özellik, ailelerine karşı sorumluluklarının olması ve gece olunca gidecekleri bir evlerinin olmasıdır (Bilgin, 2001, s. 440).

2. Aileleriyle Zaman Zaman İlişki Kuran Çocuklar: Bu grupta yer alan çocukların ancak küçük bir bölümü, aileleriyle sürekli ilişkileri bulunmaktadır. Bu gruptaki çocukların aileleriyle bağları zayıflamış olsa da tümüyle kopmamıştır,

çocuklar hala kendilerini ana-baba ve kardeşleriyle özdeşleştirebilmektedir. Bu çocukları kendi içinde iki alt kategoride sınıflayabiliriz.

a. Ailelerinden Uzak Büyük Kente Gidip Çalışanlar: Bu çocuklar, ailelerinden uzak büyük şehirlere çalışmak maksadıyla giderler. Ailelerine para göndermeyi düşünürler. Ayakkabı boyacılığı, bulaşıkçılık, garsonluk gibi işlerde çalışırlar, bazen de iş bulamayıp, dilencilik yaparlar. Genelde yaz dönemlerinde sayıları artmaktadır (Uluğtekin, 2002, s. 3).

b. Aile Bağları Oldukça Gevşemiş Olan Çocuklar: Genelde aile içi sorunlardan kaynaklanmaktadır. Anne ve babasını kaybetmiş çocuklar, üvey anne veya üvey baba elinde kalmış çocuklar, bakacak kimsesi olmayan çocuklar, aile geçimsizlikleri; sokak mahsulü çocuklar yani "yersiz, yurtsuz, yankesici, sarhoş, kumarbaz" ana babaları olan çocuklar bu gruba girmektedir (Uluğtekin, 1999, s. 202). Bu çocuklar aile ortamında meydana gelen boşluğun verdiği sevgisizlik, istenmeme, baskı ve şiddetin meydana getirdiği tepki sonucunda özgürlüğünü ilan eden çocuklardır.

3. Aileleriyle Hiç İlişkisi Olmayan Çocuklar: Üçüncü gruptaki çocuklar, sayıları en az olan grubu oluşturmaktadır. Bu çocuklar, günün 24 saati sokaklarda ailelerinden uzak bir şekilde geçiren, her türlü istismara ve tehlikelere açık, ihtiyaçlarını karşılayamayan çocuklardır (Bilgin, 2001, s. 439). Doğuştan "mütereddi", psikopat, saralı veya diğer hastalıkları olan bu çocuklar, hastalıkları sebebiyle aile ortamı, mahalle veya okuldan kovulmuş ve sokaklarda hiçbir iş yapmayarak "serseri olarak dolaşırlar" (Uluğtekin, 1999, s. 201). Sokak çocukları olarak adlandırılan, aile denetiminden ve korumasından yoksun olan bu çocuklar üzerinde önemle durulması gereken önemli bir risk grubunu oluşturmaktadır (Polat, 2002, s. 4).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın evrenini, İstanbul'da Fatih ilçesinde çalışan sokak çocukları oluşturmaktadır. İstanbul, Fatih ilçesinde sokaklarda çalışan çocukların sayısal olarak yoğun olduğu ilçeler arasında yer alması bakımından evren ve örneklem olarak önem taşımaktadır.

Araştırmanın temel yöntemi nitel araştırma yöntemi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda nitel araştırma yönteminin görüşme tekniği ile hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formları aracılığıyla sahadan veriler toplanmıştır. Bu kısım ile ilgili olarak, öncelikle kartopu örnekleme tekniği ile evrenden seçtiğimiz örneklem üzerinden verilere ulaşıldı.

2.1. Araştırmanın Problemi

Türkiye'de ve dünyada çocukların sokaklarda çalışması her zaman bir sorun olarak algılanmıştır. Bu nedenle çocukların gündelik hayatın akışında yapmaları gereken işleri yapmak yerine maddi kazanç sağlamak için çalışması çok yönlü bir sorun olarak görülmekte ve tartışılmaktadır. Çalışan çocuk kavramı en genel ifade ile “eğitim düzeyi düşük olan, çok çocuğa sahip, temel eğitim dönemini sürdürürken bir takım nedenlerden dolayı çalışmak zorunda kalan ve çalıştığı için eğitimi aksatarak tam gün iş gücüne katılan çocuklar” (Piyal ve Bildik, 2000, s. 118–129) olarak ifade edilmiştir. Başka bir tanımda ise “15 yaşını doldurmamış ve erken yaşta aile bütçesine katkıda bulunmak ve yaşamını kazanmak için çalışan çocuklar” şeklinde tanımlanmıştır.

Sokağı kendilerine mesken edinmiş, gündelik hayatlarının neredeyse büyük bir bölümünü sokaklarda geçiren çocuklar her türlü istismar ve ihmale açık hale gelmektedir. Bunun yanı sıra aileleri tarafından kötü muamele gören çocuklar da diğerleri gibi sokaklarda çalışarak kendilerine yeni bir hayat sunmaya çalışmakta bu nedenle de aile ya da yasal yakınları ile bağlarını koparabilmektedir. İşte bu nedenle çocukların bir takım kötü alışkanlıklar kazanmasına ve travmalar geçirmesine neden olmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar göç, işsizlik, istismar, dayak, eğitimsizlik gibi nedenlerden dolayı sokağı kendisine bir kurtuluş ve çözüm yolu olarak görmektedir

(Atauz, 1998, s. 68-78). Ailelerin yeteri düzeyde eğitim almamış olması, çok çocuğa sahip olması ve sağlıklı aile ilişkileri çocukların sokağa itilmesinde en önemli unsurlardır.

Çocukların karşılaştığı bu olumsuzluklar zaman içerisinde ciddi travmalara neden olurken toplumsal düzen içerisinde bir takım olumsuzlukların yaşanmasına zemin hazırlayabilir. Bir toplumun içerisinde varlığını gösterme çabasında olan sokak çocukları kendilerini ispatlamak ve ilerleyen dönemde daha çok para kazanmak için farklı yöntemler tercih edebilirler. İşte bu noktada çocukların kullanılması ve suça yöneltilmesine neden olabilmektedir. Bu yüzden çocukların sokak hayatları kapsamında ne gibi sorunlarla karşılaştıklarının belirlenmesi, hangi nedenlerden kaynaklı olarak sokakta çalıştıklarının bilinmesi toplumsal düzen açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla araştırmanın temel çıkış noktasını İstanbul örneğinde “Fatih ilçesinde sokakta çalışan çocukların toplumsal düzen içerisinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu oluşturmaktadır.

Alt Problemler: Araştırmamızda ayrıca aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır.

1. Çocuklar sokak hayatları kapsamında ne gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
2. Hangi nedenlerden kaynaklı sokakta çalışmaları gerekmiştir?
3. Sokak ortamında çalışan çocuklar ne gibi şiddet türlerine maruz kalabilirler?
4. Sokaklarda çalışan çocuklar toplum tarafından nasıl karşılanmaktadır?
5. Sokakta çalışan çocukların başlıca karşılaştıkları sorunlar nelerdir?

2.2. Araştırmanın Sınırlıkları

Bu araştırma, İstanbul Fatih İlçesi’nde sokakta çalışan çocuklarla sınırlandırılmıştır. Çalışmaya çocuk tanımını itibariyle 18 yaş altı kişiler dahil edilmiş.

2.3. Veri Toplama Teknikleri

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşmeler, basit rastgele örnekleme tekniği ile (tesadüfi olarak) ulaşılan kişilerle yapılmıştır. Araştırma örneklem grubu 50 katılımcıdan oluşmuştur. Söz konusu katılımcılar İstanbul Fatih İlçesinde sokakta çalışmaya devam eden çocuklardan oluşmaktadır.

2.4. Çocuk İşçiliği ve Sokak Çocuklarıyla İlgili Kuramlar

Araştırmanın girişinde de bahsedildiği üzere sokak çocuklarının hem geçim kaynakları hem de gelirleri açısından toplumun alışılmış ve kabul görmüş yaşam biçimine aykırı olduğu için ve evde olmak yerine sokakta zamanının çoğunu geçirmek açısından, sosyolojik teoriler her birinin aidiyetine göre farklı ekollere ayrılmıştır. Aşağıda sosyolojik teorilerden bazılarını konuyu daha iyi anlamak, yorumlamak ve çalışmaya ufuk tutmak için üzerinde durulmuştur.

2.4.1. Geleneksel Sosyolojik Yaklaşım

Sosyolojide çocukları kavramsallaştırmanın yeni yolu, rant arayışı ve yorumlayıcı insanın teorik perspektiflerinden gelir. Çocuklukla ilgili geleneksel teorilerde çocukluk, temel olarak, doğası gereği biyolojik olan ve yetişkinlik yolunu hızla takip etmesi gereken yetişkinliğe geçiş aşaması olarak kabul edilir. Bu şekilde çocukluk, ailelerin ve sosyal kurumların kültürünün ve maddi ve manevi mirasının aktarılmasından sorumlu olan nesiller arasındaki bağlantıdır. Bu geleneksel görüşte çocuklar, yetişkin el yapımı kültürünün "tüketicileri" olarak kabul edilir. Geleneksel yaklaşımda, çoğu çocuk ve bebek, sosyalleşmenin teorik kökenlerinden ve çocukların toplumu adapte etme ve içselleştirme sürecinden etkilenir. Bu görüşte, iki teorik model vardır:

1) Birinci deterministik model, çocuğun pasif veya eyleme geçirilebilir temel bir rol oynadığı deterministik modeldir. Aynı zamanda, bu görüşe göre çocuk, toplumu korumaya yardımcı olan bir acemidir. Çocuk, dikkatle kontrol edilmesi gereken evcilleştirilmemiş bir tehdittir. Bu modelde iki yaklaşım vardır.

Yirminci yüzyılın 50'li ve 60'lı yıllarında egemen olan işlevselci model yaklaşımı, toplumda düzen ve denge arar ve bunda çocuğun rolünü çok önemli görür. Alex Inkles'in de dâhil olduğu bu görüş, çocukların toplumu içselleştirmek için neye ihtiyacı olduğunu ve ebeveynlerin bu içselleştirme sürecini sağlamak için hangi stratejileri kullanabileceğini araştırdı. Talcott Parsons'a göre çocuk toplum için bir tehdittir ve topluma uygun ve sosyalleşme biçiminde şekillendirilmelidir.

Üreme modeli yaklaşımı, toplumun çelişkilerini ve eşitsizliklerini vurgular ve çocukların farklı eğitim türlerine ve sosyal kaynaklara erişimi olduğunu savunur. Bu açıdan bakıldığında, sosyalleşme sürecindeki çocuklar fırsat ve olanaklar eşitsizliği ile karşı karşıyadır ve bu nedenle eşit yeteneklere sahip değildirlere ve işlevselciler bireyler üzerinde hâkimiyet ve kontrol sağlamaya çalışırlar.

2) İkinci model, çocuğun aktif bir fail ve hevesli bir öğrenci olarak görüldüğü ve çocuğun kendi sosyal dünyasını ve konumunu inşa etmeye aktif olarak katıldığı yapıcı modeldir.

Modern Yaklaşım: Çocukluk tarihinin ilk araştırmacısı olan Philip Aries'e göre, çocukluk fikri, çocukluğun onu yetişkinlikten ayıran özel doğasının farkındalığıyla ilişkilidir. Ortaçağ toplumlarında yirminci yüzyılın ortalarına kadar çocukluk fikri hiçbir zaman modern anlamda düşünülmemiştir. Çocukluk, yetişkin topluluğu içinde sindirilmiştir (Corsaro, 2005, s. 62). Eris için çocukluk, modern dünyada sosyal bir yapıdır. Tarihsel bulguları, çocukluk fikrine yapılandırmacı yaklaşımın gelişiminin teorik temeli oldu. Sosyal yapılandırmacı yaklaşımda çocuğa yönelik tutum biyolojik tutumun ötesine geçer ve sınıf, cinsiyet ve etnisite gibi diğer şeyler gibi sosyal eylem sürecinde yorumlanır. Aslında çocukluk bir ürün ve sosyal bir yapı olarak kabul edilir. Yorumlama ve yapılandırmacılık kuramına göre, çocukluk ve yetişkinlik, hem çocukluğun toplumsal inşasında hem de kültürel miraslarının yansımada aktif katılımcılardır (Corsaro, 2005, s. 7). Danimarkalı sosyolog Kvortrup'a göre bu yaklaşımda çocukluk toplumsal bir olgu olarak görülmektedir.

Bu yaklaşım üç fikre dayanmaktadır:

1) Bir çocuk, bir yaşam döneminin önünde, içinde yaşadığı ve toplumun bir kategorisi veya parçası olduğu özel bir yapısal biçim oluşturur. Bu yaklaşım, çocuğun yetişkin anlatısına dayanan psikolojik tutum, psikanalitik tutum ve yaşam döngüsü tutumu olmak üzere üç kategoriye karşı boylamsal ve dönüşümsel bir bakış açısına sahip olan tutumun karşıtıdır. Bu temelde, çocukluk eğiliminin tahmin edilebilir olduğu varsayılır ve çocukluk ile yetişkinliğin farklı tarihsel dönemlere ait olduğu düşünülür.

2) Çocukların kendileri toplumun ve çocukluğun kurucularıdır. Ekonomik üretim ve tüketim gibi organize faaliyetlere aktif katılım yoluyla. Boş zamanlarını nasıl

geçirdikleri, giyim, beslenme, seyahat, eğitim, kültürel mal ve medya kullanımı, oyun ekipmanları, aile ve arkadaşça sosyal ilişkilerin türünü ve miktarını seçme vb. konularda aktif olarak yer alan aktif aktörlerdir.

3) Bir çocuk, bir yetişkin olarak toplumun aynı güçlerine maruz kalır. Bu yaklaşımda çocuk da yetişkinlik kültürünü yeniden üretir ve geliştirir (Corsaro, 2005, s. 29). Başka bir deyişle, çocukların davranış ve kültürünü etkileyen sadece yetişkinler değil, aynı zamanda çocuklar da istek ve görüşlerini ifade ederek yetişkinlerin davranış kalıplarını etkilemektedir.

Çocuklarla ilgili araştırmalardaki en önemli gelişmelerden biri, çocuklukla ilgili araştırmaların çocuklarla ve çocuklarla ilgili araştırmalara kaymasıdır. Bu değişim çocukları, özdeşleşme konusundan çok araştırmanın belirleyicisine kaydirmiştir (Christensen ve James, 2000, s. 3). Bu arada çocuklar aktif aktörler olarak yetişkinlerin, ebeveynlerin, öğretmenlerin ve terapistlerin yanında yer almakta ve kendi yaşamlarına uygun araştırma yöntemleri talep etmektedirler. Finli sosyolog Leena Alanen'e göre, yeni tutumda, geçmiştekinin aksine, çocuk ne olacağından çok ne olduğuyula ilgilenir.

2.4.2. Sosyal Kontrol Teorisi

Sosyal sapmaları açıklamada dikkate alınan teorilerden biri, Travis Hirsch'in suçluluk sorununa uyarladığı Durkheim'in sosyal kontrol teorisidir. Ergenin bir şekilde üyesi olduğu aile, mahalle, okul, akranlar ve diğer sosyal örgütleri inceleyin. Sosyolojik açıdan bakıldığında, bu çalışma bir dizi ilke ve tanıma dayanmalıdır. Bir toplum yanlış ve meşru olmayan şeyler yapmaya zorlanır, Hirsch, kişinin topluma olan bağlılığının zayıflaması veya tamamen ortadan kalkması durumunda suçluluğun ortaya çıktığına inanır. Hirsch, Social Constraints adlı kitabında, sosyal kontrol veya sosyal kısıtlamalar teorisini önerdi ve test etti, ancak önce suçluluk kelimesini tanımladı. Kişinin sosyal kısıtlamalara çok az dikkat ettiği veya hiç dikkat etmediği ortaya çıktı.

Kısaca Durkheim'in anomi kavramına ilişkin anlayışı şu şekildedir:

1- Kanun ve davranış talimatları eksikliğinden kaynaklanan bir tür kişisel bozukluk,

2- Sosyal davranış kurallarının birbiriyle çatıştığı ve kişinin bunlara uymakta zorlandığı bir sosyal durum,

3- Sosyal kuralların sınırlı olduğu durumlarda sosyal statü.

Söylediğimiz gibi, Hirsch, suçluluk sorununu ifade etmek için Durkheim'in teorisini kullanır. Sosyal kontrolün sosyalleşme sürecinin bir devamı olduğu söylenebilir. Sosyalleşme, uyumluluğa yol açar veya daha tam olarak, sosyalleşme gönüllü bir uygunluktur, ancak uygunluk tamamlanmadığında, sosyal normları ve beklentileri iletmek, empoze etmek ve uygulamak için sosyal kontrol yapıları kullanılır. Bireye sosyalleşme, sosyal değerler ve normlar öğretilir ve sonrasında sosyal kontrol ile davranışları izlenir. Sonuç olarak, sosyal kontrol, bir toplumun standartlarını korumak için kullandığı maddi ve manevi faktörlerin ve insanları sosyal sapmadan korumak için koyduğu engellerin toplamıdır.

Dolayısıyla sokak ortamında çalışan çocuk olgusunu sosyal kontrol kuramı çerçevesinde açıklamak istersek, aile ve okul, çocuk sosyalleştirme aracı olarak işlevlerini iyi yerine getiremiyorsa, sosyal normları öğretmekten acizdirler diyebiliriz. Çocukların davranışlarına yeterince sahip çıkmamaları, ayrıca çocukların aileye ve anne-baba çevresine aidiyet ve bağımlılık duygularının kaybolması ve çocukların anne babalarının görüş ve düşüncelerini önemsememeleri durumunda da çocukların aile normlarını ve ayrıca gerekli fırsatları ihlal etmeye isteksiz değildir. Çocuğun eğitim ve öğretimi sağlanmazsa, diğer yandan çocuklarda iyi bir itibar gibi aşkın inanç ve normlar geliştirilmezse, eğilimli olacaklardır. Evden kaçma gibi sapkın davranışlara neden olabilir.

Çocuklar için evden kaçma ve sokakta yaşamının sonuçları;

A- Sağlık sonuçları: Yetersiz beslenme, cilt hastalıkları, cinsel sömürü ve buna bağlı olarak cinsel yolla bulaşan hastalıklar, özellikle AIDS.

B. Davranışsal ve ahlaki sonuçlar: Kaba sokak kültürünü öğrenmek, özel ve alışılmamış terimler kullanmak, dengesiz bir kişilik oluşturmak

C. Sosyal zararlar: Uyuşturucu, alkol ve diğer yasadışı maddelerin taşınması ve dağıtımını konusunda çocuklara eğitim verilmesi, çocukların eğitilmesi ve dilencilik amacıyla kullanılması, çocukların çeşitli hırsızlık, yankesicilik, torbalama vb.

Bu teorinin temel önermesi, Freud'un da belirttiği gibi, bireylerin doğal olarak yanlış davranma eğiliminde olmaları ve kontrol edilmezlerse bunu yapmaları ve bireylerin yanlış davranışlarının anormalliğe yönelik bir uyarıcı değil, engelleme olmamasının bir ürünü olmasıdır (Sarvestani, 2004, s. 119). Sosyal kontrol teorisi, görevi kötüye kullanmanın sosyal kontrol eksikliğinin bir sonucu olduğunu düşünür. Başka bir deyişle, bu teori, görevi kötüye kullanmanın sosyal kontrol eksikliğinin sonucu olduğuna inanmaktadır. Başka bir deyişle, bu teori, bireylerin yanlış davranışlarının, anormalliğe doğru itici güçlerden kaynaklanmadan önce engellenmemenin ürünü olduğunu kabul eder. Bu okulun en önemli teorisini olarak Hirsch, toplumsal bağ konusunu gündeme getirmekte ve birey ile toplum arasındaki bağın zayıf olduğu durumlarda suiistimalin ortaya çıktığına inanmaktadır (Mumtaz, 2002, s. 120).

Toplumdaki kişi ve kurumlara bağlanma veya aidiyet duygusu, kişiyi toplumla bağ kurma yollarından biridir ve sosyal bağımlılık nedeniyle kişi, başkalarının beklenti ve isteklerine cevap verdiğini hissetmekte ve davranışları rahatsızlıklara neden olmaktadır.

Bağlılık: Toplumdaki insanlar, amaçlarına ulaşmak, prestij ve itibar kazanmak için zamanlarını ve enerjilerini harcarlar ve elde ettikleri fırsatları sürdürmek için günlük yaşamın olağan faaliyetlerine kendilerini adanmışlar ve suiistimalden kaçınırlar.

Katılım: Çoğu insanın günlük yaşamları boyunca sınırlı zamanı ve enerjisi vardır. Günlük yaşama katılım çok zaman alır ve kendi içinde davranışı sınırlar. İşsizlerin ve işe yaramazların normları kırmak için daha fazla zamanı varken, çalışan, aile kuran ve mesleklerinde başarılı olmaya çalışanların suç işlemek için zamanı ve enerjisi yoktur.

İnanç: Hirsch, bireylerin sosyal normlara ve yasalara riayet konusunda farklı seviyelerde inanca sahip olduklarına inanır. İnsanların inançları ne kadar zayıfsa, normları kırma olasılıkları o kadar yüksek olur. Dolayısıyla sapma, norm ve kanunların geçerliliğine olan inanç eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Mumtaz, 2002, s. 120-121, Sarvestani, s. 19-20).

2.4.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme teorisi, kötüye kullanımı, özellikle alt kültürler ve akran grupları bağlamında, sapkın norm ve değerleri öğrenmenin bir sonucu olarak görür. Bu ekolün en önemli teorisyeni olarak Sutherland, sapkın olmayan temasların sayısı nedeniyle insanların istismarcı hale geldiğine inanmaktadır. Sutherland'ın görüşüne göre suç ve sapıklık, sosyal gruplarda kültürel aktarım yoluyla gerçekleşir. Elbette, Sutherland'ın teorisi, yozlaşmış bir sosyal çevrede öğrenme konusunu ele alan Shaw ve McKay'in teorisini tamamlar (Mumtaz, 1381, s. 89-90.) Sosyal etkileşim düzeyinde, Sutherland, itaat etmek, aynı şekilde küfretmeyi öğretmektedir (Sarvestani, 1383, s. 16). Sosyal öğrenme teorisi çerçevesinde, Sutherland'ın bazılarında bahsedeceğimiz teorik eksiklikleri diğer yönleri vurgulayarak gidermeye çalışan başka teoriler önerilmiştir.

Glaser, Sutherland'ın kişinin karar verme yeteneklerini göz ardı eden mekanik teorisini eleştirirken, sapıklarla (gerçek veya sanal) etkileşimin, kişinin kendini sapıklarla eşit tutmadığı sürece, doğası gereği zararsız olduğunu savunmaktadır. Robert Bergs ve Eckers, Sutherland'ın psikolojideki pekiştirme teorisine dayanan "herhangi bir davranışın devam etmesi veya durdurulması teşvik veya cezaya bağlıdır" teorisini de sorguladı. Başka bir deyişle, bu ikisi, yalnızca sapıklarla ilişki kurmanın kimseyi saptırmadığını, ancak aynı sapıkların, uymaktan daha çok memnun olduklarında - daha fazla sayıda ve daha büyük memnuniyet olasılığıyla - uymayı tercih edeceklerini iddia etmektedir.

2.4.4. Mobing (Baskı) Kuramı

Bu teorideki temel soru, insanların neden suiistimal yaptıklarıdır ve genel cevap, toplumda bazı insanları baskı altına alan ve onları suiistimal etmeye zorlayan faktörlerin olduğudur. Merton'a göre toplum, kişiyi suiistimal etmeye zorlar. Ona göre kötü muamele, insanları kötü muameleye zorlayan özel bir yapının sonucudur. Ona göre her türlü sapkın davranış, toplumun anormal koşullarının sonucudur. Sosyalleşme sonucunda bireyin önemli kültürel hedeflere ve bu hedeflere ulaşma yollarına ulaştığını söyler. Kültürel olarak kabul edilebilirler, öğrenirler. Bu hedeflere ulaşmanın kabul edilebilir yolları yoksa ve kişi başka yollara gitmek zorunda kalırsa, kişi sosyal sapmaya yol açan davranışlarda bulunabilir.

Bu süreçte dört tür sapkın davranış:

1. Yenilik, insanlar meşru hedeflere ulaşmaya çalıştığında ancak banka soygunu gibi kabul edilen araçları etkili bir şekilde kullanmaları engellendiğinde ortaya çıkar.
2. Ritüalizm: Ritüelizm, kabul edilen hedeflerin çalışmak için fazla zamanı olmadığında ortaya çıkar, ancak bu hedeflere ulaşmanın meşru yolları içtenlikle takip edilir.
3. Geri çekilme Sınırlı koşullar veya yetersizlik nedeniyle bir kişi belirlenen kültürel hedeflere ve bunlara ulaşmak için araçlara ulaşamadığında, emekli olur, örneğin yalnızlık ve tecrit içinde yaşayan bir alkolik hayat yerine ailesini tercih eder.
4. İsyan: Bu kritik davranış, kişinin toplumun kendisine hedeflerine ulaşmasını engelleyen engeller koyduğu sonucuna vardığında ortaya çıkar. Dolayısıyla kişi, toplumun önüne, amaçlarına ulaşmasını engelleyen engeller koyar. Bu nedenle bahsi geçen kişi topluma isyan eder ve amaçlarını değiştirmeye çalışır ve bunlara ulaşmak için mevcut araçları değiştirmeye çalışır (Sarvestani, 1383, s. 12-13 ve 128-130).

2.4.5. Yapısal İşlevselcilik Kuramı

Bu teori, toplumu, ortak değerler ve bunlar hakkında toplu sözleşme yoluyla istikrarını koruyan birleştirici ve uyumlu bir sistem olarak kabul eder. Bu teori, rollerin, temellerin, organizasyonların ve kurumların örüntüsünün nasıl oluştuğuna dikkat eder ve bu boyutların işlevi aracılığıyla sosyal sistemin nasıl sürdürüldüğünü ve devam ettiğini bilmek ister. Bu açıdan bakıldığında, sosyal kurumlar birbirleriyle ilişkilidir ve her birinde meydana gelen değişimde geri kalanı etkiler.

Pozitivizm iki ana boyuta odaklandı: Birincisi, insan davranışı, kişinin kontrolü dışındaki dış güçlerin işlevidir. Bu güçlerin bazıları sınıf ve zenginlik gibi sosyal, bazıları ise kıtlık, savaş vb. gibi tarihseldir. İkincisi, bir kişinin beyin yapısı, zihinsel yeteneği ve fiziksel olarak nasıl yapılandırıldığı gibi kişisel ve psikolojik güçlerin tümü davranışı etkiler (Mümtaz, 1381, s. 28).

2.4.6. Etiketleme Kuramı

Etkileşim yaklaşımı olarak da adlandırılan angajman teorisi, genellikle sapık ve rızaya dayalı toplum arasındaki etkileşimin sonuçları, özellikle de sosyal kontrolün biçimsel faktörleri ile ilgilenir. Katılım bir süreç teorisi ve analizi, başkalarının - birinin davranışını tanımlama ve damgalama gücüne sahip olanların - bireylere veya eylemlere verdiği tepkilere odaklanır ve onu olumsuz olarak değerlendirir ve iki ana bileşeni vardır:

1- Suiistimalin tanımı 2- Suiistimal olarak tanımlananlarda sosyal kontrolün sonuçları. Bu teori, suiistimali toplum tarafından yapılan bir kavram olarak kabul eder, yani toplumdaki bir grup suiistimal olarak kabul edilen kanunları çıkararak suiistimal kavramını oluşturur. Bu açıdan suiistimal, işlenen davranışın bir özelliği değil, o davranışı yapan kişiye ilgili yasaların ve cezaların uygulanmasının sonucudur. Sapıklık, hakkında bu damganın (sapıklık damgasının) başarıyla uygulandığı kişidir ve başkaları tarafından bu şekilde tanımlanan pratik bir sapıklıktır (Sarvestani, 2004, s. 25).

Sosyal tepki teorisyenlerinden Becker, kişinin kendi imajını etkileyen ve giderek bu eyleme bilinçli bir bağlılık oluşturan psikososyal bir sosyal akışa bağlanma olduğunu göstermeye çalışır. Bu açıdan benlik, toplum içinde oluşan sosyal bir olgudur. Kendimizi nasıl gördüğümüz ve yaptığımız eylemler, başkalarının bize nasıl tepki vereceğini etkiler. Başkaları bize farklı davranırsa, farklı düşünür ve farklı davranırız.

Bu bağlamda, birinci ve ikinci suiistimal kavramını vurgular. Lemrt'in bakış açısından İlk suiistimal, prensipte bireylerin psikolojik yapısı üzerinde marjinal bir etkiye sahip olan ve ruhun yeniden düzenlenmesine neden olmayan ve bir kişinin sosyal rolleri yerine getirme eğilimini etkilemeyen çok çeşitli sosyal, kültürel ve psikolojik bağlamlarda ortaya çıkabilir.

Ancak suiistimal, ikincil olarak tamamen farklı bir durumda kendini gösterir. Bu, bir kişinin sapık olarak kabul edildiği ve toplum gözünde farklı bir kişi olarak kabul edildiği zamandır. Bu durumlarda, bir kişinin kendisiyle bir etiketi veya damgası olduğunda, sosyal rolleri etkilenir. Yani damgalanan kişi kendini savunmak veya ciddi durumlara uyum sağlamak için başka davranışlarda bulunmak zorundadır. Daha çok,

yani etiketlenen kişi, etiketlenmeyen kişiye göre yanlış davranışlara daha yatkındır (Mümtaz, 2033, s. 113-114).

Bu teorilerin her birinin, ister yapılandırmacı ister sembolist olsun, sosyal sorunları dünya, insan ve sosyal gerçeklik tanımlarına göre incelediği açıktır. Örneğin, sosyal meselelere yapılandırmacı gerçekçi bir bakış açısıyla bakanlar, sosyal sorunların sosyo-objektif ve yapısal faktörlerinin kuantum nedensel yöntemlerle makro düzeyde analizine daha fazla dikkat ederken, araştırmacılar daha mikro, bireysel ve sembolik yöntemlere sahiptir. Bireylerin zihinsel temellerine ve eylem örüntülerine dikkat eder ve toplumsal sorunları bireylerin bireysel ve zihinsel özellikleriyle ilgili olarak mikro düzeyde analiz eder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu araştırma İstanbul'da sokakta çalışan çocukların karşılaştığı sorunlara yönelik genel bir tabloyu ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde çalışma örneğine dahil olan sokakta çalışan çocuklarla yapılan yüzyüze görüşmelerin neticesinde elde edilen bulguların yorumlanması yapılmıştır. Araştırmanın kapsamı dahilinde elde edilen veriler doğrultusunda sokakta çalışan çocukların; yaş, doğum yeri, ikamet yeri, cinsiyet, eğitim durumları, konut ve barınma şartları, karşılatıkları sosyo- ekonomik ve kültürel sorunlar türünden meselelere cevap aranmaya ve açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

3.1. Sokakta Çalışan Çocukların Genel Özellikleri

3.1.1. Cinsiyet

Sokak ortamlarında çalışan çocuk nüfusu içerisinde çalışma hayatına dahil erkek çocukların oranları gerçekleştirilen birçok çalışmada daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Sokak ortamlarında bulunan çocuklar içerisinde ise kız çocukları en incinebilir ve yaralanabilir grubu oluşturmaları veya kız çocuklarıyla ilgili toplumsal değerler, sokak ortamında çalışan kız çocukların oranının düşük olmasında etkili sebepler olarak sayılır. Başka bir deyişle, kültürel yapılar ve sosyal değerler kız çocuklarının sokakta çalışmasına birer engel teşkil etmektedirler (Altuntaş, 2003).

Tablo 4. Sokakta Çalışan Çocukların Cinsiyetleri

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	41	%82
Kız	9	%18
Toplam	50	%100

Çalışma sonuçlarına göre, sokak ortamında çalışan çocukların % 82'sini erkek çocuklar teşkil etmektedir. Bu oran sokak ortamında çalışan kız çocukları için % 18'dir. İster bu veriler, isterse de dünyada ve Türkiye'de gerçekleşen bazı çalışmalarda, çocukların her türden işgücünde cinsiyetler alanında bir dengenin omadığına işaret etmektedir.

Sokak ortamında çalışan çocukların cinsiyet dağılımı; yani kız çocuk oranının erkeklere kıyasla daha az olması günümüze bağlı bir durum olarak değerlendirilemez.

Bu duruma bir örnek teşkil edecek husus Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yapılan “1940’lı Yıllarda İstanbul’da Sokak Çocukları” isimli araştırmada sokak ortamında çalışan çocukların % 88 oranında erkek, % 12 oranında da kız olduğu anlaşılmıştır (Karatay, 2002b, s. 469).

Sokakta çalışan çocuklar içerisinde; kız çocuklarının oranının düşük olması, sokak ortamlarının kız çocukları için kriminal (taciz, fiziksel şiddet) sebeplerle güvenli bir ortam olmaması, toplumun sahip olduğu özellikle Türkiye gibi toplulukçu kültüre sahip geleneksel norm ve değerlerin kız çocuklarını daha fazla korumaya temayülü olması gibi sebepler açıklamak mümkündür. Sokakta çalışan bir kız çocuğunun taciz veya tecavüze maruz kalması durumunda, ailesinin ayıplanma ve dışlanma tutumuyla karşılaşma olasılığı daha yüksek olacaktır. Çalışma esnasında sokakta görüştüğümüz çocuklar, kız çocuklarıyla ilgili son zamanlarda sokak ortamında görünürlük sayısında daha önceki senelere göre artış gösterdiğini beyan etmişlerdir. Daha ilginç olan kimi ailelerin, kız çocuklarının masumiyetleri nedeniyle daha fazla para kazandığını gördükleri için, kız çocuğunu sokağa göndermekte eski tereddütsüzlüğü yaşamamaktadırlar. Sokakta çalışma faaliyetinde bulunan kız çocuklarının çoğu yoksul ailelerin mensubu oldukları nedeniyle, kız çocuklarının sokak ortamında çalıştırdıkları ve bölünmüş ailelerin çocuğu oldukları ve bu nedenlerle çalıştıkları anlaşılmıştır. Sokakta çalışan erkek çocukların simit satma, ayakkabı boyama, tartı gezdirmek, çöp toplama kimi durumda hamallık yapmak gibi fiziki kuvveti zaruri kılan işleri yaptıkları gözlemlenmiştir. Kız çocukları ise buzlu dondurma, su, sakız, kâğıt mendil, çekirdek satma türünden çok fazla fiziksel kuvveti zaruri kılmayan işlerle meşgul oldukları görülmüştür.

Küresel tahminler, 2012 yılında, altmış üç milyonu kız ve doksan yedi milyonu erkek olmak üzere yüz altmış milyon çocuğun, dünya çapında yaklaşık on çocuktan birinin çalıştığını göstermektedir. Yetmiş iki milyon çocuk (çalışan çocukların neredeyse yarısı) sağlıklarını, güvenliklerini ve ahlaki gelişimlerini doğrudan tehlikeye atan tehlikeli işlerde çalışıyordu. Erkek çocuklar her yaşta kızlardan daha fazla çocuk işçiliğine katılmaktadır. Erkeklerde istihdam oranı yüzde on bir iken, kızlarda yüzde sekizdir. Çocuk işçiliğinin tanımı, haftada yirmi bir saat veya daha fazla ev işini içerecek şekilde genişlediğinde, beş ila on dört yaş arasındaki erkek ve kız çocukları arasındaki yaygınlıktaki cinsiyet farkı neredeyse yarı yarıya azalır. Çocuk

işçiliği kırsal alanlarda çok daha yaygındır. Otuz yedi milyon kentli çocuğa kıyasla kırsalda yüz yirmi iki milyon çocuk vardır. Kırsal alanlarda çocuk işçiliğinin yaygınlığı, kentsel alanlara göre neredeyse üç kat daha fazladır. Çocuk işçiliğinin çoğu (yüzde yetmiş) -hem erkek hem de kız çocukları için- hala tarımda gerçekleşmektedir. Birçoğu küçük çocuklardan oluşmaktadır (Dünya Çalışma Örgütü ve UNICEF, 2020).

Çocuk işçiliği istatistikleri, toplumsal cinsiyete dayalı çalışmanın gerçekliğini iyi yansıtmamaktadır ve dikkate alınması gereken bir dizi konu bulunmaktadır. Daha yüksek yaş gruplarında kızların “işe katılımları” erkeklere göre azalmakta, ancak ekonomik faaliyetlere katılımları azaldıkça ücretsiz ev hizmetlerine katılımları artmaktadır. Aile atölyeleri ve aktif ev işleri gibi faaliyetlerde kız çocuklarının çalışmaları dikkate alınmaması gibi nedenlerle sayılmaz. Ev ödevi geleneksel olarak çocuklar, özellikle de kızlar için kolay ve güvenli bir iş olarak görülmüştür. Ancak ev işinin çocuklar için çok tehlikeli olabileceği ve çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak bilindiği gösterilmiştir. Görünmez doğası nedeniyle birçok insan çocuk işçiliğinin yaygınlığının farkında değildir. Anketler, kızların "işsiz" erkeklerden daha fazla olduğunu bildirmekte, bu da onların ne okulda ne de çalıştığını göstermektedir. İşsiz çocuklar aslında hiçbir şey yapmayabilir, ancak ebeveynlerin kızlarının yaptığı görevleri gerçek olarak görmemeleri de mümkündür. Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kızlar için önemlidir, çünkü erkeklere göre daha fazla ev işi yapma eğilimindedirler (Dünya Bankası, 2005).

3.1.2. Yaş

Çalışma hayatına atılma yaşı, çocuk açısından bakılınca çok önemli bir meseledir. Çalışma hayatının başlangıç yaşı, çocuğun ruhsal ve fiziksel gelişimini doğrudan doğruya tesiri altına alan faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, her hangi bir işte çalışma hayatına başlama yaşı, çocuğun ruhsal ve fiziksel gelişiminin tamama ermesiyle dengeli ve tutarlı olması gerekmektedir.

Günümüz dünyasında, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde, çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren çalışma hayatına adım atmaktadırlar. Her ne kadar çocuğun erken işe başlama yaşı düştükçe bu vaziyetten olumsuz bir türde etkilenme düzeyi de bir o kadar artacaktır. Bütün bu nedenlerden dolayı, birçok ülkede çocukların çalışma hayatına başlama yaşına bağlı hukuki ve yasal düzenlemeler oluşturulmuştur (Duyar vd. 2003, s. 92-93). Fakat alınan bütün bu önlem girişimlerine karşın çocuklar hala

çok küçük yaşlarda yukarıda da değinildiği farklı işlerde çalışmaya devam etmektedirler. Bu yüzden çocuk işçiliği olgusunun daha kötü bir versiyonu olarak beyan edilebilecek oldukça çok farklı işlerde milyonlarca çocuk diye tanımlanan bireyler hala çalıştırılmaktadır.

Tablo 5. Sokakta Çalışan Çocukların Cinsiyetlerinin Yaş Grubuna Göre Dağılımı

Cinsiyet	Yaş Grupları				Toplam
	6 yaş	7-10 yaş	11-14 yaş	15-18 yaş	
Erkek	1	9	21	10	41
	%2	%18	%42	%20	%82
Kız	0	2	4	3	9
	%0	%4	%8	%6	%18
Toplam	1	11	28	10	50
	%2	%22	%50	%26	%100

Çalışmaya dahil edilen sokak ortamında çalışan çocukların yaş dağılımları incelediğinde, 11–14 yaş grubu aralığında yoğunluğun daha çok olduğu anlaşılmıştır. 6 yaş dilimi oranın en düşük olduğu aralık olarak belirlenmiştir. 6 yaş diliminin en düşük sınır olarak seçilmesinin nedeni, 5 yaş altı çocukların iş hayatına başlamak için daha küçük oldukları ve bu yaş diliminin örgün eğitime devam etme yaşı olduğundan hareketle alınmamıştır.

Çalışan çocukların yaş dilimleri aralığı incelendiğinde en yüksek değerin (%50) 11-14 yaş grubuna ait olduğu ve bu yaş aralığına ait katılımcıların oransal olarak 15-18 yaş aralığının (%26) izlediği görülmektedir. 7-10 yaş dilimi grubunun evren içerisinde (%22) oranına tekabül ettiği anlaşılmıştır. Aslında bu veriler, çalışan çocukların ilköğretimin birinci kademesinin, ikinci, üçüncü, dördüncü sınıflarında okuyan/okuması gerektiği halde sokak ortamında çalışmaya başladıklarını göstermektedir.

Ergenlik kız ve erkek çocuklar için bir kriter değildir; Bu nedenle, kız ve erkek çocukların yasal yaşının altında olan kişilerin işçi veya stajyer olarak çalıştırılmalarına kesinlikle izin verilmemektedir ve işveren açısından cezai sorumluluğa tabidir. Tartışmalı olan ise çalışma yaşı 15 olmasına rağmen; Ancak uygulamada, bazı atölyelerde reşit olmayanlar istihdam edilmektedir.

Bir kişi 15 yaşından küçük (kaçak) bir atölyede çalışıyorsa, iş kanunu kapsamına girmez, ancak genel kurallar ve medeni kanuna göre çocuğun eseri değerlidir ve

yaptığı işin bedelinin kendisine ödenmesi gerekir. Çocuğun çalışması iş kanunu kapsamına girmediği için işveren ile uyuşmazlık çıkması durumunda iş uyuşmazlığı çözüm merciinin ve işverenin uyuşmazlığı çözmediği ve genel yargıya dava açılması gerektiği dikkati çekmektedir. Örneğin, çocuğun maaşı ödenmemesine rağmen çocuğun yasal vasisi işveren aleyhine mahkemelerde dava açmak zorundaysa ve bu konu işçi ile işveren arasındaki iş uyuşmazlıklarının çözümünde (yargısal yargı) gündeme gelirse dava mahkemeye sevk edilecektir.

3.1.3. Doğum Yeri

Yerleşim alanlarının insanın davranış kalıpları ve yaşam tarzı üzerinde etkisi söylenebilir. Aynı şekilde küçük yaşlarda çalışan çocukların doğum yerlerinin öğrenilmesiyle ailelerinin göç ettikleri zaman dilimini tahmin etmek daha da kolaylaşacaktır.

Tablo 6. Sokak Ortamında Çalışan Çocukların Doğum Yerleri

	Sayı	%
İstanbul Merkez	42	%84
Başka il	8	%16
Toplam	50	%100

Çalışma evreninde ulaşılan veriler incelendiğinde, sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğunun (%84) İstanbul şehir merkezinde hayata göz açtıkları anlaşılmaktadır. Bu şekilde, araştırma kapsamına dahil mülakat yapılan çocukların büyük bir kısmının İstanbul şehir doğumlu oldukları dikkat çekmektedir. Başka illerden İstanbul'a gelen çocukların sayısı ise %16'ya tekabül etmektedir.

3.1.4. Çocukların Ebeveynlerinin Hayatta Olması

Aile toplumda en küçük birim olarak bilinen kurumdur. Modern çekirdek aile diye nitelendirilen ailenin yapısı baba, anne ve çocuklardan oluşmaktadır. Böylelikler çocukla ilgili bakım ve çocuğun bir yetişkin haline gelmesinde sorumluluklar anne ve baba tarafından karşılanmaktadır. Fakat doğal olarak bazı çocuklar ölüm, boşanma gibi nedenlerden dolayı ebeveynlerinin birisini veya ikisini de kaybedebiliyorlar. Bu durum çocuğu velisiz veya korunmasız hale getirmekte ve çocukların çokakta çalışmaya itilmelerine önemli bir sorun olarak belirlemektedir.

Tablo 7. Sokakta Çalışan Çocukların Ebeveynlerinin Hayatta Olma Dağılımı

	Sayı	%
Ebeveynlerin her ikisi de hayatta (çocukla birlikte yaşamakta)	42	%84
Ebeveynlerden biri hayatta (çocukla birlikte yaşamakta)	7	%14
Ebeveynlerden her ikisi de hayatta değildir.	1	%2
Toplam	50	%100

Çalışmada görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun anne ve babası hayatta olup (42 kişi) % 84'üne tekabül etmektedir. %14'ünün ebeveynlerden biri hayatta olmuş ve sadece katılımcılardan %2'sinin (1 kişi) ebeveynlerinin her ikisi de hayatta olmadığı anlaşılmıştır.

Bu çocukların aileleri eğer tespit edilirse, ailede yetişkin güçlenirse, ona odaklanılacak, beceri eğitimi verilecek ve daha sonra yetenekli kişiye iş ekipmanı sağlanacaktır. Çocukların istismar edildiği durumlarda çocuk istismarı ispatlanır ve çocuğun kötü bir vasi olduğu tespit edilir ve alınan tedbirlerle vasinin düzeltilmesi mümkün değildir. Aileyi diskalifiye ediyoruz ve çocuk sığınma evlerine sokak çocuklarından transfer edilmektedir.

3.1.5. Çalışan Çocuklarda Ebeveynlerin Eğitim Durumu

Çocukların çalışma durumları değerlendirildiğinde, ailelerinin gelir ve eğitim düzeylerine göre farklılaştıkları görünmüştür. Sokak ortamlarında çalışan çocuklar yüksek bir oranda eğitim düzeyi düşük ailelerden geldikleri sebebiyle, çocukları yetiştirme ve sorumluluk konusunda ailenin de eksik bilgi düzeyi bilinçsizliğe sebep olmaktadır. Ebeveynlerin eğitim seviyesi, onların çocuk sorumluluğunu algılamakta olumlu etkilemektedir. Dolayısıyla ailenin eğitim seviyesi, çocuğun çalışmasının halihazırda veya gelecekte sebebiyet vereceği tehlikeleri öngörebilmelerini sağlamaktadır (Fidan, 2004, s. 33-34).

Tablo 8. Sokakta Çalışan Çocukların Annelerinin Öğrenim Durumları

Eğitim düzeyi	Sayı	%
Okur-yazar değil	38	%76
Okur-yazar (ama ilkokul mezunu değil)	7	%14
İlkokul mezunu	2	%4
İlkokul terk	2	%4
Ortaokul mezunu	1	%2
Lise mezunu	0	%0
Toplam	50	%100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, sokak ortamlarında çalışan çocukların %76'sının annelerinin okur-yazarlık düzeyinde bir eğitime sahip olmadıkları, %14'ünün okur-yazar olup fakat herhangi bir okuldan mezun olmadıkları ve %4'ünün de ilköğretimden mezun oldukları anlaşılmaktadır. İlkokul terk oranı %4 ve en düşük oran %2 ortaokul mezunu olduklarını göstermektedir. Sokakta çalışan çocukların annelerinin %76 oranında okur-yazar olmadığı dikkat çekmektedir.

Türkiye'de cinsiyetler arası eğitim düzeyinin eşitlikçi olmayan bir dağılıma sahip olması kırsal ve kentsel kesimde ve farklı yaş gruplarında göze çarpmaktadır. Cinsiyete göre bakıldığında kırsal alanda eğitim olanaklarından öncelikle erkekler faydalanmaktadır. Fakat kentsel alanlarda eğitim konusunda cinsiyete dayalı farklar genç kuşaklarda giderek azalmaktadır. Ayrıca, söz konusu azalma ilköğretim düzeyinde daha çok kendini ortaya koymaktadır. Türkiye'de kadın eğitimindeki geri kalmışlık durumu yasalar tarafından esaslandırılan fırsat eşitliğini bozacak kapasitededir. Bilhassa kentsel alanlarda yoğunlaşan eğitim kurumu ve programları, kırsal ortamlarda oldukça yetersiz kalmaktadır. Kırsal alanda da eğitim, sosyo-ekonomik kalkınma seviyesine bağlı olarak ve yerleşim birimlerine göre de farklılaşmaktadır (Kırkpınar, 2001, s. 297).

Tablo 9. Sokakta Çalışan Çocukların Babalarının Eğitim Durumları

Eğitim düzeyi	Sayı	Yüzde %
Okur-yazar değil	2	%4
Okur-yazar (ama ilkokul mezunu değil)	17	%34
İlkokul mezunu	25	%50
İlkokul terk	2	%4
Ortaokul mezunu	2	%4
Lise mezunu	2	%4
Toplam	50	%100

Çalışma kapsamında mülakat yapılan çocukların, babalarının % 50'si ilk okul mezunu bir diplomaya sahip oldukları anlaşılmıştır. Babalarının % 34'ü okur-yazar olup ama mezun bile değildir. Lise düzeyinde bir öğretim kurumundan mezun olanların oranı ise % 4'tür. Geriye kalanları ise (%4) okur-yazarlığa sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler analiz edildiğinde, sokak ortamlarında çalışan çocukların ebeveynlerinin büyük oranının eğitim seviyesinin düşük düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Çocukların anne ve babalarının eğitimsiz olmaları veya düşük eğitim düzeyine sahip olmaları, çocukların toplumsallaşma süreci üzerinde bir takım olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel seviyeleri düşük ailelerin, eğitim konusunun önemi ve ciddiyeti hakkında bilinçli olmadıkları ve bu sebeple çocuklarını okula göndermek yerine çalışma hayatına yönlendirdikleri anlaşılmaktadır.

3.1.6. Sokakta Çalışan Çocukların Öğrenim ve Eğitim Durumları

Çalışmanın bu kısmında sokak ortamında çalışan çocukların sahip oldukları eğitim durumları, eğitim kurumları ile ilişkilerinin niteliği ve eğitimle ilgili algıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca mülakat yapılan çocukların eğitimleri hakkında görüşme formundaki sorulara verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

Gelecek hayatları için çocuklar fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaki ve toplumsal gelişim bakımından eğitime ihtiyaç duyarlar. İnsanın doğuştan itibaren taşıdığı yetenekleri geliştiren, onu toplumda üretken bir fert yapan, sağlık durumunu, kendisini ve aile fertlerini yeterli koruma, kültürel bir bakımdan daha zengin bir hayat sürdürmesini temin eden en önemli vesile de eğitimidir. Eğitim, sadece kişilerin geleceği ve rahatlığı için değil, toplumların ilerlemesi, gelişmesi ve uluslararası güvenlik ve barışın temin edilmesi için de zaruridir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesi, çocuklar için eğitim hakkını tanımakta ve taraf devletlere, çocuklara ücretsiz zorunlu temel eğitimi temin etmek, ortaöğretimi ve genel mesleki eğitimi değişik şekillerde örgütlemek ve bunları tüm çocuklara açık bulundurmak yükümlüğünü yerine getirme sorumluluğuyla yükümlü kılmıştır. Hem de, taraf devletlere uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi tüm çocuklara yetenekleri doğrultusunda açık duruma getirilmesi ve meslek seçimine ilişkin olarak saygınlığını koruma görevlerini vermektedir. Bu durumda hem ferdin hem de toplumun gelişmesi için, tüm fertlerin

yeteneği oranında ve ilgileri doğrultusunda eğitim görmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Akyüz, 2000, s. 396-397).

Çocuğun psiko-sosyal gelişimini gerçekleştirebilmesi, sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olabilmesi, gerekli akademik girdileri alması için uygun bir ortama sahip olması gerekir. Bu girdiler, çocuğa ebeveynleri, içinde yaşadığı toplum ve evre ile eğitim imkanlarının sunulduğu okullar, öğretmenler ve başka dışsal etmenler tarafından, kesintisiz ve sağlıklı bir biçimde çocuklara veriliyor olabilmesi çocukların yetişkinlik dönemine daha sağlıklı bir fert olarak girmesini sağlayabilir.

ocuk yaşamının her evresinde havadislerden ve anlardan zihinsel, duygusal, fiziksel girdiler ve davranışsal kazanımlar çıkarır. Eğer ocuk bu girdilerin olumlu, doyurucu kısımlarını yaşamışsa pozitif bir kişilik kazanmış olur. Yoksa, bu girdi ve kazanımlarındaki olumsuzluklar çocukta kötü izler bırakacak ve çocuğun kişisel gelişimine bir Şekilde yansiyacaktır. Çocuğun kişisel gelişimini sağlayan zihinsel, duygusal ve fiziksel girdiler birbirlerinden bağımsız değildir, aksine birbirleriyle etkileşim halinde ve birbirlerine destek vermektedir. Ancak, bu girdiler arasındaki etkileşimde bireysel gelişimi esas olarak zihini gelişim yürütmekte ve g zihinsel katmandan aşağı katmanlara doğru akmaktadır. Zihinsel girdiler çocuğun duygusal dünyasının gelişimini ve sağlıklı bedensel gelişiminin esas gücünü oluşturmaktadır. Bu nedenlerden dolayı çocuğun zihinsel gelişimine temelde katkı sağlayacak girdileri temin eden temel eğitim olanağının çocuğa faydalı bir biçimde sağlanması oldukça önemlidir. Çocuğun herhangi bir biçimde çalışma yaşamına katılması eğitmeden yeterince faydalanmasını engellemektedir. Aynı durumda çocukların olumsuz alışma Şartları, ailelerinin sosyo-ekonomik güçlükler içinde olması çocuğun kişisel gelişimini temin eden eğitim olanaklarından yeterli derecede faydalanması ve okuldaki akademik başarısını da olumsuz bir biçimde tesiri altına almaktadır. Söz konusu durum, yeterli derecede himayeden mahrum olan hem okuyan hem de çalışan çocukların eğitim kurumlarındaki başarısızlığının nedenlerini en iyi biçimde açıklamaktadır (şahabettinoğlu vd. 2002, s. 239–240).

Tablo 10. Çocukların Cinsiyetlerine Göre Öğrenim Durumlarının Dağılımı

Cinsiyet	Öğrenim durumu								Toplam
	Okur-yazar değil	Okur-yazar (ama ilköğretim mezunu değil)	İlkokul mezunu	İlkokul/ilköğretim terk	İlköğretim mezunu	İlk öğretime devam etmekte	Ortaöğretime devam etmekte		
Erkek	Sayı	5	1	1	9	5	15	5	41
	%	%12	%2.5	%2.5	%22	%12	%36	%12	%82
Kız	sayı	4	-	-	-	-	5	-	9
	%	%44	-	-	-	-	%56	-	%18
Toplam	Sayı	9	1	1	9	5	20	5	50
	%	%18	%2	%2	%18	%10	%40	%10	%100

Araştırma örneklemine dahil mülakat yapılan çocukların oldukça önemli bir kesiminin (%40) ilköğretim düzeyindeki bir eğitim kurumuna devam ettikleri görülmektedir. Elde edilen bu veri çocukların üçte ikisine yakın bir bölümünün temel ve zorunlu temel eğitim sayılan ilköğretime devam ettiklerinin kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu veriler, sokak ortamında çalışan çocukların önemli bir bölümünün ilköğretimi sürdüren çocuklardan teşkil ettiğini göstermektedir. Halbuki ilköğretim ve eğitim kanununa göre, ilköğretime devam eden ve on dört yaşını tamamlamamış çocukların çalışması yasaktır. Cinsiyetler bağlamında sokak ortamında çalışan çocuklar ilgili verilerde görüldüğü gibi çalışan kızların %56'sının ve erkek çocukların da %36'sının ilköğretime devam edenlerden oluştuğu görülmektedir. Araştırmada elde edilen dikkate değer verilerden biri de, sokak ortamında çalışan çocuklardan %18'nin herhangi bir eğitim veya öğretim kurumuna hiç devam etmemiş olmalarıdır.

Çocukların ekonomik faaliyetlere katılması kimi durumlarda okullaşmasına engel teşkil etmeyebilir. Ancak, ekonomik alanlarda çalışmak çoğu durumda çocuk için eğitimin önüne geçer (Altuntaş, 2003, s. 143). Çocukların çalışması, okullaşmasına her zaman için engel oluşturmazsa da eğitimde temel olan akademik beceriye sahip olmasının önünde bir engel teşkil ettiği söylenebilir. Kırsal bölgelerde çocuğun okulu bırakmadan, ev işleri ve tarımsal faaliyetlerini sürdürebilmesi olağandır. Ama hem kentsel hem de kırsal bölgelerde sık bir şekilde ekonomik faaliyetlere katılan çocuğun eğitimini sorunsuz sürdürebilmesi çok zordur. Bu durumda çocuk, daha baştan onu çalışma yaşamına sevk eden ekonomik sebepler,

ailesel baskı ve okulun öncelikleri arasında bir gerilim yaşamak durumunda kalmaktadır. Bu çekilmez durum, çocuğun büsbütün okulu terk etmesine kadar devam edebilmektedir. Çocuğun okulu terk etmesine neden olan etkenlerden ilki, çocuğun okuldaki etkinlikler için çok fazla güç harcamasıdır. Okuyan çocuğun tekrardan güç toplaması ve büyüme ihtiyaçlarını karşılamasını temin etmek için dinlenmeye gerek duyar. İkincisi ise gelişim aşamalarında olan çocukların uyku gereksinimlerinin yetişkin bireylerden fazla olmasıdır. Bu sebeple, çocuğun çalışmaya zamanının bir kısmını ayırması okulda genellikle dikkat ve yoğunlaşma güçlükleri yaşamasına neden olmaktadır (Boidin, 1995, s. 18). Dolayısıyla çalışan çocuk, çalışma etkinlikleri için zamanının ve gücünün çoğunu tükettiğinden okulda başarısız olmaktadır. Bu başarısızlık durumunda, çalışan çocuğun eğitimin ileri basamaklarına kadar gitmesini engellemektedir. Kentsel alanların sokaklarında çalışan çocuklar için çalışma, çoğunlukla süreklilik arz eden bir durumdur. Uzun süren çalışma saatleri ve sokakta akran gruplarından öğrendikleri davranış tarzları çocukların eğitim kurumlarıyla olan ilişkilerini de olumsuz etkileyebilmektedir.

3.1.7. Çocukların Okula Devam Etme Durumları

Örnekleme çerçevesinde mülakat yapılan sokak ortamında çalışan çocukların büyük bir bölümünün (%80) okula devam ettikleri anlaşılmaktadır. Yine bu kapsamda okula devam etmediklerini belirtenlerin oranı da %18 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran aslında küçümsenmeyecek düzeydedir.

Tablo 11. Sokakta Çalışan Çocukların Şu Anda Okula Devam Etme Durumları

	Sayı	%
Evet, devam ediyorum	40	%80
Hayır, devam etmiyorum	10	%20
Toplam	50	%100

Çocuk işçiliği ucuzdur. Çocuklar fiziksel ve zihinsel olarak itaatkardır. Çocukların sendikası yoktur ve dava açamazlar. Dünyada çocuk işçiliğine son verecek bir siyasi iradenin olmaması, çocukların işgücü piyasasında yer almaya devam etmelerinin ana nedenlerinden biridir.

Eğitim döngüsünü terk edenlerin yüksek yüzdesi, son yıllarda eğitim kapsamını genişletmek ve erken okul terklerini önlemek için çok az şey yapıldığını ve az ya da çok sadece eskisi gibi değil, belki de bizim yüzümüzden olduğunu açıkça

göstermektedir. Az gelişmiş bölgelerde ekonomik kriz ve toplumsal huzursuzluk Büyüyen bir okulu bırakma eğilimiyle karşı karşıyayız.

Yapılan araştırma, okul terki olgusunu açıklamak için üç faktör kategorisine işaret eder: İlk ve en önemli faktör, çocukları erken yaşta okulu bırakmak ve bilinmeyen bir kaderi sürdürmek zorunda kalan ailelerin yoksulluğudur. Bu okulu bırakanların çoğu, çalışan çocukların büyük bölümüne katılmaktadır. İkinci faktör, eğitim sisteminin iç sorunlarıyla ilgilidir. Özellikle uzak ve kırsal alanlarda yetersiz eğitim olanakları, düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilerin eğitim sorunlarına yeterince dikkat edilmemesi, eğitim yöntemleri ve öğrencilerin eğitim sistemine çekilmesi veya tutulması uygulamalarında uygunsuz muamele görmesi zorlaşmakta ve bazı okuldan kaçmak. Bu olumsuzluklar ve eğitim eksiklikleri, yoksul ailelerin çocukları üzerinde daha fazla olumsuz etki yaratmaktadır. Yoksulluğun birikmesi ve eğitim tesislerinin eksikliği, birlikte okuldan erken ayrılma için uygun bir ortam sağlar.

Üçüncü faktör ise ailelerin ve gençlerin okula ve eğitime zaman zaman olumsuz bakmasıdır. Geleneksel aileler ya da yoksullar ve eğitim düzeyi düşük olanlar, çocuklarının, özellikle de kız çocuklarının eğitimlerini sürdürmelerine bazen olumlu bakmamaktadır. Eğitim konusundaki belirsiz beklentiler ve yaşam sorunları, eğitimin yoksul aileler için bir zorunluluk olmasını da engellemektedir.

3.1.8. Çocukların Okula İlişkin Görüşleri

Geleneksel toplumlarda birey, toplumsal yaşamın gereği olan yetişkin rollerini yerine getirmede ihtiyaç duyulan bilgi ve yetenekleri örgün eğitim kurumlarında almaksızın elde edebilme şansına sahip idi. Günümüz şartlarında kent toplumu olan ve sanayileşen, hizmet sektörü gelişen bir toplumsal yapıda, örgün eğitim kurumları araçlarından olan okul sistemi kişinin toplumsallaşması için kaçınılmaz olarak gerekli hale gelmiştir. Sosyal ve ekonomik gelişmeyle paralel olarak nitelikli işgücüne gereksinim artmaktadır. Bu nedenle örgütlenen modern toplumlarda ebeveynler, çocuklarına yetişkinliklerinde gereksinim duyacakları, kullanacakları bilgi ve beceriyi yeni nesillere aktarmada yetersiz kalmaktadır. Bu şekilde, çocuğun toplumsallaşmasında okul merkezi rol oynamakta ve aile sadece çocuğun toplumsallaşmasında okul düzenine yardımcı bir kurum işlevini yerine getirmektedir. Çağdaş dünyada, tüm gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlarda insan gücünün gelişme kaynağını zenginleştirmek için okul sistemi genişletilmekte ve toplumu meydana

getiren kişilerin bu sistem içerisinde hayata devam etme yolları teknolojik gelişmelerle birlikte nitelikli ve vasıflı işgücüne sahip olmak, kentsel değerleri edinme, iş tutmanın ön şartları okullaşmaya yönelik eğilimi zorunlu bir şekilde arttırmıştır (Tatlıdil, 1997, s. 600-601).

Tablodaki veriler dikkate alındığında, sokak ortamında çalışan çocukların büyük çoğunluğunun eğitime karşı olumlu duygular içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Çocukların, aileler ve toplumun diğer bireyleri tarafından yeterince yönlendirilmemelerine rağmen eğitime yönelik dile getirdikleri pozitif düşünceler oldukça önemlidir. Çocukların gelecekte seçmek istedikleri meslek türlerine ilişkin veriler de dikkatlice incelendiğinde, çocukların ve ailelerinin özellikle gecekondulu ve kırsal kesimde yaşayan aileler tarafından genel kabul gören ve fazla kazanç getirici meslek türleri olan; mühendis, doktor, öğretmen, polis, avukat, subay ve hemşire gibi meslekleri tercih ettikleri görülecektir. Dolayısıyla çocuklar için eğitim, daha iyi mesleklere sahip olabilmek açısından önemli bir yoldur. Fakat, eğitim sisteminin sadece iyi mesleğe sahip olma rolü ile sınırlandırılmayacağı, kültür ve statü kazandıran vasfının da önemli olduğu hususunun çocuklar ve aileleri tarafından göz ardı edildiği görülmektedir. Mülakat yapılan katılımcılardan birinin görüşü şu şekildedir:

S.M.'ye göre;

“Ben okula gitmeyi ve diğer çocuklar gibi okumayı severim, ama bizim paramız yok ihtiyaçlarımızı karşılamakta zorluk çekiyoruz, bende tatil yapmak istiyorum, okula gidip büyüyünce avukat olmak isterim ama bu benim için bir hayalin ötesine geçemektedir...”

Sokak ortamında çalışan çocuklarla gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde katılımcı çocuklardan hiç okula gitmeyenlerinin de okul ve eğitime karşı olumlu düşüncelere sahip oldukları da elde edilen sonuçlarla görülmüştür. Çocuklardan bazıları, sokaklardaki tabelalardaki yazıları, şehir içi belediye otobüslerinde ve minibüslerdeki yerleşim yerini belirten yazıları okuyamadıkları için çok üzüldüklerini belirtmişlerdir. Diğer bazı katılımcı çocuklar da okumanın kendileri için önemli olduğunu ve zengin çocukları okumasalar da paraları olduğunu dile getirmişlerdir. Burada, çocukların okumayı, içerisinde buldukları ekonomik ve toplumsal sıkıntıları çözebilmenin bir

yolu olarak gördükleri düşüncesine bağlanabilir. Çocuklar okula olan özlemlerini şu şekilde dile getirmişlerdir:

D.N.'ye göre:

“Ben okumayı severim aslında, çünkü görüyorum okumuş çocuklar ve insanlar bana göre daha iyi yaşıyorlar, hem de sokakta çalışmak zorunda kalmıyorlar, azar iştmiyorlar, taciz eilmiyorlar. Bence bunlar güzel şeyler keşki bizde imkan olsaydı“

C.K.'ya göre:

“Okumak çok iyidir. En iyi şeyleri yapanlar hep okumuşlar olmuştur. okuyup kendini kurataranlar hayat az acı çekiyorlar, ben okumuş birisi olmak isterdim ama bu gidişle pek bir başaramam, sokakta çalışmaktan ders çalışmaya bir zamanım kalmıyor, ne yapalım kaderim bu.”

Yoksul ailelerde, çocukların ve ebeveynlerin okula besledikleri yoğun özlemin arka planında, kendilerinin içerisinde buldukları sorunları ve sıkıntıları ayrıca bu sıkıntılardan kurtuluş yolu olarak eğitimi olmanın görülmesidir. Fakat, bu fikir daha çok ilköğretime devam eden çocuklar arasında yoğun olarak gözlenmektedir. Onur'a (2005: 315) göre, Anadolu'da günümüzde de birçok ailenin ve çocuğun gözünde yoksulluktan kurtulmanın en önemli yolu okuldan geçmektedir.

Çalışan çocuklar sosyal yaşamları boyunca birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunlardan biri de bilgi edinme ve yaşam becerilerini kazanma yolundaki engellerdir. Çalışan çocuklar, herhangi bir çocuk veya kişiden daha fazla okula gitme ihtiyacı hissedeceklerdir. Bunun ana nedeni bu çocukların aile durumudur. Çocuklar toplum etkileşimi ve sosyal yaşam becerilerine ilişkin bilgilerinin çoğunu aile merkezinde kazanırlar. Artık aile kurumunun işlevsel zafiyeti durumunda okulun ve eğitim kurumunun işleyişi eskisinden daha fazla kendini gösterecektir.

Sayırsız çalışan çocuk ve aileleri birçok ekonomik sorunla boğuşuyor. Çalışan çocuklar alanında çalışan pek çok araştırmacı, bu tür çocukların çalışan çocuk haline gelmesinin temel nedeninin ailelerinin ekonomik durumu ve ekonomik kategorinin alt kategorilerindeki diğer etkili değişkenler olduğunu düşünmüştür. Bu çocukların birçoğu, aileleri yoksulluk ve yoksunluk içinde sıkışıp kaldıkları için, ailelerini

desteklemek için gün içinde uzun saatler atölyelerde, fırınlarda, kavşaklarda vb. çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, bu kategoride çocuğun ebeveynlerinin çalıştığı ancak seyyar satıcılık, ulaşım vb. siyahi işler nedeniyle ailelerinin geçimini sağlayamadığı varsayılmaktadır.

3.1.9. Sokakta Çalışan Çocukların Okuldan Ayrılma Nedenleri

Çocukların okulu terk nedenleri incelendiğinde, bilinen durumun aksine, çocuklar ekonomik güçlüklerden dolayı okulu terk etmedikleri görülmektedir. Sokak ortamında çalışan çocukların, okuldan kaçma sebeplerinin başında en çok; okuma eyleminin sıkıcı bulma etkisi (%54), ekonomik güçlükler(%22), aile tarafından ilgisizlik (%14) ve başarısızlık gelmektedir. Fakat, okulu terk etme davranışını gösteren çocukların okuldan kaçma sebebinin % 68'inin (arkadaş grubunun etkisi, okumayı sıkıcı bulma, benim ilgisizliğim, başarılı olmama, büyük çocuklar tarafından tehdit ve şiddet uygulanarak okuldan alınıp çöpten atık toplama, çocuğun kendisinden kaynaklanan saldırgan davranışları gibi); okul ve aile içindeki ilgisizlikten kaynaklanan nedenlerle okuldan uzaklaştıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 12. Sokakta Çalışan Çocukların Okuldan Kaçma Nedenlerinin Dağılımı

	Sayı	%
Ekonomik zorluklar	11	%22
Ailemin ilgisizliği	7	%14
Başarılı olmama	5	%10
Okumayı sıkıcı bulma	27	%54
Toplam	50	%100

Aynı şekilde bu çocukların sokak ortamında çalışmaları, onların okuldaki başarısızlığında büyük etkiye sahip olduğu da bir gerçektir. Okulu terk eden çocukların bir bölümü de, sokakta çalıştıkları zaman tanıştıkları bazı çocukların bu işi gerçekleştirmelerinde önemli payı olduğunu belirtmişlerdir. Ekonomik sebeplerle çocuğun sokak işgücüne katılması, çocuğu aile ve okul gibi iki önemli kurumun koruyuculuğundan ve kontrolünden uzaklaştırmakta, çocuğun okulu terk etmesi ebeveynler tarafından da kontrolü zor olan mekanları yaşam alanı olarak tercih etmelerine sebep olmaktadır. Bir anlamda çocuk, kontrolsüz ve risklerle açık ortamlarda yaşam mücadelesi içine itilmiş olur. Okul ortamıyla bağıını koparmış veya ilişkisi zayıflamış çocuklarla arkadaşlık etme gibi nedenler ve aileden kaynaklanan problemlerden dolayı çocuğun okulu terk etme eğilimi artmaktadır. Okulu terk etme

eğilimi genel anlamda çocuklar arasında daha çok ilköğretimin ikinci kademesi olan 6-7-8. sınıflarında başlamakta ve bu süreç ortaöğretimde alışkanlık haline gelmektedir. Fakat, ilköğretimin birinci kademesindeki çocuklar arasında okulu terk etme olaylarının daha az olması, çocukların yaş bakımından küçük olması, sınıf öğretmenlerinin bu devredeki öğrencilerini daha yakından izlemesine bağlanabilir.

Ekonomik sorunlar ve hayatın baskıları, çocuk ve ergenlerin riskli davranışlarını etkileyebilir. Problemlili yaşam ortamı, insanlarda stres ve gerilimi, ilişkilerdeki sorunları artırır. Normları bozan, okul dışı davranışlarda bulunan ergenlerin, yüksek stresli, düşük gelirli ortamlarda büyüme olasılığı daha yüksektir. Okulu bırakmasına neden olan konulardan biri de bu ve akademik geleceğiyle ilgili hüsrana uğradığı için okula gitmenin kendisine bir faydası olmadığı sonucuna varıyor. Bu ergen grubu, genellikle parçalanmış ve titretilen ailelerde daha yaygındır.

3.2. Çocukların Sokak Ortamında Çalışma Özellikleri

3.2.1. Çocukların Sokak Ortamında Yaptıkları İş Türleri

Ankara'da sokak ortamında çalışan çocuklarla ilgili Altuntaş tarafından yapılan bir araştırmada, çocukların yaptıkları iş türleri; mendil satma, simit, çöp toplama ve ayakkabı boyama şeklinde sınıflandırılmıştır. Çocuklar tarafından sokak ortamlarında yapılan bu iş türlerinin, sermaye gerektirmemesi ya da az sermaye gerektirmesi, herhangi özel bir beceriye ihtiyaç duyulmaksızın, iş türlerinin hızlı iş değişimine imkan tanıyacak şekilde örgütsüz oluşu, işin yapısı itibarıyla bir süreklilik gerektirmemesinden ötürü eğitimle eşzamanlı sürdürülme imkanının olması, çeşitli işler arasından geçiş kolaylığının olması, beceri edinmek için zamana ihtiyaç gerektirmemesi gibi unsurlar sokakta yapılan işlerin ortak özellikleri olarak belirtilmektedir. Sokak ortamında çalışan çocukların yaptıkları iş türlerinin örgütsüz oluşu, yapılan işler arasındaki değişimlere olanak sağlamakta ve sokakta çocuklar tarafından birden fazla işi yapmayı kolaylaştırabilmektedir. Çocukların sokaklarda yaptıkları iş türleri; iklim şartlarına, müşteri taleplerine veya sermaye birikimine bağlı olarak geçişlere izin verebilmektedir. Genel eğilim, çocukların ilk başladıkları işi devam ettirme yönündedir. Kuşkusuz sokaktaki güç dinamiğine göre belirli işler belirli çocuk gruplarının denetimindedir ve çocuklar belirli düzeyde beceri/alışkanlık kazandıktan sonra mevcut olan işlerini sürdürmektedirler (Altuntaş, 2003, s. 173-180). Sokak ortamında çalışan çocukların gerçekleştirdikleri iş türleri dikkate alındığında,

çoğunlukla çocukların yaptıkları işlerin marjinal olduğu söylenebilir. Fakat, çöp toplamada çalışan çocukların bir emek kaynağı olarak, yetişkinler kadar önemli olabildiğini görebilmekteyiz.

Tablo 13. Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Yaptıkları İş Türleri

İşin türü	Sayı	%
Simit satma	11	%22
Ayakkabı boyama	12	%24
Su satma	10	%20
Araba camı silme	7	%14
Çöp toplama	6	%12
Yukarıdaki iş türlerinde iki veya daha fazlasını yapma	4	%8
Toplam	50	%100

Çalışma sonuçlarına göre İstanbul'da sokak ortamında çalışan çocukların yaptıkları iş türleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşabilmektedir. Buna göre kız çocukları daha çok peçete, mendil, eskimo, sakız ve su satma türünden basit, bilgi, beceri ve çok fazla bedensel güç gerektirmeyen işleri yapmaktadırlar. Erkek çocuklar ise sırasıyla en çok ayakkabı boyama, pazarda el arabasıyla eşya taşıma, simit satma ve tabloda adı geçen iş türlerinden iki veya daha fazlasını birlikte yapma gibi işleri yapmaktadırlar. Ayakkabı boyacılığı, simit satma, pazaryerlerinde seyyar satıcılık yapma, çöp toplama gibi iş türleri erkek çocukların yaptıkları, kız çocuklarının yapmadıkları iş türleri arasında yer almaktadır. Her iki cinsiyetten çocukların yaptıkları işler ise çekirdek, sakız, eskimo, kağıt mendil, su satma ve baskül ile tartı işlemidir.

İstanbul'da sokak ortamında çalışan çocukların en çok yaptıkları iş türleri; ayakkabı boyama, eskimo/su satma ve gün içerisinde birden fazla iş (sabah erkenden tatlı satma (04–10 saatleri arası), su/eskimo satma (11–15 saatleri arası), ayakkabı boyama (16–20 saatleri arası) ve çok yoğun çalışan çocukların (21–03 saatleri arası) çöp/atık toplama işidir. Gün içinde birden fazla iş türünü yapanların ailelerinin, daha çok yoksul oldukları veya parçalanmış aileye mensup çocuklar oldukları görülmüştür.

Tabloda ulaşılan verilerde görüldüğü gibi İstanbul'da sokak ortamında çalışan çocukların en yoğun olarak çalıştıkları iş türünün, ayakkabı boyacılığı olduğu görülmektedir. Benzer sonuçlar yine İstanbul'da sokakta çalışan çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada da elde edilmiştir (Karatay, 2000a, s. 538).

3.2.2. Sokakta Çalışan Çocukların Haftada Ortalama Çalıştıkları Günler

Çocukların çalışma sürelerinin uzun sürmesi sebebiyle kimi çocuklar yorgunluk, yıpranma ve kazalarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Sonuç itibarıyla gelişim sürecinin hassas evresinde/evrelerinde bulunan çocukların ruhsal, fiziksel gelişimleri bu olumsuz koşullardan etkilenmektedir. Uzun süren çalışma zamanları ve olumsuz çalışma şartları, bu çocukların çocukluk duygularını yaşamalarının önünde en büyük engeli oluşturmaktadır.

Tablo 14. Sokakta Çalışan Çocukların Haftada Ortalama Çalıştıkları Günler

Haftalık çalıştıkları gün sayısı	Sayı	%
1-2 gün	2	%4
2-4 gün	3	%6
5-6 gün	15	%30
7 gün	30	%60
Toplam	50	%100

Tablo 11'deki verilerden de anlaşıldığı gibi, İstanbul'da sokak ortamlarında çalışan çocukların 2/3'sinin tüm hafta günlerinde sokakta farklı işlerde çalıştıkları görülmektedir. Standartlara göre bir çalışma süresinin olmaması ve kontrolden uzak bir alanda çalışan bu çocukların bir çoğunun okula devam ettiği önceki verilerimizde de ortaya konulmuştu. İstanbul'da sokak ortamında çalışan ve okula devam eden çocuklar okulların açık olduğu aynı zamanda tatil olduğu günlerde de haftanın tüm günlerinde çoğunlukla çalıştıkları neticesi ortaya çıkmaktadır. Okulla hala ilişkisi devam eden çocukların bir bölümü daha çok okul gereksinimlerini ve harçlıklarını karşılamak için çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, çalışan çocuklardan hafta boyunca 5-6 gün çalıştıklarını söyleyenlerin büyük oranı pazar günlerinin tatil olması sebebiyle işyerlerinin pek açık olmaması ve insanların tatil olmasından gündüzün geç saatlerinde ancak sokağa çıkmalarından dolayı pazar günleri çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Buna rağmen sokak ortamında pazar günü çalışanların da günün sabah erken saatlerini tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. Sokak ortamında çalışan çocukların uğraştıkları işin niteliği gereği düzensiz iş türü niteliği taşımış olması çocukların günlük, haftalık çalışma ve dinlenme sürelerini belirlemeyi bazen kendileri bazen de ebeveynleri karar vermektedir.

Bu yüzden pazar günleri, çalışan bazı çocuklar için yeterli müşteri olmadığı gerekçesiyle çalışma günü olarak seçilmemektedir. Standartlara göre normal yetişkin

bir birey için haftalık çalışma süresi 5 gün ve günlük çalışma süresi 8 saatten oluşmaktadır. Halbuki elde edilen veriler, çalışan çocukların çoğunun yetişkin bireylerden daha fazla sürelerde ve daha kötü şartlar altında çalıştıklarını göstermektedir. Başka bir husus ise bu veriler, çalışan çocukların haftanın çoğu günlerini ve gün içerisindeki zamanlarının çoğunu sokakta aile, okul gibi kurumsal yapıların kontrolünden uzakta geçirdikleri neticesini ortaya koymaktadır. Sokak ortamında çalışan çocukların yaşlıları için hiç de günün uygun olmayan saatlerinde ve tehlikeli ortamlarda çalışmaları, İstanbul'un özel koşulları göz önünde bulundurulduğunda, durum daha da vahim hale gelmektedir.

Araştırma kapsamında ulaşılan veriler; sokak ortamında çalışan çocukların çalışma sürelerinin uzun olduğu (okulların açık ve tatil olduğu günlerde), çok küçük yaşlarda sokakta çalışmaya başladıkları ve bu işi sokakta uzun yıllar sürdürdüklerini göstermektedir. Bu veriler doğrultusunda, sokak ortamlarında çalışan çocukların kendi yaş gruplarındaki diğer çocuklara göre toplumsal etkinliklere katılmak için yeterli zamana sahip olamadıklarından, toplumsal yönden gelişimlerinin engellendiğini söylemek mümkündür.

3.2.3. Çocukların Sokak Ortamlarında Karşılaştıkları Tehlike ve Kazalar

1999 Ekim'de yapılan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre, Türkiye'de ekonomik faaliyetlerde çalışan çocukların çalışma ortamından kaynaklanan kazalara ve hastalıklara maruz kalma oranı %1.6'dır. Bu sonuçlar çalışan çocukların belirtilen oranının bir iş kazası veya meslek hastalığına maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Çocuklar çalışma ortamlarında sırasıyla en çok kırık ve çukuk, burkulma veya incinme ve enfeksiyon hastalıklarına maruz kaldıkları sonucu elde edilmiştir. Bu sonuçlar, çalışan çocukların çalışma ortamından kaynaklanan nedenlerden dolayı çeşitli risk ve fiziksel zorluklarla karşı karşıya olduklarını ortaya koymaktadır. Çocuk işgücüne katılan ve çalışan çocukların iş ortamından kaynaklanan iş kazası ve meslek hastalıklarına maruz kalma oranları kırsal ve kentsel alanlarda ve cinsiyetlere göre farklı oranlar göstermektedir. Kentsel alanlarda daha çok enfeksiyon hastalıklarına maruz kalma yüksek bir orana sahipken, kırsal alanlarda kırık, çukuk, burkulma ve incinme gibi kazalara maruz kalma oranı yüksek çıkmaktadır.

Tablo 15. Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaya Başladıktan Sonra Maruz Kaldıkları Kaza Durumu

	Sayı	%
Evet	21	%42
Hayır	29	%68
Toplam	50	%100

Araştırma kapsamında görüşülen sokak ortamında çalışan çocukların azımsanmayacak bir oranının (%42) çalışma ortamından kaynaklanan sebeplerden dolayı değişik türlerden kazalarla karşılaştıkları görülmektedir. Sokak ortamında çalışan çocuklar, sokakta çalışma hayatına başladıktan sonra çoğunlukla kayma, düşme ve trafikteki araçların çarpması gibi kazalarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Nitekim, çocuklar daha çok müşteriye ulaşma gerekçesiyle trafiğin çok yoğun olduğu ortamları çalışma alanı olarak sık sık kullandıkları onların trafik kazalarına daha çok maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Örnek olarak bazı çocuklar, yoğun trafik akışı olan yol kenarlarında araba camlarını silmek için koştururlarken bazen kazaya maruz kalabilmektedir. Mülakat yaptığımız çocuklar içerisinde bu türden kazalara maruz kalanların vücutlarında belirgin kaza izleri görülmüştür. Sokak ortamında çalışan çocukların bazıları için kimi zaman kazaya maruz kalmak, hafife alınarak gülüp geçilmesi gereken bir biçimde sıradan ve normal bir olay olarak görülebilmektedir. Zira, kazaya maruz kalan çocukların çoğunun birden fazla kaza geçirdikleri ve dolayısıyla çalışma ortamlarında bu tür kazalara maruz kalmak çok da önemsenmeyebilmektedir. Çocuklar, bazen kaza anında, araç sürücülerinin kendilerini yerden kaldırdıklarını herhangi bir şeyleri olup olmadığını sorup kendilerine bir miktar para verdiklerini belirtmişlerdir. Özellikle ağır kazalara maruz kalanların çok iyi şartlarda tedavi olmadıkları ve dolayısıyla kaza izlerini hala vücutlarında belirgin bir şekilde görüldüğü gözlenmiştir. Sokakta çalışan çocukların çalıştıkları ortam, birçok riskleri ve tehlikeleri içerisinde barındırmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar iş kazası ve çalışma ortamından kaynaklanan bazı hastalıklara maruz kalanlarının, geçirmiş oldukları rahatsızlıkları bilgisizlik ve yoksulluk nedeniyle tedavi etmedikleri tespit edilmiştir. Çocukların ellerinde, yüzlerinde yaralar ve maruz kaldıkları kazaların izleri görülmektedir. Çocukların ciltlerinin canlılığını kaybetmiş ve soluk bir halde olduğu gözlenmiştir. Ancak çocuk ve gençlik merkezleri tarafından kabul edilen çocuklara sağlık karnesi verilmekte ve bu kurumun hemşiresi bile bulunmaktadır. Kurumun hemşiresi, hasta olan çocukları

hastanelere yönlendirmek veya tedavileri için gerekenleri yapmakla görevlidir. Ancak, çocuk ve gençlik merkezinde çocukların bu sorunlarıyla ilgili bilgilendirme ve yönlendirme çalışmalarının istenilen düzeyde yapıldığı söylenemez.

3.2.4. Çalışan Çocukların Kazanç Durumları

Gerçekleştirilen çalışmalarda, genel olarak sokak ortamında çalışan çocukların elde ettikleri gelirlerin formel hizmet sektöründe çalışan çocuklara oranla daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Çocukların bu nedenden dolayı hizmet sektörünün kapalı çocuk emeği piyasasında çalışmaktansa, sokak ortamlarında çalışmayı tercih ettikleri kabul edilmektedir. Aynı durumda formel sektörde oluşan kapalı çocuk emeği sömürsünün olumsuz etkileri sadece Türkiye'ye özel bir olgu da değildir (Karatay, 2000a, s. 504). Çalışan çocukların günlük gelirlerinin ülke içindeki bölgelerin ve illerin gelişmişlik seviyesine göre farklılaştığını söylemek mümkündür. İstanbul'da, her tür güvenceden yoksun ve zor çalışma şartları altında çalışan çocukların gelirleri asgari ücretin yarısının da altında bir düzeydedir. Bu para ailede birkaç çocuğun çalışmasıyla birlikte, aile için geçimlik bir kaynak olabilmektedir.

Phillips, çalışan çocukların yaptıkları iş türleriyle gelirleri arasında bir ilişkinin olduğunu ve sokakta çalışan çocuk grubu arasında en fazla kazananların ayakkabı boyacıları olduğunu belirlemiştir. Ayakkabı boyayan çocuk grubunu; otellerde çalışanlar, çay satıcıları, çanta taşıyıcıları, eskiciler ve garajlarda çalışan çocuk grupları takip etmektedir (Altuntaş, 2003, s. 71).

Tablo 16. Sokakta Çalışan Çocukların Ortalama Günlük Kazançları

	Sayı	%
5-10 TL	5	%10
10-20 TL	9	%18
20-30 TL	19	%38
30-40 TL	15	%30
40 ve daha fazla TL	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 13'deki veriler dikkatlice incelendiğinde, sokak ortamında çalışan çocukların günlük ortalama gelirleri esas alınarak yapılacak basit bir matematiksel hesaplama göre, günlük 5-10 TL kazanan bir çocuğun aylık geliri en fazla 300 TL, 10-20 TL kazanan çocuğun aylık geliri de en fazla 600 TL olur. Bu matematiksel işleme göre, çocukların % 28'nin günlük 10–20 TL'lik gelire aylık kazancı 300–600

TL, % 38'sinin günlük 20-30 TL'den aylık kazancı 600– 900 TL, % 30'unun günlük 30-40 TL'den aylık kazancı 900 –1200 TL, % 4'nün kazancı günlük 40 TL'den 1200 TL'den daha fazlasına denk düşmektedir. Bu verilere göre, İstanbul'da sokak ortamında çalışan çocukların %96'sının emeğinin karşılığı maksimum 1200 TL'ye denk gelmektedir. Bu gelirin 2021 asgari ücretinin altında olduğu durumun iyi olmadığını göstermektedir. Aslına bakılırsa piyasada günümüz koşullarındaki fiyatlar dikkate alınırca çok ciddi bir alım gücüne sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca ailenin yükünü azaltır boyuttan bakılırsa tabi ki azaltır.

Böylece çocukların ancak %4'ünün ortalama aylık gelirleri asgari ücrete yakın bir miktar olduğunu göstermektedir. Bu veriler, sokak ortamında çalışan çocukların kazandıkları paranın aileleri bakımından önemini ortaya koymaktadır.

İstanbul'da sokak ortamında çalışan çocukların çalışmalarının karşılığı olarak elde ettikleri günlük gelirleri örneğin Türkiye'nin doğu illerine kıyasla çok yüksek olması, İstanbul'daki ekonomik ve toplumsal hayatın başka illere nazaran yüksek seviyede seyretmesine de bağlanabilir. Çünkü söz konusu çocuklar, sokak ortamında çalışmaktan memnun olmamalarına rağmen, ailelerinin kazanılan bu paraya acil ihtiyaç duydukları nedeniyle riskli ve tehlikeli çalışma koşullarında bile olsa, kendilerinin çalışmak zorunda olduklarını ifade etmişlerdir. Formel sektörlerde çalışan çocuklar için, çoğunlukla çalışmalarının karşılığı olarak kazandıkları paranın hem kendileri hem de aileleri tarafından, sokakta çalışan çocuklarla karşılaştırıldığında çok da önemsenen bir durum arz etmemektedir. Formel sektörlerde çalışan çocuklar genellikle daha çok meslek sahibi olmak amacıyla çalışmaktadırlar. Bu sektördeki bazı çocukların (oto tamiri, berber) günlük kazançları da çoğunlukla, müşterilerin verdikleri bahşişlerden oluşmaktadır. Araştırma gerçekleştirilirken mülakat yapılan bazı çocuklara ve aile büyüklerine “neden çocuklarının hizmet sektörünün meslek kazandıran bölümlerinde çalışmadıkları” sorulduğunda, çocuklar ve aile büyükleri çocuklarının çalışma sırasında karşılaştıkları duygusal ve fiziksel şiddeti neden olarak göstermişlerdir.

Maalesef toplumdaki yoksulluğun artmasıyla birlikte çalışan çocukların sayısı da o kadar artmaktadır. Bu durumun önüne geçilmesi sadece isabetli devlet politikaları ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Bazı durumlarda aileler çocuklarını bilinçli bir şekilde istismar ederek sokakta çalışmaya teşvik edebiliyorlar.

3.2.5. Çocukların Kazançlarını Değerlendirme Durumları

Sokak ortamında çalışan çocukların yaptıkları işler özelliği bakımından düşük gelir ve vasıfsız nitelik göstermektedir. İstanbul’da sokak ortamında çalışan çocukların sayıca çok olması, doğal olarak çalışan çocukların gelirlerini azaltmaktadır. Çocukların günlük gelirlerini değerlendirme şekilleri, ailelerinin yoksulluk seviyeleriyle doğrudan ilişki içindedir.

Bu durumla ilgili görüşülen çocuklardan B. D.’nin görüşleri şöyledir:

“Ben sadece kendim için değil ailem için de çalışıyorum. Kazancımın çoğunu veya tamamını aileme veriyorum. Ailem bizim ihtiyaçlara göre dağıtıyor. Bazen kazancımdan bir kısmını kendim için ayırıyorum geri kalanını anneme veriyorum.”

Veya C.H.’nin görüşleri:

“Ben ne kazandıysam hepsini babama veriyorum, babam da zaten bizim için harcıyor. Keşki daha çok kazanabilseydim. Ama çok çalışan çocuk var. Büyüyünce daha çok çalışacağım daha çok para kazanacağım. Böylelikle kendime de para biriktireceğim. Şu anda yapamıyorum. Hepsini eve veriyorum. Bana bir şey kalmıyor.”

Tablo 17. Sokak Ortamında Çalışan Çocukların Kazandıkları Parayı Nasıl Harcadıkları/Kime Verdikleri Durumu

Kazancın harcandığı yer	Sayı	%
Hepsini ebeveynlerime veriyorum	35	%70
Bir kısmını ebeveynlerime veriyorum	10	%20
Okul ihtiyaçlarıma harcıyorum	3	%6
Giyecek, içecek gibi özel ihtiyaçlarıma harcıyorum.	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 14’deki verilere bakıldığında, İstanbul’da sokak ortamında çalışan çocukların çoğu (%70) kazandıkları parayı ebeveynlerine verdiklerini belirtmişlerdir. Yüzde (%20) kazandıkları paranın bir kısmını ebeveynlerine verdiklerini belirtmişlerdir. Görüşülen çocukların yüzde (%6) kazandıkları paranın okul ihtiyaçlarına harcadıklarını ortaya koymuştur. Katılımcıların yüzde (%4) giyecek, içecek gibi özel ihtiyaçlarına harcadıklarını belirlemiştir.

Çocukların çoğunun kazandıkları parayı ebeveynlerine verdiklerini belirtmeleri, sokak ortamında çalışan çocukların çalışma sonucunda kazandıkları ücretleri üzerinde tamamıyla tasarruf sahibi olmadıkları anlamına da gelmektedir. Ailenin gelir düzeyi ve sokak ortamında çalışan çocuğun kazandığı parayı kullanma şekli arasında da yakın bir ilişki vardır. Ailenin gelir düzeyi arttıkça, çocuklar ücretlerini okul ihtiyaçları ve harçlık için kullanmaktadırlar. Ancak, çocuklar içerisinde kazançlarının bir kısmını ebeveynlerine bir kısmını da okul ve giyecek ihtiyaçlarına harcadıklarını ifade eden bazı çocukların, ailelerinin içerisinde buldukları yetersiz ekonomik durumdan kaynaklanan nedenlerden dolayı şimdilik kazançlarını ailelerine verdiklerini belirtmişlerdir.

Dolayısıyla bu çocuk grubunun aileleri tarafından sokakta çalışmaya yönlendirdikleri söylenebilir. Bütün bu veriler, İstanbul'da sokakta çalışan çocukların çalışmalarında, ailelerin içerisinde bulunduğu ekonomik yetersizlikten kaynaklanan nedenlerin etkili olduğunu göstermektedir. Çocukların çoğunun kazancını ailesine vermesi, ailelerinin ekonomik olarak dar gelirli olduğunu ve çocuklarının kazancına gereksinim duyduklarını göstermektedir. Bütün bu veriler, çocukların asli ihtiyaçlarının aileleri tarafından karşılanması gerekirken, tam tersine çocukların hem kendilerinin hem de ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılama mücadelesini verdiklerini göstermektedir. Bazı çocukların da yetersiz aile bütçesine katkı yapmak amacıyla çalışmaya başladıkları söylenebilir. Ailenin gelir durumuna göre, çocukların kazançları kullanılmaktadır. Bazı çocuklar da ailelerinin bazı ihtiyaçlarını (okul aidatı, kırtasiye ihtiyacı, yol masrafı, kantinden alınan yiyecek) karşılayamadığından dolayı sokakta çalışmaya başlamaktadırlar. Eğer aile ekonomik olarak zor şartlar altında ise, çalışan çocukların kazançları günlük gıda tüketim için kullanılmaktadır. Çalışan çocukların aile gelirleri buldukları çevrelerine göre kendi günlük gıda ve yiyecek ihtiyacını karşılıyorsa, çocukların kazançları biriktirilerek okul ihtiyaçları/harçlık, ev eşyası almak için kullanılmaktadır. Dahası, çocukların kazançlarını biriktirmesiyle ev alan (son derece sağlıklı, eski ve ucuz evler) –sınırlı da olsa- bazı aileler de söz konusudur. Sonuç olarak, İstanbul'da sokakta çalışan çocukların çoğunun kazançlarının ailelerinin denetimi altında olduğu ve çoğunlukla kazançlarını ailenin günlük tüketim ihtiyaçları (daha çok gıda harcamaları) için kullanıldığı söylenebilir.

3.3. Sokakta Çalışan Çocukların Yaptıkları İşi Değerlendirme Biçimleri

3.3.1. Memnuniyet Durumları

Çalışan çocuk gruplarının çalışmaktan memnun olma durumları formel ve enformel sektörlere göre farklılık göstermektedir. Sokak ortamında çalışan çocukların çalışmaktan memnun olma durumları incelendiğinde; çocukların ailelerinin yoksul olmaları, ailelerinin istekleri veya zorlamaları bazen de çocukların ailelerinin yaşadıkları yoksulluğu görmelerinden dolayı çalışmaya başlamaktadırlar. Bütün bunlarla birlikte; geçim sıkıntılarının ailede yoğun olarak konuşulması veya tartışılması ve bu söz konusu tartışmaların ebeveynler arasında problemlere sebep olması, çocuğa telkin edilen erken sorumluluk verme/kazanma duygusu çocukları çalışmaya yöneltmektedir.

Çocuk, çalışarak ailesinin bütçesine katkıda bulunma, okul ihtiyaçlarını karşılama, okul harçlığını çıkarmayı istemekle ailesine yük olmak istememektedir. Çocuk ailede yaşanan tartışma, kavgalara kendince bir çözüm yolu bulmaya girişmek için “ekmek kavgasına” girdiğinde, ailesinin yaşadıkları sorunları çözeceği inancından hareketle kendince durumdan vazife çıkararak çalışmaya başlamaktadır. Çalışmanın sıkıntılarına ve zorluklarına rağmen, çocuk çalışmaktan dolayı gururlu bir edayla memnuniyetini ifade eder. Formel sektörde çalışan çocukların, yaptıkları işleri daha fazla sevmelerinde, meslek öğrenme ve para kazanma gibi önemli faktörler etkili olabilir. Çünkü bu iki faktör, formel sektörde çalışan çocukların gelecekle ilgili beklentilerini de olumlu etkilemektedir. Formel sektörde, çocuk çalıştıkça meslek öğrenecek ve ileride daha fazla para kazanacak ve dolayısıyla kendi işyerini açma olasılığı güçlenecektir. Formel sektörde çalışan çocukların yaptıkları işi sevmelerinde, meslek öğrenme amacı son derece önemlidir (ÇSGB, 1995, s. 134, Öztürk vd., 1997, s. 27).

Bütün çalışan çocuk gruplarında ortak bir öncelik durumuna baktığımızda ise, çocukların ailelerini parasal yönden desteklemek amacıyla üretime katıldığını görmekteyiz. Çalışan çocuklar işin güçlüğü, yorucu olması, iş ortamından kaynaklanan bazı tehlike ve risklerin farkında olmalarına rağmen çalışmayı sürdürmektedirler. Çalışan çocukların, genelde gelir düzeyi düşük ailelerden gelmeleri çocukları aile bütçesine katkıda bulunmaya ya da ailelerinin ve kendi geçimlerini sağlamaya zorlamaktadır.

Sokak ortamında çalışmaktan memnuniyet duyan çocuklardan iki katılımcının ifadeleri aşağıdaki gibidir:

M.İ.'nin açıklaması:

“Tabi ki memnunum, çalışmasaydım ne yapardım, evimiz zor geçiniyor, babam her zaman çalışmıyor, ben para kazanmazsam ev geçinmez, bunu ailemde biliyor, parasız olmaktansa en azından çalışıyorum eve mutlu dönüyorum.”

F. K.'nin açıklaması:

“İlk günlerde çok memnum değildim, ama yavaş yavaş alıştım, elime para geçince sorunlarımız azalınca bende de bir mutluluk oluştu, şu anda memnunum en azından yiyecek, giyecek bir şeyler alabiliyoruz, bazen başka çocuklar gibi yaşasaydım keşki diyorum da ama ne yapalım kaderimiz bu, o yüzden şu anda şikayetim yokı.”

Sokak ortamında çalışan ve bu durumdan memnun olmayan çocuklar da konuyla ilgili fikirlerini belirtmişlerdir. Aşağıda iki katılımcının görüşüne yer verilmiştir:

H.T.'nin ifadesi:

“Ben açıkçası memnum değilim, çok yoruyorum, diğer çocuklar gibi oynamaya hiç vaktim kalmıyor, ben tatilleri de çalışıyorum, bu kötü bir şey, okulum da aksıyor, bu işin saati çok, bazen eve vardığımda hemen bir şeyler atıştırıyorum, sonra doğrudan yatağa, uyuyorum, sürekli bu durumda olmak beni yıpratıyor, kendime zaman ayıramıyorum.”

S.E.'nin ifadesi:

“Ben aslında bu sevmiyorum, bu işin geleceği yok, ben sadece yoksullutan bu işi yaşıyorum, elime para geçiyor, ama bu bana yetmiyor, ben de tatil yapmak istiyorum, okula gitmek istiyorum, bu devirde okumayan kendini hurtaramıyor. Keşki başka imkan olsada ben bu işleri yapmasan, ama çaresizlik olunca sevmek memnun olmak en son akla gelecek şeyler olur, her halde bizim kaderimiz budur.”

Tablo 18. Sokakta Çalışan Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnuniyet Durumları

	Sayı	%
Evet	27	%54
Hayır	23	%46
Toplam	50	%100

Tablo 15’te de görüldüğü üzere araştırma alanından ulaşılan veriler incelendiğinde, İstanbul’da sokak ortamında çalışan çocukların yarısından fazlasının (%54) sokakta çalışmaktan memnun olduklarını ifade ettikleri anlaşılmıştır. Geriye kalan çocukların %46’sı çalışmaktan memnun olmadıklarını belirtmişlerdir. Çocukların sokakta çalışmaktan duydukları memnuniyetleri veya memnuniyetsizliklerinin arka planındaki sebepleri bilmeden doğru değerlendirmelerde bulunmak güçtür. Bu nedenle çocuklara aşağıdaki tablolardan da görülebileceği gibi çalışmaktan memnun olma veya memnun olmamaya ilişkin sorular sorulmuştur. Bu çalışmada, diğer araştırmalardan ayrı olarak çocukların hem memnuniyet duyma hem de memnuniyet duymama nedenleri birlikte saptanmaya çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda çocukların çalışmaktan memnun olma nedenleri ve buna ilişkin dağılım verilmiştir.

3.3.2. Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnun Olma Nedenleri

İstanbul’da sokakta çalışan çocukların yarısından fazlasının sokaktaki çalışma koşullarının zorluğu, sokaktaki tehlike ve risklere rağmen, çalışmaktan memnun olduklarını ifade etmiş olmaları dikkat çekici bir bulgudur. Tablodan da görüldüğü gibi, İstanbul’da sokakta çalışan çocukların, % 45.9’u sokakta çalışmayı memnuniyet verici olarak belirtmelerinin nedeni olarak, kazandıkları parayla evin ihtiyaçlarını karşılamayı belirtmişlerdir. Bu oran İstanbul’da sokakta çalışan ve sokakta çalışmaktan memnun olduğunu belirten çocukların yarısına yakın kısmının ailesinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda oldukları anlamına gelmektedir. Çocuklar buldukları sosyal konumları gereği temel ihtiyaçlarının aileleri tarafından karşılanması gerekir. Ancak, bir çocuğun; kazandığı parayla ailesinin veya kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması veya bu sebeple çalışma yaşamına katılması çocuk gelişimi ve çocuk hakları açısından kabul edilmez bir husustur. Çünkü çocukların temel ihtiyaçları öncelikle aileleri tarafından karşılanması gerekmektedir. Ailenin bu asli yaşamsal ihtiyaçları karşılayamaması halinde de devletin bu görevi yüklenmesi gerekmektedir.

İstanbul'da sokakta çalışan çocuklar arasında diğer cevabı veren bazı çocuklar çalışmaktan memnun olma nedeni olarak; "boş gezip sokakta kötü ve serseri çocuk olmak istememe" gibi bir gerekçe ile açıklamaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonuçları ve görüşmeler böyle bir izlenimi güçlendirmiştir. Bu durum ister, çocukların hayatı erken yaşta tanıma gibi bir eğilime sahip oldukları yönünde bir gerekçe ile açıklansın, isterse çocukların çalışmama durumunda, serseri ve anti sosyal çocuklarla birlikte olabilecekleri yönündeki kaygı ile açıklansın, sonuçta çalışan çocuk ile iyi çocuk arasında bir ilişki kurulduğu diğer bir deyişle, iyi çocuğun aile bütçesine katkıda bulunan veya kendi harcamalarını, ih tiyaçlarını çalışarak kazanan çocuk olduğu yönünde bir algı durumu olduğunu söylemek mümkündür.

Çalışan çocukların, çalıştıkları işin niteliğinin ve çalışma ortamının, sağlık ve güvenlikleri açısından olumsuz sonuçlar yaratacağının farkında olmamalarının, onların kendi haklarının bilincinde olmadıkları ve işgücü alanında yaşanılacak istismarlara açık olduklarını göstermektedir (Zeytinoğlu, 1989, s. 245).

3.3.3. Çocukların Sokakta Çalışmaktan Memnuniyet Duymama Nedenleri

İstanbul'da sokak ortamlarında çalışan çocuklar arasında sokakta yaptığı işten memnuniyetsizlik ifade eden çocukların en büyük kütlesini (%42) sokakta var olan tehlike ve risklerden dolayı memnuniyetsizliğini belirtenler oluşturmaktadır. Bu veriler İstanbul'da sokakta çalışan çocukların önemli oranının çalışma yaşamına ilişkin ciddi risklere maruz kalabilme olasılığından memnuniyetsizliklerini ifade etmelerine rağmen, çalışmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Bu veriler s okakta çalışan çocukların maruz kaldıkları şiddet ve istismar ın çeşitliliğine ve yoğunluğuna işaret eder. Çocukların sokakta yaptıkları faaliyetlerden memnuniyetsizliklerini sokaktaki tehlike ve risklerden bahsederek belirtmeleri, çocukların sokakta çalışmanın güvenli olmadığı konusunda kısmen de olsa bir bilince sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Konuya ilişkin emniyet ve sosyal hizmet yetkilileri ile yaptığım görüşmelerde bu yetkililerin, sokakta çocuklara yönelik gerçekleşen şiddet ve istismarın boyutu konusunda yetkili bir bilince sahip olmadıkları izlenimi edinildi. Sokakta çalışan çocuklara ilişkin olarak düşük günlük kazanç, meslek edinememe, bedensel yorgunluk ve okul derslerine gereken önemi verememe gibi konular üzerinde odaklandıkları görülmektedir. Bu sonuçlara göre çocukların bir yönüyle sokaktaki tehlikelerin tam farkında olamadıkları anlamına gelmektedir.

Ailenin yaşadığı ekonomik yoksunluk nedeniyle çalışan çocukların, çalışmaktan çok memnun oldukları söylenemez. Bu düşüncemizi babasının uzun süren işsizliği sonucunda çalışmaya başladığını söyleyen C. A.'nın sözleri doğrular niteliktedir. C.A.'ya göre:

“Sokakta çalışmaktan memnum olduğumu söylüyorum. Aslında, sokakta çalışmaktan çok memnun olduğum söylenemez. Babam çalışsaydı ve eve ben bakmak zorunda kalmasaydım, memnun olmadığımı söylerdim. Ben çalışmadığım zaman eve ekmek alacak hiç paramız olmaz.”

Bu çocuğun ifadelerinden anlaşılacağı gibi, kendisinin çalışmaya başlamasında babasının işsizliği neden olmuştur. Babanın uzun süren işsizliği, çocuğu zorunlu olarak ailenin geçimini sağlayan kişi konumuna getirmiştir.

3.3.4. Yaptıkları İş Konusundaki Görüşleri

Sokaklarda bulunan çocukların, sokakta bulunma nedenlerinin başında görülen/derinleşen toplumsal eşitsizlikler faktörü unutulup, çocuklar toplumun baş belası olarak algılanmaya başlandığı dikkat çekmektedir. Bazı yönetici veya bireyler tarafından bu çocukların kentlerin görünür anlamda olmalarının, kent imajı açısından olumsuz bir görüntü oluşturduğu düşünülmektedir. Bu nedenle kimi çevreler tarafından kendilerinin “turistlere rezil edenler” olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu anlayış, onlardan kurtulmaları gerektiğini dile gerektirmektedir. Aynı benzer işi yapan yetişkinler de, onları rakip olarak gördükleri için istemiyorlar. Sokaklardaki küçük bir çocuk grubunun bir takım küçük suçlara karışmasının, medya tarafından abartılarak verilmesi sokaktaki bütün çocukları şüphe altında bırakmaktadır. Kentte asayişi ve düzeni sağlamakla görevli polis ve zabıta da, bu çocukları kamu düzenini bozan odak olarak görmektedir. Çünkü bu çocuklar kavşaklarda trafiği engelleme, tretuvarları işgal etme, sağlıksız mal satma, uçucu madde kullanma, dilenme ve ufak tefek hırsızlıklar yaparak görevlilerin uygulamaya çalıştıkları yasaları ihlal ediyorlardı (Atauz, 1998, s. 69).

3.3.5. Sokakta Çalışan Çocuklar Açısından Sokakta Çalışmanın Anlamı

Çocuklar içerisinde buldukları yaş itibarıyla, düşüncelerini ifade ederlerken doğrudan anlatma yolunu tercih ettikleri söylenebilir. Katılımcıların ifadelerine

bakıldığında, çocukların ailenin ekonomik problemlerinden dolayı çalışmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Çocukların ifadelerinde “Sokakta çalışmazsam ailem aç kalır” ibaresinin geçmesi bu durumu açığa kavuşturmuştur. Öreneğin K.E.’ye göre;

“Ben çalışmak zorundayım, başka seçeneğim yok, ailemin ekonomik sıkıntısı büyük, babam düzenli çalışmıyor, annem ev hanımını iki de kardeşim var, eve ekmek lazım, ben ailemin ekonomik sıkıntı içinde olduğunu anlayabiliyorum, karnımız doymadan başka bir şey düşenemeyiz, şu anda benim kazandığım para ailemizi bir arada tutuyor, para yetmeyince annem ve babam tartışıyorlar.”

Katılımcıların verdiği başka ifadeler için sık rastlanan bir ifade de, “Sokakta çalışmak zorunda bırakılmazsam hiç çalışmak istemem” diyenler vardır. Ayrıca zengin çocukları çalışmadığı gerekçesiyle onlardan nefret ettiklerini belirtmiş olanlar da vardır.

Yoksul olan çocuklar, kendilerine göre daha iyi şartlarda yaşayan çocukların yaşamlarına özendikleri ve kendilerinin de aynı yaşam tarzına neden sahip olamadıklarını sorgulamaktadır. Bu sorgulama bazen, iyi bir yaşama sahip olan bireylere yönelik bir tepkiye bile dönüşebilmektedir. Çocuklukta ortaya çıkan yoksulluk eksenli yoksunluklar çocuklarda; bazı kıskançlıklılara, saldırgan eğilimlere ve başkalarına zarar vermeye bile dönüşebilmektedir. “Zengin çocukları sokakta çalışmadığı için onlardan nefret ediyorum” ifadesi bu çerçevede değerlendirilebilir. Bir anlamda, yoksulluk içerisinde yaşayan çocuklar, yaşadıkları yoksunluklar nedeniyle toplumun diğer kesimlerini öteki sayma veya kendilerini onlardan ayrı tutma eğilim sergiledikleri söylenebilir. Çocuklukta gelişen bu düşünce, yetişkinlik döneminde de devam ederek toplumsal bütünleşme önünde engeller oluşturabilir. Çünkü, çocuklukta gelişen olumsuz tutumlar sonucu gelişen sosyalleşme sürecinin problemlili olması, yetişkinlik dönemindeki yaşamları derinden etkileyebilmektedir. Toplumsal entegrasyonu engelleyici tutum, düşünceler sosyalleşme süreciyle oluşmaktadır. Araştırma alanında görüştüğüm suç işlemiş ve suça itilmiş bazı çocukların, kendilerinin dışlanmış olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Benzer bir biçimde ekonomik durumu iyi olanların kendilerini önemsemediklerini, acılara duyarsız kaldıklarını beyan etmişlerdir. Aşağıda bazı çocuklara sorulan zengin çocuklarından neden nefret ettiklerine ilişkin soruya verdikleri yanıtlar yer almaktadır.

Bu soruya verilen cevaplar, çocukların değerlendirmelerindeki çarpıcılığı ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili katılımcılardan A.L.’nin görüşü Şu Şekildedir:

“Benim gibi çalıŐmayan zengin çocuklarından nefret etmemin nedeni; babalarının onlara telefon alması, arabalarının olması, okulda, ‘biz yaz tatilinde pek çok kenti ve yeri gezdik’ demelerinden dolaydır. Ayrıca onların her istekleri aileleri tarafından karşılanırken, neden ailem benim hiçbir isteğimi karşılayamıyor? İşte bunun için onlardan nefret ediyorum.”

Sokakta alıŐan çocuklar, zenginlerin, “kendilerine insan” gibi davranmamalarından ve parayı “köpek gibi” önlerine atmalarından Őikayet etmektedir. Zengin-yoksul iliŐkisinin tahayyüldeki biçimleri kurulan ilişkiye dair ipuçları veriyor. Yoksul-zengin ilişkisi özdeŐleŐtirilen metaforik dil sayesinde “tiksin” olarak kurulmasını içerir (Erdoğan, 2002, s. 44). Sokakta alıŐan çocukların, çalışarak yoksul ailelerinin bütçelerine katkıda bulunmayı bir gurur kaynağı olarak görmeleri, yoksulun yaptığı marjinal olsa da merkezi konuma getirip büyülenmenin nesnesi olur. Aynı Şekilde zengin tarafından da iğrenmenin nesnesi olabilmektedir (Erdoğan, 2002, s. 45). Sokakta alıŐan çocuğun, kendisi gibi sokakta çalıŐmayan veya parası olan, tatile gitme imkanı olan, bisiklet, giysi ve temiz elbiselere sahip olan zengin çocuklarına karşı duydukları nefreti ve zengin çocuklarının da sokakta çalışan çocuğun sattıklarını pis ve kirli addetmesi, okulda onunla arkadaşlık etmemesi gibi durumlar “tiksin”(toplumsal-sınıfsal kurgunun bir iğrenme-aşağılama ilişkisi çerçevesinde gelişmesi) kavramı ile açıklanabilir.

Sokakta alıŐan çocuklar dezavantajlı ailelerden geldikleri için ebeveynleri arasındaki çatışmaları olumsuz biçimde algılamaları daha yüksek seviyede olabilir. Böylelikle sokakta çalışan çocuklar, kendilerinin çalışma hayatına atılmalarıyla bu sorunun çözüleceği kanaati doğmaktadır (Sağır ve Aral, 2000, s. 557).

3.3.6. Çocukların Sorunları Konusundaki Görüşleri

Yavuzer’e göre, farklı gruplara uygun biçimde davranan, ilişki kuran, toplumca kabul gören tutum, tavır geliştiren, toplumsal yaşama katılan kişi sosyal açıdan uyumludur. Toplumsal ortamda aldığı rol ve iliŐkiden kişi yeterince doyum sağladığında mutlu olur. Aile içerisindeki olumsuz engellemeler, yetersiz ve zayıf

güdülenme ve modellemeler çocukların sosyal açıdan bağımsız tipte olmalarına rağmen, iyi bir sosyal uyum göstermelerini engeller. Böylece iyi bir sosyal uyumu sağlayamayan kişi ya asosyal ya da anti-sosyal olabilmektedir. A-sosyal kişi iyi bir toplumsallaşmadan yoksun, toplumun kendisinden beklentilerinden habersiz bir bilince sahip olur. Anti -sosyal kişi ise, toplumun ve toplumu meydana getiren kişi ve grupların kendisinden istediklerini bilir, ama bunları kasten yerine getirmez, karşı çıkar. Gerekliğinde boyun eğmeyen, zarar veren ve kendi arzularına öncelik veren kişidir (Yavuzer, 2001, s. 24-26).

Çocukların uygun bir öğrenme, deneyim ve davranışlarına sahip olmamaları, onların uyumsuz bireyler olup, toplumsal yaşamda kendilerine ve topluma zarar vermeye başlamalarına yol açabilir. Bu durum çocukların, topluma ve sosyal yaşayışa karşı tavırlarının biçimlenmesinde, aile içerisindeki ilk öğrenme ve deneyimleri önemli kılmaktadır. Sokakta çalışan çocukların uzun bir süre ve günün büyük bir kısmını çalışarak sokakta geçirmeleri, ailedeki sosyal uyumu ve deneyimi öğrenmelerini engellemektedir. Çocukların sokakta çalışmak yerine, sosyal yaşamda etkin bir biçimde yer almaları gerekir. Bu sebeple sokakta çalışan çocukların özel konumundan dolayı aile ve okulla olan ilişkileri önem kazanmaktadır. Çünkü eğer ebeveynler, evde kendilerini özdeşleştirecekleri uygun modelleri çocuklara sunamazlarsa, çocuklar bu modelleri dışarıda ararlar. Sokakta çalışan çocukların dışarıda arayacakları model kişi ise daha çok toplumun alt-kültür grupları içerisinde yer alan çocuklardır. Bu çocuklar da, çocukların sosyal uyumlarını ciddi bir biçimde olumsuz etkileyeceği ortadadır.

Tablo 19. Sokakta Çalışan Çocukların Karşılaştıkları Sıkıntı Ve Sorunları

	Sayı	%
Kimseye anlatmam	21	%42
Gruptaki arkadaşlarıma anlatırım	17	%34
Aileme anlatırım	8	%16
Diğer	4	%8
Toplam	50	%100

Tablodaki verilere bakıldığında, çocukların yarısına yakın bir kısmı (% 42) karşılaştığı sorun ve sıkıntıları kimseye paylaşmamaktadır. İnsanoğlunun hayatında

önemli ve kuşatıcı, sırların, sorunların, dertlerin paylaşarak soğurulduğu güvenli bir kurum olan aile kurumu, çocukların hayatında belki yaşça biraz küçük olmalarından kaynaklanan bağımlılıklarının da etkisiyle daha önemli bir konuma sahiptir. Ancak çalışan çocukların sadece %16'sının sorun ve sıkıntılarını aileleriyle paylaştıkları görülmektedir. Çocukların %34'ünün ise, sorun ve sıkıntılarını paylaşmak için arkadaş grubunu tercih ettikleri görülmektedir. Bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, çocuklar ya sorunlarını kimseyle paylaşmama eğilimi sergilemekte, ya da sorunlarını anlatmaya karar verdiği zaman da en çok ailelerini tercih etmek yerine arkadaşlarını tercih ettikleri görülmektedir.

Toplumun ve bir grubun üyesi olarak birey, biyo-kültürel ve sosyal bir varlıktır. Birey doğuştan getirdiği gizil güçlerle ve toplumdaki gelen etkilerin bir sentezinin sonucunda çevresine uyumu sağlamaktadır. Öğrenme, katılma ve alıştırma toplumsallaşmanın temel belirleyicileridir. İnsanoğlunun en büyük başarısı, sağlam ve dengeli toplumsallaşma sürecinde günlük davranış gelişiminin yeni deneyimler ve yaşantılarla kazanmasıdır. Böylece hiçbir çocuk doğuştan sosyal veya anti-sosyal olarak dünyaya gelmez. Çocukta beraber olma güdüsü, yaşamın ilk yıllarından başlayarak gelişir.

Çocuğun topluma ve sosyal yaşantılara karşı tavırlarının biçimlenme veya başkalarıyla nasıl geçineceği hususu büyük ölçüde yaşamının ilk yıllarındaki öğrenme deneyimlerine bağlı olarak gelişmektedir. Bu deneyimler çocuklara, aile ve okul gibi iki temel kurumdaki yetişkin ve öğretmenlerin rehberliğinde verilen imkanlar ve bu imkanları değerlendirmesi için gereken motivasyona bağlıdır. Charlotte Bühler toplumsallaşmayı, bireyin öğrenme sürecine ve doğal yapısından kaynaklanan kalıtımsal kökenli davranış eğilimlerine bağlar. Bühler, üç farklı sosyal tipten bahseder. Bunlar sosyal açıdan kör tip, sosyal açıdan bağımlı tip ve sosyal açıdan bağımsız tiptir. Bizim için önemli olan çocuk grubu; diğerlerini dikkate almadan, sadece kendileriyle ilgilenen kör tip diye ifadelendirilen ve gruba ve öteki çocukların faaliyet ve etkinliklerinden açık bir biçimde etkilenen sosyal açıdan bağımlı olan gruptur. Bu grup, diğer çocukları dikkate almadan, sadece kendileriyle ilgilenirler (Yavuzer, 2001, s. 21-24).

Uluslararası Çalışma Örgütü bir raporda, 5,7 milyondan fazla çocuğun Dünyada zorla çalıştırma ve kölelik yapıyorlar. Çocukların %73'ü bu raporda alıntılanmıştır

Dünya işçisi şu anda zorla çalıştırma, uyuşturucu kaçakçılığı ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi en kötü çalışma koşullarındadır. Mallar, cinsel istismar ve riskli faaliyetler. UNICEF İcra Direktörü Carol Bramm, "Bu tehlikeli olayı ele almak için" dedi. Dünyada, hükümetlerden güçlü liderlik görmemiz gerekiyor. Adli tıp incelemelerine göre sokak çocuklarının çoğu tecavüze uğradı ve kaçmaya zorlandı. Her şeyi verdiler. Sosyal psikolog Dr. Farjad, "Sokak çocuklarına ilişkin istatistikler gerçekçi değil ve Tahran'ın farklı bölgelerinde 20.000'den fazla çalışan çocuk var ve bunların 150'si her gün ölüyor" diyor. İhtiyacı olan çocukları desteklemek için şemsiyeli rant çeteleri, onları cezbeder ve ahlaksız ve yasadışı işlere girer.

Sokak çocukları sabah 7,6'dan akşam 9'a kadar çalışıyor. Çünkü Anne baba ve mal sahiplerinin önceden belirlenmiş bir günlük satış miktarı vardır ve bu yoksun küçük melekler günde 12 saat çalışarak bu yeterli sayıya ulaşmaya çalışırlar. Sonuç olarak, mallarını müşterilere satmakta ısrar etmek zorundalar. Çocuk işçiliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere tüm dünyada yaygın bir sorundur. Bu bağlamda, çocuklar asgari bir gelir karşılığında uzun saatler boyunca ağır çalışma şeklinde ağır sömürüye maruz kalmakta ve çalışma koşulları elverişsiz olup zihinsel ve bedensel gelişimlerini engellemektedir. Hindistan en yüksek çocuk işçi oranına sahiptir; Çünkü bu ülkede 82 milyon çocuk okula gitmiyor ve çocukların çok az bir kısmı kaliteli eğitim almaktadır.

3.3.7. Çalışma Nedenleri

Derrien'de çocukların çalışmasını/çalıştırılmasını azgelişmişliğin ortaya çıkardığı yoksulluğun bir sonucu olduğunu belirtir. Çocukların % 98'inin gelişmekte olan ülkelerde kendi geçimlerini ve ailelerinin geçimini sağlamak için çalıştıkları belirtilmektedir. Çocukların çalışması, genel ve mesleki eğitimde, gelir dağılımında, beslenmede, sağlıkta azgelişmişliğin sürmesine katkıda bulunarak, ekonomik azgelişmişliği ve yoksulluğu beslemektedir. Bu sebeple çocukların çalışması/çalıştırılması, çocukların ve ailelerin cezalandırılmasını öngören yönetmeliklerle önlenmez. Çocukların çalışma hayatına girmeleri, azgelişmişlik ve yoksulluk arasındaki kısır döngünün bir sonucudur (bkz. Derrien, 1994, s. 91–101).

Çocukların erken yaşta çalışma yaşamına katılması ile yoksulluk, sosyo - ekonomik politikaların getirdiği baskıların yanı sıra ailelerin destek sisteminin ortadan kalkması ile yakından ilişkilidir (Altuntaş, 2003, s. 14). Elde edilen verilerde; çalışan

çocukların bakış açısıyla sokakta çalışma nedenleri görülmektedir. Katılımcılardan toplanan bilgiler incelendiğinde, İstanbul'da sokakta çalışan çocuklar içerisinde çalışmalarının nedeni olarak doğrudan yoksulluğu belirtenlerin sayısı dikkate değer büyüklüktedir. Babanın işsiz/hasta/ölmüş olması, evin geçimini sağlayacak kimsenin olmaması, aile bütçesine katkıda bulunmak, okul ihtiyaçlarını karşılamak, ebeveynlerimin zorlaması, çalışan arkadaş ve yakınların etkisi, hayat deneyimi kazanmak ve meslek edinmekle ve diğer seçeneğinde belirtilen babanın terk etmesi, cezaevinde olması, yaşlı olması, kendi ihtiyaçlarını karşılamak seçeneklerinin de yoksulluk olgusunun sonuçlarının zorlamasıyla meydana geldiğini söyleyebiliriz. Çocukların bir kısmı da yoksulluk dışında başka nedenler belirtmişlerdir. Örneğin sokağın çekiciliğinden dolayı sokağa alıştıklarını ve sokakta arkadaş gruplarıyla beraber olmayı arzulayanlar olmuştur. Katılımcılardan toplanan verilerde görüldüğü gibi, çocukların çalışması/çalıştırılması olgusu yoksullukla ilintili bir gerçekliktir. Böylece kentsel alanlarda yoksul ailenin çocuğu olmak, erken yaşta çalışma yaşamına katılmayı zorunlu hale getirir. Çalışmaya başlayan çocuğun okula devam etmesi, okula devam ediyorsa da derslerinde başarılı olması oldukça güç görünmektedir.

Çocuğun eğitim imkanlarından diğer akranları gibi yeterince faydalanamaması, ileride yetişkin bir birey olduğunda da, kalifiye bir çalışan olarak yaşamını devam ettiremeyeceği anlamına gelir. Bu ailenin, yeni bireylerinin de eğitim olanaklarından yeterince faydalanamaması yoksul ve eğitimsiz ailelerin çocuklarının niteliksiz işlerde çalışması/çalıştırılmasını gerektirmekte bu da yoksulluğun bir kısır döngüleşme sonucu olarak ortaya çıkan fenomen olduğunu göstermektedir. Bu saptama, sokaktaki çocuk işçiliği ile mücadele etmenin yolunun, yoksullukla mücadele etmekten geçtiğini ortaya koymaktadır. Sokakta çalışan çocukların çoğu, kente yeni yerleşen kır kökenli birinci kuşak göçmen ailelerin çocukları veya kentte uzun süre yaşamasına rağmen yaşadıkları olumsuzluklar nedeniyle düzenli bir iş edinememiş ailelerin çocuklarıdır. Aileler çoğu zaman bu çocukların kazandıkları paraya acil ihtiyaç duymaktadırlar. Sokakta çalışan çocuklar arasında, hayat deneyimi kazanmak veya salt para kazanmak amacıyla çalışanlar olmasına rağmen en yaygın çalışma sebebinin yoksulluk olduğu tartışma götürmez bir gerçekliktir.

Aslında dünyanın her yerinde sokakta çalışan çocuklar ve işçi kategorisi vardır. Öyle ki sadece gelişmiş toplumlarda değil, gelişmekte olan toplumlarda da farklı

şekillerde gözlenmektedir. Fakat boyutlarının Türkiye toplumu kadar geniş olmayabileceğini de söylemek gerekir. Çünkü Türkiye koşulları bazı ülkelere yakınlıktan dolayı değişiklik göstermektedir. Bölgede yaşanan savaşlar ve siyasi krizler nedeniyle ortaya çıkan sorunlar durumu daha da belirginleştirmiştir.

Gerçekleşen herhangi bir politikanın çocukların hayatlarını ne kadar etkileyebileceğini, yapılacak politikaların reform edilmesi ve çocukların çıkarlarının dikkate alınması gerektiğini görmek mümkündür. Sonuç olarak birçok ülkede bu var ve uluslararası deneyimler kullanabilmelidir, ancak her durumda ekonomik yapılar reform edilmediği için beklenilmez ve minimum ekonomik refahı tanımlamalı ve politika yapıcılardan minimum ekonomik refahı sağlamalarını istenmelidir.

SONUÇ

Bütün toplumlarda özellikle de gelişmekte olan toplumlarda çalışan çocuklar problemi öncelikli toplumsal sorunlardan birini teşkil etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunun özelliği olduğu gibi Türkiye’de de başta görelili yoksulluk ve gelir dağılımındaki adaletsizlik başta olmak üzere, g ve g ile birlikte oluşan işsizlik, hızlı nüfus artışı vb. sebepler özellikle sosyoekonomik açıdan alt sınıflarda yer alan ailelerin yaşam şartlarını güçleştirmektedir. Dolayısıyla ocukların aile gelirlerine, geçimlerine katkıda bulunmak hedefiyle çok erken yaşlarda çalışma hayatına girmelerine neden olmaktadır. Hâlbuki ocukların ekonomik hedeflere yönelik çalışması veya çalıştırılması, kısa ve uzun vadelerde çok büyük sıkıntılar doğurmaktadır.

Sokak ortamında çalışmanın çocukların sadece bedensel değil belki ruhsal ve zihinsel gelişimleri açısından olumsuz neticeler meydana getirdiği tartışılmaz bir gerçekliktir. Ayrıca ocuğun eğitim olanaklarından yeterli derecede yararlanamaması, çocuğun sokakta karşılaştığı/karşılaşacağı her türlü ihmal, istismar, şiddet, suç işleme, suça itilme veya suç davranışlarını model alma, madde kullanma alışkanlığına yönelme veya bu maddeleri satan/kullanan çocuklarla aynı ortamda bulunma söz konusu olumsuzlukların başta gelenlerine birer örnektir. Ayrıca sokaklarda sapkın gruplara (oğunlukla yankesicilik ve kapkaç, hırsızlık türleri suçlarını işleyen gruplar) katılma ihtimali veya bu gruplar tarafından mağduriyete uğrama, polis ve zabıtaıyla karşılaşma türünden tehlike ve risklere maruz kalmak gibi davranışlar dikkate değerdir. Aynı şekilde sokakta çalışan çocuklar çalıştıkları süre boyunca okul ve aile gibi kurumsal ve resmi himayeden yoksun büyümek durumunda kalmaktadırlar.

alışan ocukların özellikle sokak ortamında çalışan çocukların maruz kaldıkları tehlikeler hemen ilk bakışta ve basit bir iki gözlem neticesinde keşfedilecek bir olgusal süreç değildir. Sokakta alışan ve yaşayan çocuklar fiziki görünürlük bakımından çok belirgin olarak gözler önünde olmalarına karşın, yaşadıkları problemler ve olumsuzluklar yönünde toplumun bu çocukları iyi tanıdığı veya bildiğini söylemek pek mümkün değildir. Zikredilen bütün olumsuz sebepler, gelişim açısından normal çocukluk gelişim sürecine aykırılık göstermektedir.

Sokakta yapılan işler neticesinde vuku bulan olumsuzlukları dahi bir kenara bırakırsak; gerçekleşen işin tekdüzeliği, oyun oynamaya engel olması, işin yapısından kaynaklanan sürekli ayakta bekleme, yapılan işin yetenek ve uzmanlık kazandırıcı olmaması bile sokakta gerçekleşen çocuk faaliyetlerinin, iş veya olumlu sosyalleştirici olma niteliğini ortadan kaldırdığı söyleyebilir. Sokakta çalışmanın bu yaklaşım doğrultusunda, çocuğun çalışmasından daha ziyade çocuk işçiliğinin kötü ve riskli bir biçimi olarak tanımlanmaktadır. Çünkü çocuğun çalışma sonucu maruz kaldığı olumsuzluklar, sahip olduğu kazanımlarını ortadan kaldırmaktadır. Söz konusu bu durum çalışmamızın veriler kısmında açık ve seçik ortaya konulmuştur. Böylelikle nedeni ne olursa olsun çocukların sokakta çalışması/çalıştırılmaları; onların fizyolojik, zihinsel ve ruhsal gelişimlerini olumsuz etkilediği için çocuklar tarafından bir ihmal ve istismar olduğuna yönelik varsayım doğrulanmıştır.

Çalışma sonuçları çalışan çocukların ciddi bir kısmının eğitime devam etmediğini tespit etmiştir. Çalışma ve eğitim sürecini bir arada götürmek güç olduğu nedeniyle çocukların aksayan eğitimleri ve bunun neticesinde meydana gelen başarısızlıkları sebebiyle eğitimden kopuş ve uzaklaşma sürecine girdikleri tespit edilmiştir. Hâlbuki çocukların sokakta çalışmaktan kurtulması ve daha iyi bir gelecek kurabilmesi için eğitim en büyük alternatiftir. Nitekim eğitim sürecini sona erdirmeyen çocuğun hayatının geriye kalan bölümünde sosyal kısır döngüden çıkarak kendini geliştirme fırsatı çok düşük olacağı sebebiyle, yoksulluk daima hem çocuklar hem de toplum için varlığını devam ettirecektir.

Araştırmada elden edilen veriler sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğunun aile bireylerinin büyük oranda işçi olduğu yönündedir. Buradan çıkacak sonuç sokakta çalışan çocukların babaları veya diğer aile bireyleri yüksek gelir sağlama olasılığı düşük olan iş ve mesleklerde çalışmaktadırlar. Bu durum sokakta çalışan çocukların ailelerinin düşük gelir düzeyinde olduğunu, dolayısıyla çalışmanın çocuklar için ekonomik bir yükümlülük haline geldiğini ortaya koymaktadır.

Mevcut araştırmanın önemli bulgularından biri ise çocukların çalışma nedenleridir. Araştırma kapsamında görüşülen sokakta çalışan çocukların büyük bir kısmı ailenin ekonomik kazancına katkıda bulunmak hedefiyle ve ekonomik sebeplerle çalıştığını belirtmiştir. Bu doğrultuda çalışma sonuçları değerlendirildiğinde, çocukların sokakta çalışmasının temel nedenini ailenin sahip

olduğu gelir düzeyinin oluşturduğu görülmektedir. Yoksul ve gelir düzeyi düşük olan bir ailede doğmak, çocuklar açısından birçok imkândan mahrum bırakılmasının yanı sıra, okula gitmek yerine daha erken yaşta çalışmaya başlamak anlamına da gelmektedir. Çocuklar okula devam edemediklerinde; bağımlılık içeren maddelere yönelme ve alışma, suça yönelme, kolay yoldan para kazanma, aşağılanma, dışlanma ve şiddet gibi tehlikelerle de karşı karşıya kalmaktadırlar.

Türkiye’de, geçmişten günümüze uzun bir süre özellikle de okulların kapanmasıyla birlikte yaz tatillerinde veya okul saatlerinden arta kalan zamanlarda çocukların sokak ortamında basit birtakım işleri yapmaktadırlar. Ekonomik hayatı tanıma, kötü arkadaş edinmeme, paranın kıymetini öğrenme gibi sosyalleştirici özelliği öne sürülerek hoş görülmüş ve çoğu zaman da övülen bir faaliyet olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla ebeveynler çocuklarının sokakta çalışmalarının önünü açmış ve toplumun geneli tarafından da bu çalışma türü övgü almıştır. Geride bırakılan bu yıllarda, sokakta çalışma faaliyetlerine dâhil olma çocuklar için geçici bir uğraş mahiyetindeydi. Geline nokta ise çocukların büyük çoğunluğu için yapılan sokak işleri geçici bir uğraş olmaktan çıkmış asıl iş haline dönüşmüştür.

Çocuklar sosyalizasyon süreçlerinde kendilerine örnek alınabilecek iyi rol modellerini sokakta görmemeleri de sorun yaratmaktadır. Çünkü sokak ortamında seçilen rol modelleri çoğu zaman sosyal değerleri benimsememiş olup, kültür kategorilerinden alt-kültür gruplarına mensup olmaları da ileri zamanlarda sadece çocuklar için değil, toplum için de problemlerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Çocukların, sokak atmosferinin değer ve kurallarını benimsemelerinin önüne geçilmemesi durumunda, sokakta kazandıkları toplumsallaşma değerleriyle kazanılan kimlikleri sokaktaki yasadışı ve suç yapılanmalarının içerisinde yer alma olasılıkları arttıracığı söyleyebilir. Aslında Türkiye’nin sokakları eskiden bu denli alt-kültür değerlerinin egemen olduğu ve çocuklar için tehlike arz eden mekânlar olmamıştı. Bu da günümüzde artık hem nüfus artışı hem de daha farklı kesim ve kültür üyelerinin bir arada yaşadığı için sokaklar artık güvenli alanlar olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla çocukların sadece sokak ortamında çalışması değil, belki uzun bir müddet sokağı dinlenme ve oyun alanı olarak değerlendirmesi de, farklı risklere açık olması bakımından tehlikeli bir duruma dönüşmüştür.

Bu araştırmada sokak ortamında çalışan çocuklar sorunu; aile, yapılan iş, okul, arkadaş çevresi; fiziksel, duygusal ve cinsel şiddetle karşı karşıya kalma; çalışma şartlarından kaynaklanan tehlike ve riskler, suç potansiyeli, madde bağımlısı ve sokakta yaşayan ocuk olmaya aday olma durumu; gelirleri ve kazançlarını değerlendirme şekilleri; sokak ortamında yaptıkları işi nasıl değerlendirdikleri, sokakta yaptıkları faaliyet turleri, geleceğe dair beklentileri gibisinden çok geniş boyutlu bir bakış açısıyla meseleyi ele almıştır.

Araştırmanın diğer önemli bulgularından birini de çocukların sokakta çalışma sebepleri teşkil etmektedir. Çalışmaya katılan ve sokakta çalışan çocukların büyük çoğunluğu ailenin ekonomik durumuna katkı sağlamak hedefiyle ve ekonomik sebepler yüzünden çalıştığını belirtmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde, çocukların sokakta çalışmasının temel sebebini, çocuklar mensup olduğu ailenin sahip olduğu gelir düzeyinin oluşturduğu görülmektedir. Yoksul bir ailenin yesi olarak dünyaya göz açmak, çocuklar için birçok imkândan mahrum olmanın yanı sıra, sağlıklı bir süreçten geçmek ve okul hayatı yerine erken yaşlarda çalışmaya başlamak anlamını da taşımaktadır.

Ayrıca çalışmaya dâhil edilen çocukların çalışma süreleri de oldukça uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Sokak ortamında çalışan çocukların büyük çoğunluğu hafta boyunca 5 ile 7 gün arasında, gün içinde ise 12-15 saat arasında çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti alışma yasalarına göre yetişkinlerin bile uzun saatlerce çalışmasına müsaade edilmezken ve standart çalışma saatleri haricinde mutlak surette dinlenmeye ihtiyaçları olduğu belirtilirken, çocukların dinlenmeden, eğlenmeden ve çocukluğunu yaşayamadan çalışmasının son derece olumsuz sonuçları vardır. Çocukların uzun saatler çalışmalarına rağmen elde ettikleri kazanç da oldukça düşüktür. Bu ocukların büyük bir çoğunluğunun günlük geliri, bir günlük net asgari ücretten daha düşüktür. Çocukların düşük ücretlerle çalışması, hem işverenlere ocuk çalışanları daha cazip hale getirmekte, hem de emek piyasalarının ücret politikasını olumsuz olarak etkilemektedir.

Genellikle tüm bu sonuçlar değerlendirilince ocuk çalışmasının arka planında tek bir sebebin olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak konu ile ilgili gerçekleştirilen başka çalışmalarda da olduğu gibi, bu çalışmada da çocukların temelde ekonomik

sebeplerden dolayı çalışıkları görülmektedir. Bu yüzden, çocuk çalışması olgusunun önüne geçilmesi ya da azaltılması için,

1. Yoksulluk ve gelir dağılımı alanlarında yaşanan adaletsizliğe çözüm yolları getirilmesi,
2. İşsizliği azaltarak istihdamın artırılması yönünde politika geliştirmek,
3. Eğitim kalitesinin iyileştirilmesi ve yükseltilmesi,
4. Ailelerin konu ile alakalı bilinçlendirilmesi ve eğitim düzeylerinin artırılması,
5. çözüm odaklı etkin bir mevzuat sisteminin düzenlenmesi gerekmektedir.

Sokak ortamında çalışan çocukların sorunlarını bir bütün olarak değerlendirilmesi ve bu sorunlara karşı isabetli politikalar oluşturulması hem çocukların hem de toplumun geleceği bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

Çalışmada görüldüğü gibi çocukların toplumda çalışmasının kendilerine göre nedenleri var ve sayıları artmaktadır. Bu nedenler arasında şunlar sayılabilir; Toplumda yetişkinler için uygun işlerin olmaması, ailede çok sayıda çocuğun olması ve ebeveynlerin üyelere bakamaması, tarım gibi işlerde ödenen ücret miktarı, hasat edilen mahsulün miktarına bağlıdır. Bu nedenle ailelerin çocuklarını bu işe dâhil etmeleri ve daha fazla ürün toplamaları teşvik edilmektedir, İşletme sahipleri çocuklara daha az para ödemektedir. Çünkü çocukların haklarını arama ve tazminat arama olasılıkları daha düşüktür. Bu, işverenleri çocukları kendi avantajları için daha fazla kullanmaya teşvik eder.

Çalışan çocuklarla ilgili yaralanmalar yaşandığı da bu çalışmanın tespitlerinden birini oluşturmaktadır. Bu çocuklar, kısa ve uzun vadeli haklarından mahrum bırakılmakta ve pek çok zarara uğramakta olup, bunların başında eğitim hakkından mahrum bırakılmaları ve tekrar tekrar şiddete maruz kalmaları gelmektedir. Çocuk işçiliği, nesiller arası yoksulluk döngülerini pekiştirmekte, böylece ulusal ekonomiyi zayıflatmakta ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşamamaktadır. Çocuk işçiliğinin ekonomik ve kültürel yoksulluk, göç, yeterli iş olanaklarından yoksunluk gibi etkenlerle birleşmesi, bunlarla ilişkili zararları artırmakta, topluma ve bireylere ağır maliyetler yüklemektedir.

Sokakta çalışan çocukların ilgili sorunlarını önlenmek için birtakım adımların atılması şarttır. Her toplumda bir dereceye kadar yoksulluk olduğu ve çocuk işçiliği sorununun kaçınılmaz olduğu doğrudur. Ancak doğru bir planlama ile topluluklar bu çocukların sayısını azaltabilir ve bunlarla ilişkili zararları önleyebilir. UNICEF, dünyada çalışan çocuklarla ilgili sorunları azaltmak için çalışan uluslararası kuruluşlardan biridir. Bu sorunu önlemek ve ortadan kaldırmak için çocuk hakları, eğitim, sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve eğitim desteği ile ilgili yasal reformlar önermektedir. Ayrıca çocuk işçiliği ile ilgili fikirlere yönelik kültürel reformlar, özel gereksinimli ailelere destek ve çocukları koruyucu yasaların oluşturulması bu sorunu önlemede etkili stratejiler arasında olabilir.

Çalışan çocuğu tanımak onlar için yaptığımız planlamalarda çok önemli, dünyadaki tüm deneyimler de öyle, peki bu çocuklar neden çalışıyor? Ve öncelikle aileleri belirlenmeli ve aile ile işbirliğine dayalı ve onlara sınırlı yardım ve eğitim ve maddi yardımda bulunulmalı, bu arada önlemler alınmalı, yardımcı bu vakaları takip etmeli ve aile mümkün olduğunda güçlendirme gerçekleşmelidir. Bu arada projemize güçlendirme adını veremeyiz, bu çocukları güçlendirme makinesine koyduğumuzu ve diğer taraftan güçlenmiş çıktıklarını düşündüğümüzde bu çocukları tanımak önemlidir ve her biri için plan yapmak önemlidir.

Uzun vadeli, orta vadeli ve kısa vadeli çözümler pratik olacaktır. Bu noktalara göre, araştırmaya dayalı olarak, düzeyde (makro, orta ve mikro) aşağıdaki çözümler sunulmaktadır:

1- Yoksulluğun azaltılması, refah ve sosyal adaletin sağlanması, yoksulluk nedeninin sokak çocukları olgusunun yaratılmasındaki etkin rolü nedeniyle sınıf ayrımcılığının azaltılması gibi makro düzeyde uzun vadeli çözümler.

2- Çocuklara yönelik olumsuz tutumları değiştirmek ve toplum kültürünü yeniden inşa etmek, toplumsal zararları, özellikle bağımlılık ve suçları azaltmak için başta ebeveynler olmak üzere halk eğitimine önem verilmesi, göçmen nüfusun artması dahil olmak üzere sosyal sorunların azaltılmasına vurgu yapılması vb.

3- Çocuklarla ilgili devlet ve sivil toplum kuruluşları düzeyinde orta vadeli, kısa vadeli çözümler

Devamındaki:

- Çalışan ve sokak çocukları ile ilgili olarak koruma yasaları geliştirin ve bazılarını gözden geçirin.

- İş hukuku, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme de dahil olmak üzere çocuklarla ilgili mevcut yasaların katı bir şekilde uygulanmasını denetlemek,

Çocuk ve Ergen Koruma Yasası

- Çalışan ve sokak çocuklarının uygun örgütlenmesi.

- Özel ihtiyaçlarını karşılamak için sokak çocuklarını ve türlerini yaşam tarzı açısından tanımlayın.

- Bu çocukların aileleri ile iletişim kurmak, mali, hukuki, eğitimsel, tıbbi, danışmanlık ve

Gerekli hizmetleri sağlayarak yardımcı olmak.

- Desteklemek için açık ve ücretsiz, amaçlı ve eğitim camiasının programı ile uygun destek merkezleri oluşturmak

Ve çocuklara gerekli ve gönüllü hizmetleri sağlamak.

- Uluslararası çalışma yasalarına uygun olarak sokakta ve diğer yerlerde çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin önlenmesi ve

İran iş hukuku, sokakta uzun çalışma saatleri, her türlü çocuk istismarı, çöp toplama gibi işler çocuk işçiliği yasalarının kurallarıdır. Bu önlemleri alarak çalışan ve sokak çocukları olgusunu azaltmak için etkili adımlar atabileceğimiz umuduyla.

ÖNERİLER

UNICEF, dünya çapında 250 milyon çocuğun çalışmaya zorlandığını ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün dünyadaki tüm yoksul hanelerin gelirinin yüzde 34 ile 47'sinin çocuk işçiliğine bağlı olduğunu bildirdiğini tahmin etmektedir. Buda şu anlama gelmektedir; politikamız tamamlayıcı korumacı politikalar düşünmeden çocuk işçiliğini ortadan kaldırmaksa, geçimini sağlayanlar yoksulluğun büyük bir bölümünü fiilen ortadan kaldırmıştır ve çocuk işçiliği olgusunun çok yönlü bir olgu olduğunu belirtmeliyiz. Bu nedenle, sorumlu kurumların faaliyetlerine ek olarak, ailelerin kendileri düzeyinde farkındalık oluşturulmalıdır. Çünkü araştırma bulgularına göre çalışan çocukların büyük kısmının aileleri bu durumu desteklemektedirler. Ağırlıklı olarak ekonomik bakış açısı nedeniyle, Dünya Bankası, yoksulluğu azaltmak ve ailenin ekonomik temellerini güçlendirmek için çocuk işçiliği sorununu ele almaktadır. Dünya Bankası da bu fenomenle mücadele etmek için hükümetlere kolaylıklar ve krediler sağlamak için önemli adımlar atmalıdır. Ancak Uluslararası Çalışma Örgütü, temel olarak küresel deneyim ve bilginin kullanımına odaklanır ve örneğin zorunlu eğitim yıllarının artırılmasını tavsiye etmektedir.

Başka yerlerde, çocuk işçiliği için kurumlar ve şirketlerle ilgili bir para cezası ve ödül sistemi olması gerektiğini söylüyor. Uluslararası Çalışma Örgütü de çocuk işçiliği olgusuyla mücadele için hükümette merkezi bir organ veya birimin kurulması ve tüm organların bu organ altında çalışması gerektiğine inanmaktadır.

Bu sorunu çözenin temel çözümlerinden biri okulu bırakan çocuklara eğitim olanakları yaratmaktır ancak eğitim sistemi maalesef kar amacı gütmeyen eğitime geçen bir ülke için bu pek çok sorunla doludur. Ancak zorunlu ilköğretim çocuk işçiliğine bağımlı ailelerin refahını tehlikeye atacağı için dikkatle yapılmalıdır. Yapılabilecek bir diğer şey de okul terkini okula gönderen ailelere sübvansiyon yapmaktır. Öte yandan, okulu bırakma sorunu yaşayan bölgelerdeki okullara daha fazla kaynak ayrılmalıdır.

Tahminler, çalışan ve sokak çocuklarının yaklaşık %80'inin aileleri olduğunu ve ailede bir yasal vasi olduğu için politika, çocukları ve aileleri en azından sokakta geçirdikleri saatleri azaltabilmek için eğitmek ve yönlendirmek olacaktır. Refah Teşkilatı, Altıncı Kalkınma Planı'nın hedeflerinden yola çıkarak sivil toplum

kuruluşlarıyla iş birliği yaparak çalışan ve sokak çocuklarına destek için bir belge hazırladı ancak yürütme organına ne kadar sürede ulaşacağı belli değil. Bunun nedeni, çalışan çocuklar konusunda farklı kurumların müdahil olmasıdır.

Sokak çocuklarının durumunu iyileştirmek için önerilen çözümler arasında eğitim programları, zarar ve risk azaltma programları, aile tedavi programları, hastalık önleme, AIDS ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar yer almaktadır. İşsiz ve tutukluların ailelerine danışmanlık, yardım ve destek hizmetlerinin verilmesi sokak eylemlerini önlemede etkili olabilir. Bölgemizde ve ülkemizde cinsel yolla bulaşan hastalık riski göz önüne alındığında ve bu çocuklarda cinsel yolla bulaşan hastalıkların ve yüksek riskli cinsel davranışların yaygın olduğu göz önüne alındığında, bunlara özel dikkat gösterilmesi ve bu çocukların hastalığın daha fazla yayılmasını önlemek için bu çocukların tedavi edilmesi yararlı olabilir.

Sokak ortamında çalışan çocukların durumunu iyileştirmek için kısa vadeli çözümler şunlardır: Sokak çocuklarını tanımlamak ve onlarla iletişim kurmak, sokak çocukları ve ailelerinin durumuna göre uygun barınak oluşturmak. Sokak çocuklarını desteklemek için gerekli yasaları geliştirmek, sokak çocuklarının korunmasından sorumlu kuruluşu belirlemek, sokak çocuk desteğine halkın katılımını kullanmak ve sistematik ve entegre bir sokak çocuğu bakımı ve koruma ağı oluşturmaktır.

Uzun vadeli çözümler ayrıca şunları içerir:

- İnsanların sokak ortamında çalışan çocuklarla uğraşma biçimleri alanında bir kültür yaratmak.

- Marjinalleştirilmiş alanlar üzerinde daha fazla kontrol uygulamak.

- Yoksul ve muhtaç ailelere refah ve sosyal yardım sağlamak.

-Sosyal faaliyetlerde sokak ortamında çalışan çocukların tanınması.

- Yaşam becerileri eğitimi.

- Bu çocuklar için sosyal kontrol programlarının geliştirilmesi.

- Küçük şehirlerde il başkentlerine göçü engelleyen ekonomik ve kültürel yatırımlar.

Sokak ortamında çalışan çocuklar olgusu, Türkiye dâhil birçok ülkede ciddi bir endişe haline gelen biyolojik, psikolojik ve sosyal bir sorundur. Türkiye’de toplumsal

gelişmelerin mevcut eğilimi, ailenin yapısındaki ve işleyişindeki değişiklikler ve önümüzdeki on yılda artan sosyal sorunlar ve zararlar göz önüne alındığında, bu olgunun gelecekte artan bir şekilde yayılması öngörülebilir. Çalışmalar, iş hukuku, Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi gibi çeşitli kanunların çocukları korumak ve çocuk istismarını önlemek için yeterli içeriğe sahip olduğunu göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (1999). *Radikal Sosyal Hizmet*, Prof.Dr. Sema Kut'a Armagan, Yayın No: 009, Ankara
- Adli Tıp Kurumu Başkanlığı, Erişim Adresi www.atk.gov.tr
- Ajai, A. O., Torimiro, D. O. (2004). *Perspectives on child abuse and labour: Global ethical ideals versus African cultural realities*. *Early Child Development and Care*, 174(2), 183–191
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara: MEB Yayınları.
- Akyüz, E. (2000). *Çocuk Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: MEB Yayınları.
- Akyüz, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Altan, Ö. Z. (2004). *Sosyal politika* (No. 790). Anadolu Üniversitesi.
- Altuntaş, B. (2003). *Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe, Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arnas, A. (2004). Sokakta Çalışan Çocukların Öz Kavram Düzeylerinin İncelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 11(1), 2-10.
- Atauz, S. (1994). *Ankara ve Sanlıurfa'da Sokak Çocukları* Ankara: UNİCEF Yayınları
- Atauz, S. (1998). Dünya kentlerinin yeni olgusu: Sokak çocukları. *Birikim Dergisi*. (116). S. 68-78.
- Atauz, S. (1998). Dünya kentlerinin yeni olgusu: Sokak çocukları. *Birikim Dergisi*, 116, 68-78.
- Avşar, Z., & Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2(1), 9-40.
- Basargan, N. Kümbül, B. (2001). *Çalışan Çocuk Sorununa Aileleri Açısından Bir Bakış: zmir li Örneği*. Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, DİE, Ankara.
- Bilgin, O. (2001). Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu ve Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Modeli. *Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, DİE*, Ankara.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27), 232-244.
- Boidin C. (1995). *Çocuk Çalıştırılması İle İlgili Politika Hazırlanması ve İş Denetimi Çalışma Yaşamında Çocuk Psiko-Sosyolojik Yaklaşım*, Çev. Bülent Piyal, Çalışma Yönetimi Bölümü, Ankara: ILO, ÇSGB Yayınları,

- Bulut, I. (1997). Psiko-Sosyal Gelişim Sorardan, *Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*, Ankara: TİSK
- Burkovik, H. Y. (2000). *Sokakta Yasayan ve Evden Kaçmış Çocukların WISC-R Test Sonuçlarının Değerlendirilmesi*. İstanbul: Adli Tıp Enstitüsü.
- ÇSGB. (1995). *ILO-IPEC Projesi: Çalışan Çocukların Korunması İçin Politika ve Eylem Programı Yöntem Önerisi (7 İşkolu Örneği)*. Ankara: ÇSGB Yayınları.
- Demir, F. (2012). Çalışma Hayatında Çocukların Korunması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 547-577.
- Derrien, J. M. (1994). *Çocuk Çalıştırılması İle İlgili Politikaların Hazırlanması ve İş Denetimi Eğitim Kılavuzu*. Çev. Haluk Başçıl ve Bülent Piyal. Ankara: ILO Çalışma Bürosu ve ÇSGB Çalışma Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Duman, N. (2001). 'Uçucu Madde Bağımlılığı Olan Çocuk ve Gençlere Yönelik Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet, Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan*. Ankara.
- Duyar, İ., & Özener, B. (2003). *Çocuk işçiler: çarpık gelişen bedenler*. Ütopya Yayınevi.
- Erdoğan, N. (2002). Yok-Sanma: Yoksulluk-maduniyet ve fark yaraları. *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, WALD*.
- Erkan, G. (2004). Cinsel yönden istismar edilen çocuklarla mülakat. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(1), 9-14.
- Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-Psikolojik Bakış Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 30-49.
- Fişek, A. G. (1994). Çocuk hakları yasası ve çalışan çocuklar. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 19(179-180), 22-30.
- Fişek, G. (1995). Sanayide Çalışan Çocuklar. *Çalışma Ortamı Dergisi*.
- Fişek, G. (1998). *Türkiye'de Çocuk Emegi Çalışmalarına Genel Bir Bakış.*, Erişim Adresi: <http://gurhan.fisek.net/turkiye-de-cocuk-emegi-calismalarina-genel-bakis/> (Erişim tarihi: 01.07.2021).
- Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 25-43.
- Güven, T. (1998). Sokak ve Çocukları. *Birikim Dergisi*, (116). Aralık.
- Henderson, P. (Ed.). (1995). *Children and communities*. Community Development Foundati.

- ILO (1995). *Daha alınacak çok yol var: günümüz dünyasında çocuk işgücü*. Ankara: ÇSGB ÇalıGma Genel Müdürlüğü Yayınları.
- İlik, B., Türkmen, Z. ve Geter, R. (1994). *Sokaktan ustalığa*. Ankara: ILO/IPEC Yayınları. Tsos Plaka Matbaacılık
- Karabulut, Ö. (1996). *Türkiye'de çalışan çocuklar*. İstanbul: Çözüm Yayıncılık.
- Karabulut, Ö. (1996). *Türkiye'de çalışan çocuklar*. Friedrich Ebert Vakfı.
- Karataş, K. (1993). Çocuk İş Gücü Sorunu: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri.
- Karatay, A. (2001). İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar: Göç ve Kent Yoksulluğu. *Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri, DİE, Ankara*.
- Karatay, A., Demir, F., Gümüş, R., Polat, M., & Ertaş, T. (2000b). Beyoğlu bölgesinde çalışan çocuklar ve aileleri. *I. İstanbul Çocuk Kurultayı-Araştırmalar Kitabı*.
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve bağımlılık*. Evrim.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye'de toplumsal değişme ve kadın* (Vol. 2563). Kültür Bakanlığı.
- Konanç, E. (1992). Korunmaya muhtaç kent çocukları. *İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları*,
- Köknel Ö. (1996). *Aile ve Çocuk*. Konferans ve Panelleri. İstanbul.
- Köknel, Ö. (2001). *Kimliğini arayan gençliğimiz*. Altın Kitaplar.
- Küçükkalay, A. M., Dulupçu, M. A., & Turunç, Ö. (2000). Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1).
- McKechnie, J., & Hobbs, S. (1999). Child labour: a global phenomenon?. *Child abuse review*, 8(2), 87-90.
- Onur, B. (2005). *Türkiye'de çocukluğun tarihi: çocukluğun sosyo-kültürel tarihine giriş*. İmge Kitabevi.
- Öztürk, M., Yeşil, H., & Aksoy, İ. (1997). Çalışma Hayatı ve Mesleki Eğitim Sisteminde Çıraklık Eğitimi Araştırması. *Ankara. Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü*, 1-50.
- Piyal, B., & Bildik, T. (2000). Çalışan çocukların psiko-sosyal sorunlarının çözümünde sosyal hizmetlerin işlevleri. *Kentleşme Sürecinde Sosyal Hizmet Sempozyumu*, 118, 129.
- Polat, O. (2002). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Polat, O. (2002). *Sokak Çocukları*. İstanbul: Özgün Ofset.
- Polat, O. (2004). *Klinik adli tıp*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Sabuncuoğlu, Z., & Tüz, M. V. (1998). *Örgütsel psikoloji*. Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Sağır, S. (1999). Sokakta alışan ve çalışmayan çocukların aile bireylerini ve aile ilişkilerini algılama biçimlerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Sönmez, A. (1994). ocuk İstismarında Önemli Bir Boyut; alışan ocuklar, *Sosyal Rehabilitasyon Dergisi*, Sayı. 4
- şahabettinoğlu, M., Uyanık, D., Ayhan, N., Bakır, M. A., & Ataöv, A. (2002). Çocukların temel eğitime katılmasının sosyoekonomik engelleri ve destekleri (ss. 235-255). *Türkiye'de çalışan ocuklar Semineri, 29-31 Mayıs 2001 Ankara, TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Uluslararası alışma Örgütü-ILO*.
- Uluğtekin, S. (1996). Sokak çocukları, eğiticilerin eğitimi programı.
- Uluğtekin, S. (1999). 1940'lı Yıllarda İstanbul'da Sokak ocukları. *Prof. Dr. Sema KUT'a Armağan içinde, Nesrin G. Koşar (Edt.)*, Ankara: HÜ Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları.
- Umut ocukları Derneği, Erişim Adresi: www.umutcocuklari.org.tr.
- Yavuzer, H. (1998). *ocuk ve suç*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yılmaz S. (1998). *Sokak ocukları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Zeytinoğlu, S. (1989). Sokakta alışan çocuklar ve sokak çocukları. *ocuk İstismarı ve İhmali, ocukların Kötü Muameleden Korunması Ulusal Kongresi*, 12-14.
- Zeytinoğlu, S. (1990). alışan ocuklar ve Sokak ocukları. *Türkiye'de ocuğun Durumu*, 241-252.
- Ziyalar, N. (1999). *ocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi*. ocuk Forumu, 1 (2), 31-33.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : MUSTAFA YAHI HASHIM ALRAADI
Uyruğu : Irak

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	
Lisans	Wasit Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	25/9/2017
Lise	El Meymun Lisesi	5/8/2013

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-----	-----	-------

Yabancı Dil

Arapça/Türkçe

Yayımlar

Hobiler